

README

Čauky!

Tenhle soubor jsou moje poznámky z průběžného učení na státnice. Neříkám, že jsou kompletní, ale někomu by se mohly hodit :)

Zatím jsou under construction :D

Vycházím ze [státnicových otázek na SISu](#).

U některých zpracovaných otázek jsou odkazy na materiály, ze kterých vycházím (přednášky etc.).

=====

Ted' uprostřed sepisování jsem si všiml, že některé poznámky jsou napsané dost mašťácky. Tak to berte pls jako spíš moje poznámky, kterými si připomínám teorii a pro cokoliv podrobnějšího se podívejte do zdrojů, které tam mám napsané. Sorry :D

Otázky

Požadavky znalostí k bakalářské státní závěrečné zkoušce z bioinformatiky

---

Matematika & informatika

1. Matematická analýza

1. Posloupnosti a řady, konvergence, Cauchyovské posloupnosti.
2. Reálné funkce jedné proměnné. Limita v bodě a spojitost. Derivace funkcí: definice a základní pravidla, věty o střední hodnotě, derivace vyšších řádů. Extrémy funkcí. Aplikace, např. průběh funkcí, Taylorův polynom.
3. Integrální počet. Primitivní funkce a Newtonův integrál. Určitý (Riemannův) integrál a jeho použití.

2. Lineární algebra

1. Soustavy lineárních rovnic, metody řešení.
2. Matice, operace s maticemi. Hodnota matice, regulární matice a inverzní matice. Odstupňovaný tvar matice.
3. Základní algebraické struktury: grupy, tělesa, vektorové prostory.
4. Základní vlastnosti konečně generovaných vektorových prostorů, vektorové podprostory. Báze a dimenze.
5. Lineární zobrazení. Základní vlastnosti, maticová reprezentace, skládání lineárních zobrazení.
6. Skalární součin a norma. Vlastnosti v reálném i komplexním případě, Cauchy-Schwarzova nerovnost. Kolmost. Ortogonální doplněk a jeho vlastnosti,

- ortogonální projekce.
7. Determinanty. Definice a základní vlastnosti determinantu. Úpravy determinantů, výpočet.
8. Vlastní čísla a vlastní vektory matic. Výpočet a základní vlastnosti. Diagonální tvar matice, diagonalizovatelnost. Jordanův normální tvaru (v obecném případě).
3. Kombinatorika, pravděpodobnost a statistika
1. Binární relace, ekvivalence a částečná uspořádání. Kombinatorické počítání: kombinační čísla, binomická věta, princip inkluze a exkluze.
  2. Teorie grafů. Základní pojmy teorie grafů: grafy a podgrafy, izomorfismus. Stromy a jejich základní vlastnosti, kostra grafu.
  3. Rovinné grafy, barvení grafů. Toky v sítích aplikace. Souvislost grafů (míra souvislosti), Mengerovy věta.
  4. Náhodné jevy, podmíněná pravděpodobnost, nezávislost náhodných jevů. Náhodné veličiny, střední hodnota, linearity střední hodnoty. Bodové odhady a testování hypotéz.
4. Algoritmy a datové struktury
1. Časová složitost algoritmů. Metoda „rozděl a panuj“ - aplikace a analýza složitosti, dynamické programování.
  2. Binární vyhledávací stromy, vyvažování, haldy.
  3. Třídění - sekvenční třídění, porovnávací algoritmy, přihrádkové třídění, třídící sítě.
  4. Grafové algoritmy - prohledávání do hloubky a do šířky, souvislost, topologické třídění, nejkratší cesta, kostra grafu, toky v sítích. Tranzitivní uzávěr.
  5. Algoritmy vyhledávání v textu - Aho-Corasicková, KMP, sufixový strom, sufixové pole. Algebraické algoritmy - DFT, Euklidův algoritmus. RSA. Aproximační algoritmy. Automaty a gramatiky - typy automatů a gramatik, vztahy, příklady.
5. Aplikovaná informatika
1. Principy a základy implementace objektově orientovaných jazyků - třída, dědičnost, polymorfismus, virtuální funkce, atd. Generické programování a knihovny šablony a generika, kompilační polymorfismus.
  2. Normální formy, referenční integrita. Základy SQL.
  3. Unix - základní pojmy (systém souborů, komunikace mezi procesy), shell (syntaxe, programové konstrukty), základní utility.

Biologie

1. Složení živých buněk - malé molekuly a makromolekuly, jejich interakce, vlastnosti vody a vodných roztoků důležité pro život, kyseliny, zásady a pufr, role vody v živých tělech,
2. Stavba buňky, funkce buněčných kompartmentů, srovnání buněčné stavby pro- a eukaryot, povrchové struktury buněk, význam specifických struktur rostlinných buněk (buněčné stěny, plastidů, vakuol) pro životní strategii rostlin
3. Membrány - stavba, biogeneze a funkce membrán, membránové proteiny, membránový potenciál a transmembránový přenos látek
4. Struktury proteinů a nukleových kyselin - primární, sekundární, terciální a kvartérní struktury, motivy a domény, supramolekulární komplexy (ribosom, spliceosom, proteasom...); princip komplementarity bází, primární a sekundární struktury DNA a RNA

5. Enzymy a jejich vlastnosti - mechanismy katalýzy, regulace enzymové aktivity, názvosloví enzymů
6. Energetický metabolismus - makroergní fosfátové sloučeniny, glykolýza a citrátový cyklus, fermentace, oxidativní fosforylace a transport elektronů, fotosyntéza - celkový přehled, dílčí reakce a komplexy, jejich lokalizace
7. Zpracování genetické informace. Centrální dogma molekulární biologie, struktura virových, pro- a eukaryotických genomů. Vertikální a horizontální přenos dědičné informace. Transpozony, víry, epigenetická dědičnost, priony
8. Základy genetiky - Mendelovy zákony, základní pojmy, různé verze definice genu. Intra- a intergenové interakce, genová vazba, genetické aspekty sexuality, chromozomové určení pohlaví, pohlavně vázaná dědičnost, mimojaderná dědičnost.
9. Mutace a mutagenese - mutace genové, chromozomové a genomové, molekulární podstata mutací, mutageny, reparace poškozené DNA
10. Exprese genů a její regulace na úrovni transkripční, posttranskripční, translační a posttranslační, genetický kód, syntéza a distribuce proteinů v buňce, folding a účast chaperonů, posttranslační modifikace, regulace stability proteinů
11. Dynamika a funkce buněčných kompartmentů - endoplasmatické retikulum, Golgiho komplex, vezikulární transport, endo- a exocytóza, sekreční dráha a nitrobuněčné adresování proteinů, lyzosom, vakuoly, peroxisom, hydrogenosom
12. Funkční anatomie buněčného jádra - stavba jádra, jaderný obal, organizace genetické informace, chromozomy, chromatin, jadérko
13. Semiautonomní organely - evoluční historie, stavba, funkce, replikace a exprese organelového genomu
14. Cytoskelet - cytoskeletální proteiny, molekulární motory a jiné asociované proteiny, interakce s dalšími buněčnými strukturami, úloha v morfogenezi buňky a buněčném cyklu, růst a pohyb buněk
15. Mezibuněčné spoje a mezibuněčná hmota –napojení buněk na mezibuněčnou hmotu, složení a význam mezibuněčné hmoty; buněčná stěna u prokaryot a eukaryot
16. Buněčný cyklus a programovaná buněčná smrt - porovnání cyklu prokaryotní a eukaryotní buňky, fáze cyklu, replikace DNA, u eukaryot jaderné dělení, mitoza a meioza, rekombinace DNA, cytokineze, apoptóza, buněčná onkogeneze
17. Komunikace uvnitř buněk a mezi buňkami, mezibuněčný a intracelulární přenos signálu, membránové a intracelulární receptory, vybrané příklady signálních drah
18. Principy základních metod molekulární biologie - metody analytické separace makromolekul, PCR, sekvenování, molekulární klonování, genomika, proteomika, transkriptomika. Modelové organismy v molekulární biologii a genetice a jejich krátký popis a srovnání. Nejvýznamnější sekvenační projekty
19. Evoluce, různá její pojetí, významné události v dějinách teorie evoluce.
20. Lamarckismus, darwinismus, neodarwinismus
21. Mechanismy evoluce - drift, draft, evoluční tahy, genový tok, selekce
22. Mutace jako zdroj evolučních novinek, typy mutací, náhodnost mutací co do místa, času a směru
23. Selekce - mechanismus, typy, úrovně
24. Pohlavní výběr - intrasexuální a intersexuální selekce, epigamní znaky, evoluce
25. Speciace: mechanismy a typy speciací
26. Evoluce pohlavního rozmnožování

Bioinformatika

1. definice oboru- historie bioinformatiky – oblasti bioinformatiky- biologická data
2. sekvenční srovnávání - dotplot – substituční tabulky – metody dynamického programování–lokální a globální alignment – pairwise versus multiple sequence alignment
3. hledání podobných sekvencí – Blast versus FASTA - statistické zhodnocení významnosti nálezu - profilové metody (PSI-BLAST) – HMM metody
4. hledání domén a motivů – predikce transmembránových proteinů – predikce buněčné lokalizace a postranlačních modifikací
5. databáze – vlastnosti databází – formáty dat- validace dat – významné bioinformatické databáze
6. strukturní srovnávání – hledání podobných struktur
7. predikce struktury makromolekul
8. fylogenetika – stavba stromů – základní metody tvorby stromů (ML, MP, NJ, Bayes) – bootstrap analýza

Matematika & informatika

---

1. Matematická analýza

- k celé matematické analýze jsou [sripta od Klimošové \("poznámky z přednášek"\) na disku](#)
- dále [řešená cvičení](#)
  - a tamtéž je i fajn tahák ze studnice vědomostí (vzorečky na hodnoty goniometrických funkcí, derivace, integrování etc.)
- podle spolužáků, co už mají státnice za sebou:
  - u státnic jsou otázky i v matematice prý spíš povídací
  - u důkazů jsou potřeba vědět hlavně jejich myšlenky
  - jsou potřeba základní definice
  - počítací věci jen hodně v základu, určitě žádné "špeky"

1. Posloupnosti a řady

Posloupnosti a řady, konvergence, Cauchyovské posloupnosti

- literatura
  - přednášky 2, 3 ve skriptech
  - kromě Cauchyovské posloupnosti - [dávám odkaz na Wikipedii](#)
- nejprve definice posloupnosti:
  - Nechť M je množina. Pak posloupnost s hodnotami v M je zobrazení z $\mathbf{N}$ do M .
    - Každé přirozené číslo je tedy zobrazené na nějaký prvek z M

- $(a_1, a_2, a_3, \dots)$ se značí jako $(a_n)_{n=1}^{\infty}$
- posloupnost může být:
  1. omezená (shora/zdola)
  2. rostoucí/klesající
  3. monotónní $\Leftrightarrow$ nerostoucí nebo neklesající
- posloupnost může mít limitu
  - vlastní limita je definovaná v reálných číslech
  - definice pro limitu v nekonečnu (nevlastní limita) je podobná
  - Řekneme, že posloupnost $(a_n)_{n=1}^{\infty}$ má limitu v bodě L, pokud
    - L náleží do reálných čísel
    - pro každé ϵ z reálných čísel existuje n_0 z přirozených čísel
      - pro každé $n > n_0, n \in \mathbb{N}$
      - $a_n - L < \epsilon$
  - věta o jednoznačnosti limity
    - každá posloupnost má nejvýše jednu limitu
    - $\Rightarrow$ když najdeme dvě podposloupnosti s různými limitami, posloupnost nemá limitu
  - věta o aritmetice limit
    - pro dvě posloupnosti s limitami
    - součet posloupností má limitu danou součtem limit původních posloupností
    - to stejné platí o součinu i o podílu, jen je potřeba si zkontrolovat, že je výraz definovaný (žádné dělení nulou nebo součiny nekonečna s mínus nekonečnem)
  - věta o limitě a uspořádání
    - pro dvě posloupnosti s limitami v bodech $a, b \in \mathbb{R}$
    - pokud $a > b$, tak pro nějaké n_0 budou i další hodnoty první posloupnosti větší než druhé
  - věta o dvou policajtech
    - pokud si můžeme "uzavřít" posloupnost do dvou posloupností - jedna bude vždycky větší a druhá vždycky menší - a ty mají limitu v jednom čísle, tak i ta uzavřená posloupnost v něm má limitu
  - věta monotónní posloupnosti
  - každá monotónní posloupnost má monotónní podposloupnost
- řada je vlastně suma členů posloupnosti
  - nekonečná řada je suma všech prvků posloupnosti
  - n-tý částečný součet řady je součet pouze prvních n prvků posloupnosti

- důležité příklady řad
  - geometrická řada
    - $\sum_{n=0}^{\infty} q^n$
      - $q \in (-1,1)$ ... součet řady je $\frac{1}{1-q}$
      - $q \in [1,\infty)$ ... dtto je ∞
      - $q \in [-1,-\infty)$ ... dtto neexistuje
  - řady typu
    - $\sum_{n=0}^{\infty} \frac{1}{n^s}$
      - konvergují, pokud $s > 1$
      - jinak divergují
      - pokud $s = 1 \rightarrow$ **harmonická řada**
        - diverguje, ale její prvky konvergují k 0
- Cauchyovské posloupnosti
  - používá se pro definici metrického prostoru
  - je to posloupnost, jejíž členové mohou být libovolně blízko sebe
    - tzn. pro libovolné reálné číslo budou existovat 2 prvky této posloupnosti, které budou mít k sobě menší vzdálenost
    - každá konvergující posloupnost je zároveň Cauchyovská
      - opačně implikace neplatí
        - např. pokud operujeme v racionálních číslech, tak Cauchyovská posloupnost může konvergovat k iracionálnímu číslu
    - metrický prostor úplný pouze tehdy, když má každá Cauchyovská posloupnost v tomto prostoru i svou limitu

2. Reálné funkce a limity, derivace

Reálné funkce jedné proměnné. Limita v bodě a spojitost. Derivace funkcí: definice a základní pravidla, věty o střední hodnotě, derivace vyšších řádů. Extrémy funkcí. Aplikace, např. průběh funkcí, Taylorův polynom.

- literatura
  - kapitola 4
- Reálné funkce jedné proměnné
  - funkce, které řešíme, jsou definované z M do R, M je podmnožina R
  - funkce může být
    - shora/zdola omezená - pro funkci existuje horní/dolní závora
    - rostoucí/klesající
    - monotónní/nerostoucí/neklesající
    - periodická - existuje p , které když přičteme k jakémukoli x , tak dostaneme zase stejnou hodnotu funkce
    - prostá - různé hodnoty v definičním oboru implikují různé hodnoty v oboru hodnot
  - inverzní funkce k f
    - $f^{<-1>}(y) = x \Leftrightarrow f(x) = y$

- elementární funkce
  - Eulerovo číslo ... definováno jako součet řady
    - $e(x) := \sum_{n=0}^{\infty} \frac{x^n}{n!}$
    - $e := e(1) \approx 2.7$
  - logaritmus - řešení rovnice $e^x = y$
  - goniometrické funkce
    - sinus, cosinus, tangens, cotangens
  - cyklometrické funkce
    - arcsin, arccos, arctan
      - inverzní funkce na intervalu $(-1,1)$
- Limita v bodě a spojitost.
  - je potřeba definovat okolí bodu
    - δ -okolí bodu a - $U(a, \delta)$
      - $\delta \in \mathbb{R}, \delta > 0$
      - $a \in \mathbb{R}$
      - $U(a, \delta) := x \in \mathbb{R} : |a - x| < \delta$
        - pro $a \in \{-\infty, \infty\}$
          - pro ∞ , podobně pro $-\infty$: $U(a, \delta) := x \in \mathbb{R} : x > 1/\delta$
    - prstencové okolí bodu je definované jako okolí bodu bez toho bodu
  - definice limity
    - limita pro funkci f má v bodě a hodnotu A , pokud pro všechna ϵ existuje δ takové, že se prstencové okolí bodu a zobrazí na okolí bodu A
      - $x \in P(a, \epsilon) \Rightarrow f(x) \in U(A, \delta)$
    - zajímavé je, že funkce ani nemusí být definovaná v bodě a , aby tam mohla mít limitu
    - ještě je zajímavé, že když sčítáme, násobíme a dělíme funkce navzájem, tak se stejně dá operovat s jejich limitami (musí být ale definované a i ty operace musí být definované)
  - spojitost funkce
    - funkce f je spojitá v bodě $a \in \mathbb{R}$, pokud hodnota její limity je rovna hodnotě funkce f v tomto bodě
    - např. absolutní hodnota signum ($|sgn|$) není spojitá v nule - limita je v bodě 0 rovna 1, ale funkce má v bodě 0 hodnotu také 0
  - na spojitých funkcích je např. zajímavé, že zobrazuje interval vždy na nepřerušný interval
- Derivace funkcí: definice a základní pravidla
  - derivace z fyzikálního pohledu říká něco jako "rychlost" růstu určité funkce
    - toho se využívá při aproximacích funkcí, např. pomocí Taylorova polynomu
  - definice derivace:
    - máme funkci $f : M \rightarrow \mathbb{R}$,
    - bod $b \in M$,
    - okolí bodu $U(b, \delta), \delta > 0$
    - pak derivace funkce f v bodě b je definovaná takto:
      - $f' := \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(b+h) - f(b)}{h} = \lim_{x \rightarrow b} \frac{f(x) - f(b)}{x - b}$
  - vlastnosti derivace

- derivace existuje, pokud existují příslušné jednostranné derivace
- zajímavost (viz úvod) - druhá definice derivace je v podstatě směrnice přímky dané bodem $[x, f(x)]$ a $[b, f(b)]$
- věta: diferencovatelnost implikuje spojitost funkce
  - pokud existuje v bodě b derivace, pak je funkce v bodě b spojitá
- věta: aritmetika derivací
  - trochu složitější oproti limitám!
  - sčítání funkcí funguje v pohodě
  - násobení funkce reálným číslem je taky v pohodě
  - pro násobení je Leibnitzova formule:
    - $f, g : U(b, \delta) \rightarrow \mathbb{R}$ jsou funkce, které mají v bodě b derivace
    - $(f \cdot g)'(b) = f'(b)g(b) + f(b)g'(b)$
  - pro dělení je formule docela podobná násobení
    - $\left(\frac{f}{g}\right)'(b) = \frac{f'(b)g(b) - f(b)g'(b)}{g(b)^2}$
- věta: derivace složené funkce
  - funkce f, g ,
  - body a, b ,
  - f má derivaci v bodě b
  - g má derivaci v bodě a
  - $g(a) = b$
  - g je spojitá v bodě a
  - pak platí, že
    - $(f(g))'(a) = f'(b)g'(a)$
- věta: derivace inverzní funkce
  - $f \rightarrow J$ je na J spojitá a ryze monotónní funkce a $f(a) = b$
  - pak když $b' \neq 0$: $(f^{<-1>})'(b) = 1/f'(a)$
  - jinak když je f rostoucí, tak $(f^{<-1>})'(b) = \infty$
    - (když je klesající, tak $-\infty$)
- věta: L'Hospitalovo pravidlo
  - funkce f, g mají na $P(a, \delta)$ vlastní derivaci a $g'(a) \neq 0$ na $P(a, \delta)$
  - pak i pokud $\lim_{x \rightarrow a} f(x) = \lim_{x \rightarrow a} g(x) = 0$, platí, že
    - $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x)}{g(x)} = \lim_{x \rightarrow a} \frac{f'(x)}{g'(x)}$
  - pokud má funkce g limitu rovnou $+\infty$ nebo $-\infty$, pak platí výše uvedená rovnice také.
  - to platí i pro jednostranné limity
- věta: nutná podmínka pro lokální extrém
  - pokud funkce v bodě a nemá nulovou derivaci, pak se v bodě a nenachází (lokální) extrém funkce
-
- věty o střední hodnotě
  - věta: Rolleova a Lagrangeova (o střední hodnotě)
    - Rolleova věta
      - pomocí ní jde ověřit, že na nějakém intervalu je minimum
      - nechť $-\infty < a < b < \infty$

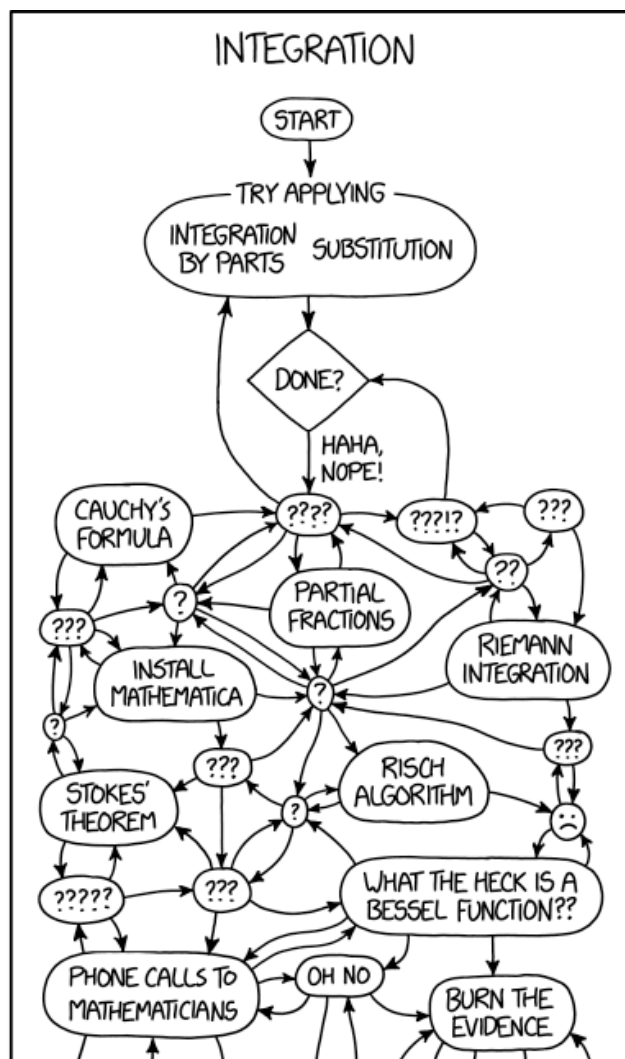
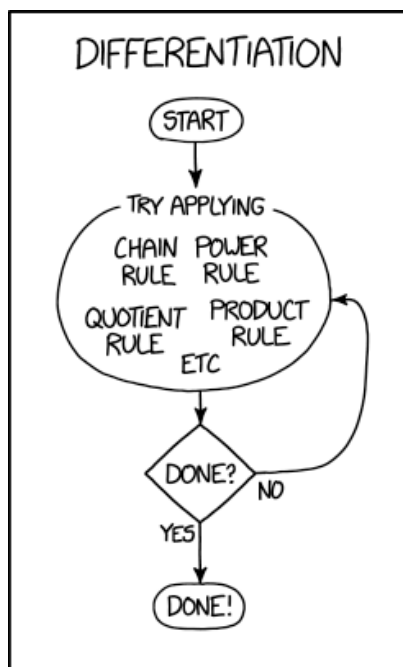
- funkce f
  - je na intervalu $[a, b]$ spojitá
  - má na intervalu (a, b) derivaci
  - $f(a) = f(b)$
- Pak existuje $c \in (a, b)$ takové, že $f'(c) = 0$.
- Lagrangeova věta je zobecnění Rolleovy věty.
  - $f(a)$ se nemusí rovnat $f(b)$
  - existuje c takové, že $f'(c) = \frac{f(b)-f(a)}{b-a}$
- ze vzorečku Lagrangeovy věty se dá vyjít pro definování konvexity a konkavity funkce
  - Pro interval I a funkci $f : I \rightarrow \mathbb{R}$
    - f je konvexní na I , pokud pro všechna $a, x, b \in I$,
      - $a < x < b$
    - platí, že $f(x) \leq f(a) + (x - a) \frac{f(b)-f(a)}{b-a}$
      - tzn. oproti jakékoli přímce vytvořené na funkcii dvěma body je funkce vyduť
    - pro konkávní je to stejné, jen naopak - je vypouklá
      - $f(x) \geq f(a) + (x - a) \frac{f(b)-f(a)}{b-a}$
    - ryze konvexní a ryze konkávní je funkce, když platí rovnice bez rovnosti - funkce $|x|$ je konkávní, ale ne ryze
- derivace vyšších řádů
  - věta: konvexita, konkavita a druhá derivace
    - mějme funkci f na intervalu I
      - pokud je druhá derivace f'' na I kladná, pak je f na I konvexní
      - pokud je druhá derivace f'' na I záporní, pak je f na I konkávní
- Extrémy funkcí.
  - v poznámkách jsem to trochu přejel, ale myslím, že se to řeší přes derivaci funkce - kde je derivace 0 tam může být lokální extrém, viz teorii okolo Rolleovy věty
- Aplikace, např. průběh funkcí,
- Taylorův polynom.
  - pomocí něj se dají aproximovat různé funkce
  - pro motivaci - aproximace funkce f v bodě např. a
    - bude funkce $t(x) = f(a) + f'(a)(x - a)$
      - tedy přímka procházející bodem a se směrnici $f'(a)$
    - t je v tomto případě polynom stupně 1, pro který platí
      - $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x) - t(x)}{x - a} = 0$
  - nyní hledáme polynom P stupně nejvýše n , pro který platí
    - $\lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x) - P(x)}{(x - a)^n} = 0$ (existuje právě jeden)
  - definice Taylorova polynomu
    - $a \in \mathbb{R}$
    - f je definovaná v okolí a a má zde derivaci n -tého stupně ($f^n(a) \in \mathbb{R}$)
    - pokud $n = 0$, předpokládáme spojitost f v bodě a
    - pak Taylorův polynom řádu n funkce f v bodě a je definován jako suma:

$$\blacksquare T_n^{f,a} := \sum_{i=0}^n \frac{f^{(i)}(a)}{i!} (x-a)^i$$

3. Integrály

Integrální počet. Primitivní funkce a Newtonův integrál. Určitý (Riemannův) integrál a jeho použití.

- Literatura
  - skripta, kapitoly 10-13
- primitivní funkce
  - funkce, která umožňuje z derivované funkce rekonstruovat původní funkci
  - definice primitivní funkce
    - nechť $-\infty < a < b < \infty$
    - nechť je definovaná funkce $f : (a, b) \rightarrow \mathbb{R}$
    - nechť je definovaná funkce $F : (a, b) \rightarrow \mathbb{R}$, která má na (a, b) derivaci F'
    - pokud $F'(x) = f(x)$ pro všechna $x \in (a, b)$, nazveme funkci F primitivní funkcí k funkci f
  - výše uvedená definice nám ještě moc neříká o tom, jak integrovat, jen, že je to opačný proces k derivování
  - navíc je určena až na konstantu
    - tzn., pokud je F_1 primitivní funkce f , pak $F_2 = F_1 + c$, $c \in \mathbb{R}$, je také primitivní funkce k f
    - $\int$ je symbol, který označuje množinu všech primitivních funkcí
    - $F(x) \in \int f(x)dx$
  - věta: spojitá funkce má primitivní funkci
  - věta: funkce s primitivní funkcí má Darbouxovu vlastnost
    - (interval se zobrazí na interval)
  - věta: aritmetika primitivních funkcí
    - pozor, na rozdíl od derivací není obecný vzoreček pro násobení a dělení!
    - mějme funkce f, g ,
    - které mají na intervalu $I \in \mathbb{R}$
    - primitivní funkce F, G
    - mějme skaláry $\alpha, \beta \in \mathbb{R}$
    - pak platí, že
      - $(\alpha F + \beta G)' = \alpha f + \beta g$
    - tzn. funguje sčítání, odčítání a násobení skalárem
  - neexistuje univerzální technika pro výpočet primitivní funkce (ve skriptech uvádí [Klimošová tohle přirovnání](#)):

- počítání primitivních funkcí

- věta o substituci

- je to věta o derivaci složené funkce naruby
- $\int f(\phi'(t))\phi'(t)dt = F(\phi(t)) + c$

- věta: integrace per partes

- pro funkce f, g ,
- které jsou spojité na intervalu $I \in \mathbb{R}$
- a mají na I primitivní funkce F, G
- platí, že
  - $\int f(x)G(x)dx + \int F(t)g(t)dt = F(x)G(x) + c$
  - ((vzoreček je Leibnitzova formule naruby))

- aplikace věty o integraci per partes

- předchozí věta dává přímočaře vzoreček na úpravu integrálu, který se občas může hodit
- $\int f(x)G(x)dx = F(x)G(x) - \int F(t)g(t)dt$

- řešení racionálních funkcí

- obecně jsou integrály pro racionální funkce (funkce, která je možná napsat jako podíl dvou polynomů)
- řešitelné
  - výsledná funkce se bude skládat z racionálních funkcí, logaritmu a arctangens
- to sice nedává ještě návod k jejich řešení, ale tak co už

- určitý integrál
  - přímo k primitivním funkcím se vztahuje Newtonův integrál
  - definice Newtonova integrálu
    - hodí se, když na intervalu známe hodnotu primitivní funkce pro funkci
    - mějme funkci $f : (a, b) \rightarrow \mathbb{R}$,
    - $a, b \in \mathbb{R}$
    - předpokládáme, že F je primitivní funkce f na intervalu (a, b) s limitami v bodech a, b
    - pak Newtonův integrál je toto:
      - $[F]_a^b = \int_a^b f(x)dx = F(b^-) - F(a^+) = \lim_{x \rightarrow b^-} F(x) - \lim_{x \rightarrow a^+} F(x)$
        - tady vidím analogii pro počítání pravděpodobnosti jevu ve spojitém rozdělení pomocí CDF v určitém intervalu
  - pro Newtonův integrál fungují metody zmíněné u výpočtu primitivní funkce
    - věta: per partes
    - věta: substituce
  - druhý typ integrálu (Riemannův integrál) vychází z trochu víc geometrické motivace
    - jde o to spočítat plochu pod grafem funkce f
  - definice Riemannova integrálu
    - definice je trochu složitější,
    - je potřeba si definovat dělení intervalu a horní a dolní sumu
    - horní a dolní Riemannův integrál
      - pak když se tyto rovnají, máme teprve Riemannův integrál
    - začneme tím, že máme body $a, b \in \mathbb{R}$ (tedy bez nekonečen)
    - "dělení" D je k -tice bodů $(a_0, a_1, \dots, a_k)$, splňující, že
      - $a = a_0 < a_1 < \dots < a_k = b$
      - dělení D dělí interval $I = [a, b]$ na intervaly
        - $I_i = [a_i, a_{i+1}]$ s délkou $|I_i|$
    - nyní můžeme definovat horní (S) a dolní (s) sumu
      - pro dělení D má horní suma hodnotu součtu nejvyšších hodnot funkce f na intervalech I_i
        - formálněji
          - $m_i = \inf f(x) : x \in I_i$
          - $M_i = \sup f(x) : x \in I_i$
        - $s(f, D) = \sum_{i=0}^{k-1} m_i \times |I_i|$
        - $S(f, D) = \sum_{i=0}^{k-1} M_i \times |I_i|$
      - pardon, nechce se mi dopisovat horní a dolní integrál, ale jde o to, že jsou definované jako nejvyšší resp. nejnižší suma přes všechna dělení
      - pokud se rovnají, mají hodnotu Riemannova integrálu
- vlastnosti určitých integrálů
  - tvrzení: když není funkce omezená, Riemannův integrál neexistuje
  - věta: vlastnosti dělení a horního/dolního Riemannova integrálu

- jako to je docela obvious, ale pro všechna dělení je dolní suma $\leq$ dolní integrál $\leq$ horní integrál $\leq$ horní suma
- příklad na počítání
  - pro výpočet Riemannova integrálu funkce $1/x$ na intervalu $[0,1]$ se použilo vlastně převodu hledání nejmenší a největší sumy na limitu posloupnosti
    - $\int_0^1 x dx$
    - dělení $D_n = (0, 1/n, 2/n, \dots, 1)$
      - sumy
        - $s(f, D_n) = \sum_{i=1}^n 1/n \frac{i-1}{n}$
        - $S(f, D_n) = \sum_{i=1}^n 1/n \frac{i}{n}$
        - $\lim_{n \rightarrow \infty} (\sum_{i=1}^n 1/n \frac{i-1}{n}) = \lim_{n \rightarrow \infty} (\sum_{i=1}^n 1/n \frac{i}{n}) = 1/2$
- věta: kritérium integrovatelnosti
  - funkce je Riemannovsky integrovatelná právě tehdy, když pro všechna $\epsilon > 0$ existuje dělení D takové, že $0 \leq S(f, D) - s(f, D) < \epsilon$
- věta: pokud je funkce monotónní, pak je Riemannovsky integrovatelná
- věta: pokud je funkce spojitá, pak je také Riemannovsky integrovatelná
- věta: 1. základní věta analýzy
  - pokud je funkce f na intervalu $[a, b] \in \mathbb{R}$ Riemannovsky integrovatelná a uděláme funkci "F", která je definována jako Riemannův integrál f od bodu a do bodu $x \in [a, b]$, pak "F" je spojitá a její derivace je rovna funkci f
  - tedy věta přiznává Riemannovskému integrálu některé vlastnosti primitivní funkce
- věta: 2. základní věta analýzy
  - pokud existuje Newtonův a Riemannův integrál funkce, pak jsou si rovny
- věta: spojitě funkce jsou Newtonovsky i Riemannovsky integrovatelné
  - pozor, existují funkce s Newtonovým, ale ne Riemannovým integrálem a naopak
- věta: integrální kritérium konvergence
  - dává do souvislosti konvergenci řad a limitu integrálu
- aplikace
  - integrály jsou fajn na počítání ploch a délek křivek
    - pro složitější případy je potřeba vícerozměrný integrál
  - věta: délka křivky funkce
    - nechť funkce $f : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ má na $[a, b]$ spojitou derivaci f'
      - pak na délku křivky funkce f platí vzoreček
        - $\int_a^b \sqrt{1 + (f'(t))^2} dt$
  - věta: objem a povrch rotačního tělesa
    - těleso O, vzniklé rotací rovinného útvaru daného funkcí $f : [a, b] \rightarrow \mathbb{R}$ a body $a, b \in \mathbb{R}$ okolo osy x
      - objem ... $\pi \int_a^b f(t)^2 dt$
      - povrch ... $2\pi \int_a^b f(t) \sqrt{1 + (f'(t))^2} dt$

2. Lineární algebra

- mám záměr dělat celou lingebru z Hladíkovy učebnice - Lineární algebra nejen pro informatiky
  - je na [Google Disku Bioinformatika](#)

1. Soustavy lineárních rovnic, metody řešení.

■ Soustavy lineárních rovnic, metody řešení.

- tahle otázka se většinou řeší na začátku skript, jako dobrá motivace pro zavedení matic
- důležité pojmy jsou kromě matice tzv. elementární operace, tedy operace s maticí, které nezmění množinu řešení lineárních rovnic, které matice reprezentuje
- dále Gaussova(-Jordanova) eliminace, což jsou postupy, jak z maticové reprezentace lineárních rovnic získat jejich řešení
- z dalších kapitol víme, že soustava má právě jedno řešení, pokud je matice regulární - v opačném případě má soustava 0 nebo nekonečně mnoho řešení a matice je singulární
- strašně moc se mi nechce se vypisovat s definicí matice a vektoru, doufám, že to je jasné (prostě tabulka/jednorozměrná tabulka čísel)
- soustava lineárních rovnic je n rovnic, $Ax=b$, kde x je vektor neznámých, b je to za rovnítkem u rovnic a A je to před rovnítkem. Soustava má řešení, pokud existuje právě jeden vektor x , který rovnici vyhovuje
- elementární operace jsou ty, které nezmění množinu řešení soustavy rovnic
  1. vynásobení řádku (reálné nenulové číslo)
  2. přičtení násobku jednoho řádku k druhému
  3. prohození řádků
- Gaussova eliminace
  1. dopředná eliminace - pomocí elementárních úprav je matice převedena do odstupňovaného stavu
  2. substituce - postupně se dosazují hodnoty neznámých do rovnic a určují se zatím neurčené
- odstupňovaný tvar matice (REF(A), row echelon form)
  - pro matici $n \times m$
    - řádky 1... r jsou nenulové
    - řádky $r+1 \dots m$ jsou nulové
    - každý nenulový řádek má jednoho pivota
      - tedy to je potřeba napsat matematicky, hrozně se mi do toho nechce
        - $p_i = \min(j : a_{ij} \neq 0), p_1 < p_2 < p_3 < \dots < p_r$
      - sloupce $p_1, \dots, p_r$ se nazývají báze, ostatní nebáze - to pak souvisí s vektorovými prostory...
- hodnota matice ($\text{rank}(A)$) je počet nenulových řádků (tedy číslo r)
- redukovaný REF (RREF(A), reduced row echelon form)

- jako REF, ale na místech pivotů jsou jen jedničky a jinak nuly, vlastně to odstraňuje nutnost provést krok substituce - máme přímo hodnoty jednotlivých neznámých
- Frobeniova věta
  - soustavy jsou řešitelné právě tehdy, když hodnota matice A je stejná jako hodnota rozšířené matice A|b (b je vektor hodnot za rovnítkem u rovnic)
- soustavy lineárních rovnic, metody řešení.

2. Matice, operace s maticemi

Matice, operace s maticemi. Hodnota matice, regulární matice a inverzní matice.
Odstupňovaný tvar matice.

- matice je tabulka čísel, pro reálná čísla, n řádků a m sloupců se tato matice značí $\mathbb{R}^{n \times m}$
- vektor je speciální případ matice s pouze 1 sloupcem
- hodnota matice je počet pivotů po převedení matice do REF tvaru
- regulární matice je speciální typ matice
  - pojem má smysl jen pro čtvercovou matici ($m=n$)
  - matice A je regulární, pokud soustava $Ax = 0^n$ má pouze jedno řešení - $x = 0^n$
  - jinak se matice nazývá *singulární*
- regularita matice $A \in \mathbb{R}^{n \times n}$ je ekvivalentní s tím, že
  - matice $RREF(A) = I_n$ (I_n je jednotková matice - má jedničky na diagonále)
  - $rank(A) = n$
- tohle má vztah i k řešení soustavy lineárních rovnic
  - A je regulární je ekvivalentní s tím, že soustava rovnic $Ax=b$ má řešení pro libovolné b
- co se týká maticového násobení, pokud A,B jsou regulární matice, pak jejich součin je regulární
- pokud alespoň jedna z nich je singularní, pak i jejich násobek je singularní
- elementární úpravy - jde snadno ukázat, že celý proces Gaussovy(-Jordanovy) eliminace jde vyjádřit jako násobení matice A regulární maticí elementárních úprav Q
- mch., každá regulární matice jde vytvořit postupnými elementárními operacemi jednotkové matice
- a to se teď využije u inverzní matice
  - $RREF(A) = AQ = I_n$
  - $I_n Q^{-1} = A$
  - Q je inverzní matice k A ($A^{-1}=Q$)
- regularita matice je ekvivalentní s tím, že matice má inverzní matici

- jinak inverzní matice je definována tak, že A^{-1} je inverzní k matici A , pokud $A^{-1}A = AA^{-1} = I_n$
- transponovaná matice - A^T - matice s prohozenými indexy řádků a sloupců
- odstupňovaný tvar matice je popsán v předchozí otázce

3. Základní algebraické struktury: grupy, tělesa, vektorové prostory.

■ Základní algebraické struktury: grupy, tělesa, vektorové prostory.

- úvod
  - tohle téma je pokryté ve dvou přednáškách
  - grupy a tělesa jsou potřeba pro použití
- grupa
  - mega abstraktní pojem
  - množina s binární operací
    - aby množina s tou nějakou operací byla grupa, musí splňovat 3 podmínky
      1. operace je asociativní (je jedno, v jakém pořadí jsou na prvcích operace provedeny, např. $(1 + 2) + 3 = 1 + (2 + 3)$)
      2. existuje neutrální prvek, (tzn. v množině je prvek, který přes operaci nezmění výsledek ($0+1 = 1$, 0 je neutrální prvek))
      3. ke každému prvku existuje inverzní prvek (tzn. při operaci prvku a inverzního prvku je výsledkem neutrální prvek, např. $1 + (-1) = 0$)
  - speciální typ grupy je Abelova grupa, která splňuje komutativitu (je jedno, jestli sčítám $1+2$ nebo $2+1$)
  - konkrétní příklady grup jsou ve skriptech na str. 63-64
  - prvky v grupě mají několik vlastností (Tvzení 4.4)
    - docela u toho funguje intuice ze sčítání na celých číslech a násobení na
  - grupa může mít tzv. podgrupu, což je grupa, jejíž množina prvků je podmnožinou té původní grupy a její operace dává na jejích prvcích stejný výsledek, jako originální operace
- ve skriptech jsou teď permutace, ale to bych přeskočil
- důležité, že permutační grupy jsou zajímavá skupina grup...
- těleso
  - potřebujeme množinu a dvě operace, které vytvoří Abelovy grupy
  - Těleso je množina T s dvěma operacemi (" $+$ " a " $\times$ ")
    - $(T, +)$ je Abelova grupa, nulový prvek " 0 " a inverzní prvek k prvku a je $-a$
    - $(T \setminus \{0\}, \times)$ je také Abelova grupa, nulový prvek je " 1 " a inverzní prvek prvku a je a^{-1}
    - také musí platit distributivita
      - $a \times (b + c) = a \times b + a \times c$
  - charakteristika tělesa ... kolik " 1 " musíme "sečíst" (" $+$ "), abychom získali " 0 "

- Z_n má charakteristiku n
- pokud n neexistuje (nekonečná tělesa, např. R), je charakteristika 0
- věta: Malá Fermatova
  - prvočíslo p ,
  - těleso Z_p
  - $0 \neq a \in Z_p$
    - platí, že $a^{p-1} = 1$ v tělese Z_p
- vektorový prostor
  - je v něm definováno sčítání vektorů a násobení skalárem
  - je definován nad nějakým tělesem
  - vektorový prostor nad tělesem T je množina vektorů (V) , s operacemi sčítání vektorů a násobení vektoru skalárem
    - musí splňovat 5 vlastností
      1. $(V, +)$ je Ábelova grupa, neutrální prvek o a inverzní k v je $-v$
      2. násobení skalárem je asociativní $(a \times (b \times v)) = (a \times b) \times v$
      3. $1v = v$ (násobení vektoru neutrálním prvkem z T)
      4. distributivita pro skaláry $(a \times v + b \times v) = (a+b) \times v$
      5. distributivita pro vektory $(a \times (u+v)) = a \times u + a \times v$
  - tvrzení: vlastnosti vektorového prostoru
    - $0v = o$
    - $ao = o$
    - $av = o \Rightarrow a=0 \vee v=o$
    - $(-1)v = -v$

4. Základní vlastnosti konečně generovaných vektorových prostorů, vektorové podprostory. Báze a dimenze.

- vektorový podprostor
  - U je podmnožina V
  - U je podprostorem, když platí 3 podmínky:
    1. $o \in U$
    2. pro všechny vektory $u, v \in U$ platí, že $u+v \in U$
    3. pro všechny $a \in T$ a $u \in U$ platí, že $au \in U$
- věta: průnik vektorových prostorů je opět vektorový prostor
- lineární obal
  - definovaný pro množinu vektorů
  - nejmenší možný podprostor pro dané vektory
  - je actually definován jako průnik všech vektorových prostorů, které tuto množinu obsahují
- s tím se blíže pojí lineární kombinace vektorů
- věta: všechny lineární kombinace množiny vektorů tvoří vektorový prostor rovný lineárnímu obalu těchto vektorů
- lineární závislost

- vektory jsou lineárně závislé, když by odebrání nějakého vektoru z množiny neovlivnilo vektorový prostor, který tato množina generuje
- také se to dá popsat tak, že nějaký vektor z množiny je lineární kombinací ostatních vektorů
- báze
  - lineárně nezávislý systém generátorů (lineárně nezávislá množina vektorů generujících vektorový prostor)
  - věta: pro každý vektor u z vektorového prostoru, který má bázi $v_1, v_2, \dots, v_n$ platí, že existují jednoznačně dané koeficienty $a_1, a_2, \dots, a_n$ takové, že
    - $u = \sum_{i=1}^n a_i v_i$
    - jednoznačnost plyne z lineární nezávislosti vektorů báze
- souřadnice
  - na základě předchozí věty o jednoznačném určení koeficientu pro lineární kombinaci daného vektoru je možné definovat souřadnice
  - Mějme vektorový prostor V s bází $B = \{v_1, v_2, \dots, v_n\}$. Pak souřadnice vektoru u z V jsou koeficienty $a_1, a_2, \dots, a_n$, pro které platí, že $u = \sum_{i=1}^n a_i v_i$. Vektor souřadnic se značí $[u]_B := (a_1, a_2, \dots, a_n)$.
  - pro souřadnice platí, že
    - $[av]_B = a[v]_B$
    - $[u + v]_B = [u]_B + [v]_B$
- Steinitzova věta o výměně
  - lepší ve skriptech, ale v principu jde o to, že pokud máme lineárně nezávislý systém n vektorů, tak tyto vektory mohou nahradit v bázi vektorového prostoru n bazických vektorů
  - i z toho pak je důsledek, že všechny možné báze jednoho vektorového prostoru budou mít stejný počet vektorů
- dimenze vektorového prostoru
  - na základě tohoto poznatku můžeme definovat dimenzi
    - dimenze je velikost báze vektorového prostoru
  - pokud máme lineárně nezávislý systém vektorů z vp V o velikosti dimenze V , pak tento lineárně nezávislý systém vektorů je báze V
- tady na stránce 89 je super obrázek na znázornění různých podprostorů R^3
- spojení podprostorů
  - buďte U, V podprostory vektorového prostoru W
  - pak spojení vektorových podprostorů je definováno takto:
    - $U + V := \{u + v : u \in U, v \in V\}$
  - to dovysvětluje ještě tvrzení, že $U + V = \text{span}(U \cup V)$
  - tzn., (poznámka pro mě, abych si to ujasnil)
    - $U \cup V \subseteq U + V$
    - to popisuje i další věta
      - $\dim U + \dim V = \dim(U + V) + \dim(U \cap V)$

5. Lineární zobrazení.

Lineární zobrazení. Základní vlastnosti, maticová reprezentace, skládání lineárních zobrazení.

- lineární zobrazení je funkce (f), která zobrazuje vektor (u, v) na jiný vektor (w) ($f : v \rightarrow w$)
  - pro f platí, že
    - $f(u + v) = f(u) + f(v)$
    - $f(\alpha v) = \alpha f(v)$ (α je z tělesa nad kterým je vektorový prostor)
- maticové prostory
  - máme sloupcový prostor matice (prostor generovaný sloupci matice, jakoby to byly vektory) ($S(A)$)
  - řádkový prostor matice (to stejný jen pro řádky?) ($R(A)$)
  - a jádro - prostor řešení rovnice $Ax=0$ (značí se $\text{Ker}(A)$)
- zajímavý point - součin Ax (x libovolný vektor odpovídající dimenze) dává množinu lineárních kombinací sloupců matice A
- pokud se podíváme na matici A v RREF tvaru, tak prvních r sloupců $\text{RREF}(A)$ tvoří bázi vp $S(A)$ (jsou lineárně nezávislé a generují celý prostor $S(A)$), r je hodnota matice A
- to celé dává pointu, že $\text{rank}(A) + \dim(\text{ker}(A)) = n$, pokud A je $m \times n$
  - např. pokud je A regulární, $n \times n$, tak $\text{rank}(A) = n$, $\text{ker}(A) = 0$
  - když je singulární, tak existuje alespoň jedna dimenze v $\text{ker}(A)$ - vektory alespoň jedné dimenze matice A "pohltní" a pronásobí na 0
- maticemi je možné reprezentovat jakékoli lineární zobrazení
  - v rovině ($\mathbb{R}^2$) jsou lineární zobrazení operace
    - překlopení (dá se udělat jako kombinace natažení s koeficientem $\alpha = -1$ a rotace o 180°)
    - natažení (mám pocit, že to bude matice αI_n , $\alpha > 0$)
    - rotace
      - speciálně pro rotaci je fajn vědět matici
      - $A = \begin{bmatrix} \cos(\alpha) & -\sin(\alpha) \\ \sin(\alpha) & \cos(\alpha) \end{bmatrix}$
  - posunutí není lineární zobrazení!
- jádro zobrazení - $\text{ker}(f)$ - je množina vektorů z vektorového prostoru V , které zobrazení f zobrazí na nulový vektor
- jádro zobrazení souvisí přímo s jádrem matice
  - pokud $f(v) = Av$, pak $\text{ker}(f) = \text{ker}(A)$
- pro každé lineární zobrazení existuje matice lineárního zobrazení, která toto zobrazení provede
- matice lineárního zobrazení

- máme bázi vektorového prostoru U , B_U a bázi V , B_V
- když máme lineární zobrazení f , které zobrazuje vektory z U do V (vektorových prostorů), tak pro každý vektor x z U platí, že
  - existuje matice ${}_{B_V}[f]_{B_U}$ taková, že
    - $[f(x)]_{B_V} = {}_{B_V}[f]_{B_U}[x]_{B_U}$
  - matice ${}_{B_V}[f]_{B_U}$ tedy převádí souřadnice vektoru x na souřadnice jeho obrazu
  - tato matice je jenom jedna pro dané zobrazení
- matice přechodu
  - pro dané dvě báze existuje matice, která převede souřadnice vektoru v jedné bázi na souřadnice v druhé bázi
- isomorfismus
  - isomorfismus je vzájemně jednoznačné zobrazení pro vektorové prostory U , V
    - isomorfismus má inverzní zobrazení
    - dimenze prostorů s isomorfizmem je stejná ($\dim(U)=\dim(V)$)
    - zobrazení složené ze dvou isomorfních zobrazení je také isomorfní
    - zobrazení je isomorfní právě tehdy, když se jakákoliv báze U zobrazí na nějakou bázi V
- pro počítání matice přechodu z jednoho VP do druhého je možné použít "mnemotechniku"
  - $([B_U]||[B_V])^{RREF}([I_n]|_{B_V}[id]_{B_U})$
- věta o dimenzi jádra a obrazu
  - mějme $f: U \rightarrow V$,
  - B_U je báze U
  - B_V je báze V
  - $A = {}_{B_V}[f]_{B_U}$
  - Pak
    - $\dim(\ker(f)) = \dim(\ker(A))$
    - $\dim(f(U)) = \dim(S(A))$
- to má důsledek, že $\dim(U) = \dim(\ker(f)) + \dim(f(U))$
- důsledek - matice lineárního zobrazení
  - f je prosté právě tehdy, když má matice zobrazení lineárně nezávislé sloupce
  - f je "na" právě tehdy, když má matice lineárně nezávislé řádky

6. Skalární součin a norma.

Skalární součin a norma. Vlastnosti v reálném i komplexním případě, Cauchy-Schwarzova nerovnost. Kolmost. Ortogonální doplněk a jeho vlastnosti, ortogonální projekce.

- Skalární součin
- jde o operaci vektorů mezi sebou navzájem

- pro $u, v \in V$ nad T , $a \in T$, $u \times v = a$
  - standardní skalární součin: $x^T y = \sum_{i=0}^n x_i y_i$
  - z hlediska geometrie platí, že $x^T y = \|x\| \|y\| \cos(\phi)$
- skalární součin ve vektorovém prostoru V nad R je zobrazení $\langle \cdot, \cdot \rangle: V^2 \rightarrow R$, které pro všechna $x, y, z \in V$ a $\alpha \in R$ splňuje tyto 4 podmínky:
  1. $\langle x, x \rangle \geq 0$ a rovnost nastane jen pro $x=0$
  2. $\langle x + y, z \rangle = \langle x, z \rangle + \langle y, z \rangle$
  3. $\langle \alpha x, y \rangle = \alpha \langle x, y \rangle$
  4. $\langle x, y \rangle = \langle y, x \rangle$
- norma indukovaná skalárním součinem je odmocněný skalární součin sama se sebou
- kolmost: vektory jsou kolmé, když jejich skalární součin je nula
- pythagorova věta: spíš zajímavé, že má v tomhle kontextu docela jednoduchý důkaz
  - $\|x + y\|^2 = \langle x + y, x + y \rangle = \langle x, x + y \rangle + \langle y, x + y \rangle = \langle x, x \rangle + \langle x, y \rangle + \langle y, x \rangle + \langle y, y \rangle = (\langle x, y \rangle + \langle y, x \rangle) + \langle x, x \rangle + \langle y, y \rangle = 2\langle x, y \rangle + \|x\|^2 + \|y\|^2$

($\langle x, y \rangle = \langle y, x \rangle$, protože x, y jsou kolmé) $\Rightarrow \langle x, y \rangle = 0$, protože x, y jsou kolmé) $\Rightarrow \langle x, x \rangle + \langle y, y \rangle = \|x\|^2 + \|y\|^2$
- Cauchyho-Swarzova nerovnost
  - pro všechny $x, y \in V$ platí, že $|\langle x, y \rangle| \leq \|x\| \|y\|$
    - pro reálná čísla, standardní skalární součin a euklidovskou normu se dá nerovnost nahlédnout z toho, že víme, že $\langle x, y \rangle = \|x\| \|y\| \cos(\phi)$, přičemž $\cos(\phi) \leq 1$
- norma obecně
  - norma je zobrazení $\|\cdot\|$ vektoru do reálných čísel, které je vždy kladné, lineární pro násobení skalárem a splňující trojúhelníkovou nerovnost
- ortogonální a ortonormální systém vektorů
  - tyhle pojmy úzce souvisí s bázemi v otázce č. 4, např. vektory e_1, e_2 a e_3 tvoří kanonickou bázi v.p. R^3 splňují obě vlastnosti
  - systém vektorů je
    - ortogonální, když jsou všechny vektory na sebe vzájemně kolmé
    - ortonormální, když mají všechny vektory normu 1 a navíc je systém ortogonální
- ortonormální vektory jsou vzájemně lineárně nezávislé
- ortogonalizace báze (Gram-Smidtova)
  - pro nějakou bázi se postupně vektory nakolmují (vezme se první, na něj se nakolmí druhý, třetí atd.) a po nakolmení se ještě normalizují (podělí vlastní normou)
  - používají se při tom Fourierovy koeficienty
  - máme bázi $\{x_1, x_2, x_3\} = \{(2, 0, 0), (-1, 1, 0), (0, 1, 2)\}$
    - nejprve upravíme první vektor

- ten se nenakolmuje
    - $y_1 = x_1$
    - $z_1 = y_1 / \|y_1\| = (1, 0, 0)$
  - u druhého vektoru již využijeme nakolmení
    - $y_2 = x_2 - \sum_{i=1}^1 \langle x_2, z_i \rangle z_i = (-1, 1, 0) - (-1 \times (1, 0, 0)) = (0, 1, 0)$
    - $z_2 = y_2 / \|y_2\| = (0, 1, 0)$
  - třetí vektor
    - $y_3 = x_3 - \sum_{i=1}^2 \langle x_3, z_i \rangle z_i = (0, 1, 2) - (0 \times (1, 0, 0) + 1 \times (0, 1, 0)) = (0, 0, 2)$
    - $z_3 = y_3 / \|y_3\| = (0, 0, 1)$
  - vyšla tedy kanonická báze - což je dané tím, že první vektor byl násobkem vektoru z kanonické báze. Kdybych začal s třeba x_3 , tak by výsledek dopadl jinak
- výrazu $\langle x, z \rangle$ pro vektor x a vektor z z ortonormálního systému vektorů se říká "Fourierův koeficient"
  - ortogonální doplněk
    - množina vektorů M má ortogonální doplněk $M^\perp$ tvořený vektory kolmými na vektory množiny M
    - ortogonální doplněk má následující základní vlastnosti (M, N množina vektorů z V , $M^\perp$, vektorový prostor V):
      1. $M^\perp \cap V$
      2. pokud M je podmnožina N , pak $N^\perp$ je podmnožina $M^\perp$
      3. $M^\perp$ je ortogonálním doplňkem vektorového prostoru generovaného M ($\text{span}(M)$)
  - ortogonální doplněk je možné definovat i pro vektorový prostor
    - pokud U je podprostor vektorového prostoru V , tak platí
      1. pokud $z_1, z_2, \dots, z_m$ je ortonormální báze U a $z_1, \dots, z_{m+1}, \dots, z_n$ je rozšíření této báze na bázi V , pak $z_{m+1}, \dots, z_n$ je báze $U^\perp$
      2. dimenze V je součtem dimenze U a jeho ortogonálního doplňku
      3. $V = U + U^\perp$
      4. $(U^\perp)^\perp = U$
      5. průnik U s jeho ortogonálním doplňkem je vektorový prostor pouze s nulovým vektorem
  - ortogonální projekce
    - mějme vektorový prostor V a jeho podprostor U . Ortogonální projekce vektoru x z V do podprostoru U je jeho obraz x_U , který splňuje, že $\|x - x_U\| = \min_{y \in U} \|x - y\|$
  - věta: existuje právě jedna projekce pro daný vektor
    - pokud je báze $(z_1, \dots, z_n)$ prostoru U ortonormální, pak $x_U = \sum_{i=1}^n \langle x, z_i \rangle z_i$
  - co tu chybí
    - ortogonální doplněk a projekce v R^n

- ortogonální matice
- metoda nejmenších čtverců
  - ortogonální projekce - funguje na principu, že matice projekce do prostoru $S(A)$ je $A(A^T A)^{-1} A^T$
  - hledáme prostor takový, aby vzdálenosti řešení jednotlivých rovnic byly od prostoru co nejmenší
  - ukazuje se, že stačí pouze známou rovnici $Ax = b$ přenásobit A^T zleva
    - $A^T Ax' = A^T b$
    - $x' = (A^T A)^{-1} A^T b$

7. Determinanty

Determinanty. Definice a základní vlastnosti determinantu. Úpravy determinantů, výpočet.

- determinant je taková zvláštní vlastnost matice
- pomocí determinantu se dá spočítat inverzní matice k regulární matici
- zobrazení pomocí matice A mění "objem" objektu s koeficientem $\det(A)$ (délku/plochu/objem)
- mějme matici A , která je $n \times n$ a všechny permutace indexů $S_n = 1, \dots, n$
  - $\det(A) = \sum_{p \in P_n} \text{sgn}(p) \prod_{i=1}^n a_{ip(i)}$
- vlastnosti determinantu
  - $\det(A) = \det(A^T)$
    - to vyplývá z definice determinantu
  - obecně determinant součtu matic není roven součtu determinantů matic
    - platí ale tzv. řádková linearita determinantu
      - těžký přesně popsat slovy, matematicky:
        - $\det(A + e_i b^T) = \det(A) + \det(A + e_i b^T - A_{i*})$
  - snadno se spočítá determinant trojúhelníkové matice
    - je roven pouze jednomu produktu, a to produktu prvků na diagonále, protože ostatní permutace použijí v produktu alespoň jednu nulu
    - pokud je matice A horní trojúhelníková, pak její determinant ($\det(A)$) je možné spočítat jako $\prod_{i=1}^n a_{ii}$
  - na základě toho, se vyplatí vědět, jak se mění determinant při převodu matice do REF, protože tím si matici převedeme na trojúhelníkovou
    - při elementární úpravě (matice A' je matice po provedení dané elementární úpravy)
      - vynásobení i -tého řádku koeficientem α
        - $\det(A') = \alpha \times \det(A)$
      - výměna i -tého a j -tého řádku
        - $\det(A') = -\det(A)$
      - přičtení α násobku jednoho řádku ke druhému determinant nemění

- pro výpočet determinantu pomocí převodu matice na REF tvar nám stačí si pouze pamatovat koeficient, kterým byl původní determinant přenásoben
- matice A o rozměrech $n \times n$ je regulární právě tehdy, když $\det(A) \neq 0$
- součin determinantů matic A,B je roven determinantu součinu matic A,B
  - $\det(A) \times \det(B) = \det(AB)$
- pro regulární matici ($\det(A) \neq 0$) platí, že $\det(A^{-1}) = \det(A)^{-1}$
- výpočet determinantu pomocí Laplaceova rozvoje
  - determinant matice $A \in T^{n \times n}$, $n > 2$ je možné spočítat tak, že pro vybraný (i-tý) řádek spočítáme součet determinantů matic vzniklých vyškrtnutím i-tého řádku a j-tého sloupce pro $j=1, \dots, n$ a vhodným pronásobením, viz vzoreček
    - $\det(A) = \sum_{j=1}^n (-1)^{i+j} a_{ij} \det(A^{ij})$
- Cramerovo pravidlo
  - řešení soustavy rovnic ($Ax=b$) je možné dát i explicitním vzorcem, přestože to není ve většině případů ten nejrychlejší způsob, jak najít řešení
    - Buď $A \in T^{n \times n}$ regulární
      - $b \in T^n$
      - $(A + (b - A_{*i})e_i^T)$ je matice A s nahrazeným i-tým sloupcem vektorem b
      - pak $x_i = \frac{\det(A + (b - A_{*i})e_i^T)}{\det(A)}$
- asi to nebude potřeba, ale dál učebnice uvádí adjugovanou matici
  - po prvcích je adjugovaná matice k matici A definována takto
    - $\text{adj}(A)_{ij} = (-1)^{i+j} \det(A^{ij})$
      - A^{ij} je opět matice A s vyškrtnutým i-tým a j-tým řádkem/sloupcem
    - je tam podobnost s laplaceovým rozvojem pravidlem (mnemotechnika)
    - zajímavý je výpočet inverzní matice, protože $A^{-1} = \frac{1}{\det(A)} \text{adj}(A)$

8. Vlastní čísla a vlastní vektory matic

Vlastní čísla a vlastní vektory matic. Výpočet a základní vlastnosti. Diagonální tvar matice, diagonalizovatelnost. Jordanův normální tvaru (v obecném případě).

- vlastní čísla představují další možnou charakteristiku matice
  - definice
    - pro matici $A \in C^{n \times n}$
    - je číslo $\lambda \in C$ vlastním číslem matice A,
    - pokud existuje jemu příslušný vlastní vektor $x \in C^n$ tak, že platí
      - $Ax = \lambda x$ a $x \neq 0$
- vlastní čísla a vektory mají hezkou geometrickou interpretaci
  - vektor x se zobrazením pomocí matice A pouze prodlouží, či zkrátí a to právě λ -krát
- věta: charakteristika vlastního čísla a vektoru

- pro matici A platí, že λ je vlastním číslem matice A právě tehdy, když $\det(A - \lambda I_n) = 0$
- x je vlastním vektorem právě tehdy, když náleží do $\text{Ker}(A - \lambda I_n)$
- důsledkem této věty je, že k jednomu vlastnímu číslu náleží $n - \text{rank}(A - \lambda I_n) = \dim(\text{Ker}(A - \lambda I_n))$ lineárně nezávislých vektorů
- vlastní čísla je možné získat zkombinováním znalostí vlastností vlastních čísel a determinantu
  - $\det(A - \lambda I_n) = 0 \rightarrow$ rozepsáním definice determinantu získáme rovnici, kterou je možné převést na tzv. charakteristický polynom matice A
  - $p_A(\lambda) = \det(A - \lambda I_n)$
  - $\det(A - \lambda I_n) = (-1)^n \lambda^n + a_{n-1} \lambda^{n-1} + \dots + a_1 \lambda + a_0$
- výpočet vlastních čísel pomocí charakteristického polynomu
  - příklad

$$\blacksquare \quad A = \begin{bmatrix} 0 & -2 \\ 2 & 0 \end{bmatrix}$$

$$\blacksquare \quad A - \lambda I_n = \begin{bmatrix} -\lambda & -2 \\ 2 & -\lambda \end{bmatrix}$$

- $\det(A - \lambda I_n) = \lambda^2 + 4$
    - kořeny jsou $\pm 2i$, což jsou i vlastní čísla matice (obor komplexních čísel)
- spektrum a spektrální poloměr
  - spektrum je množina vlastních čísel matice
  - spektrální poloměr je (v absolutní hodnotě) největší vlastní číslo
- algebraická a geometrická násobnost vlastního čísla
  - algebraická násobnost je násobnost λ , kořene charakteristického polynomu
  - geometrická násobnost je počet lineárně nezávislých vlastních vektorů (tedy pro matici $n \times n$ je rovno $n - \text{rank}(A - \lambda I_n)$)
  - algebraická násobnost je vždy větší/rovna geometrické násobnosti
- vlastní čísla trojúhelníkové matice jsou prvky matice na diagonále
- tvrzení
  - $\det(A) = \lambda_1 \times \lambda_2 \times \dots \times \lambda_n$
  - $\text{trace}(A) = \lambda_1 + \lambda_2 + \dots + \lambda_n$
    - $\text{trace}(A) = a_{11} + a_{22} + \dots + a_{nn}$
- typy a úpravy matic a vlastní čísla
  1. ekvivalence - vlastní číslo je nula a matice je singulární
  2. matice je regulární, inverzní matice má vlastní čísla jako inverzní prvky k původním, vlastní vektory se nezmění
  3. umocnění matice umocní vlastní čísla, vlastní vektory se nezmění
  4. přičtení násobku jednotkové matice k matici zvýší vlastní čísla o tento násobek
  5. násobení matice skalárem vynásobí skalárem vlastní čísla

- 6. transpozice matice zachová vlastní čísla, ale může změnit vektory
- platí, že pokud vlastní číslo λ je komplexní číslo, pak i komplexně sdružené číslo $\bar{\lambda}$ je vlastní číslo matice
- matice společnice
  - ukazuje převoditelnost problému hledání kořenů polynomu na problém hledání vlastních čísel matice
  - mějme polynom $p(x) = x^n + a_{n-1}x^{n-1} + \dots + a_1x + a_0$
  - pak matice společnice je definovaná tak, že na pozicích $C_{2,1}$ až $C_{n,n-1}$ jsou jedničky a v pravém sloupci jsou sestupně koeficienty a_i (hezcí je obrázek na str. 175), v prvním řádku je a_{n-1} a v posledním řádku a_0
- Cayleyho-Hamiltonova věta
  - přeskakují, není v otázce
- diagonalizovatelnost
  - pokud se povede diagonalizovat matici, pak její vlastní čísla v této podobě můžeme přímo vyčíst z diagonály matice
  - nejdřív se ale definuje podobnost
    - matice A a B jsou si "podobné", pokud existuje regulární matice S tak, že $A = SBS^{-1}$
  - věta: podobné matice mají stejná vlastní čísla
  - věta: podobné matice mají stejný počet lineárně nezávislých vlastních vektorů
  - matice je diagonalizovatelná, pokud se podobá nějaké diagonální matici
    - tedy $A = SAS^{-1}$, kde S je regulární a diagonální
  - věta: matice je diagonalizovatelná právě tehdy, když má n lineárně nezávislých vlastních vektorů
    - pokud známe vlastní vektory a vlastní čísla matice A, tak matici S sestavíme jako vektory (podle sloupců) a matici Λ bude mít pouze vlastní čísla na diagonále (tak, aby odpovídaly vlastním vektorům)
    - pokud má matice n navzájem různých vlastních čísel, pak je diagonalizovatelná
  - pokud je matice diagonalizovatelná, pak má mnoho fajn vlastností
    - např. $A^k = S\Lambda^k S^{-1}$
    - pomocí diagonalizovatelných matic se dají (mocněním diagonální matice) řešit rekurzivně zadané posloupnosti
- Jordanova normální forma
  - "nejjednodušší tvar matice pro podobnost"
  - Jordanova buňka
    - pro komplexní číslo λ a
    - přirozené číslo k
    - je Jordanova buňka $J_k(\lambda)$ čtvercová matice řádu k
      - má tvar, že pokud $i=j$, je tam λ
      - a jednu buňku nad λ je jednička, pokud i není 1
        - možná lepší, pokud indexy $i=j+1$, je tam jednička
  - Jordanova normální forma

- matice je v Jordanově normální formě, pokud má na diagonále jako podmatice Jordanovy buňky, jinak má všude 0
- věta: každá matice má k sobě podobnou matici v Jordanově normální formě. Tato matice je až na pořadí Jordanových buněk jednoznačná
- počet vlastních vektorů je roven počtu Jordanových buněk

3. Kombinatorika, pravděpodobnost a statistika

- materiály na učení
  - zkusím, co půjde, brát z "[Kapitol z diskrétní matematiky](#)" (na Bioinformatickym GDrivu)
  - zbytek asi doberu z Wikipedie, pamatuju si, že mi v prváku některé věci z učebnice nějak nedávaly smysl
  - toky v sítích jsem musel vzít z jiných zdrojů, konkrétně z [webovek Martina Kouteckého](#) (je to 7-8 přednáška na uvedené stránce)

1. Binární relace, ekvivalence a částečná uspořádání. Kombinatorické počítání: kombinační čísla, binomická věta, princip inkluze a exkluze.

- binární relace
  - ekvivalence/uspořádání
  - binární relace je zavedená na nějaké množině
  - prvky množiny tuto relaci buďto splňují, nebo nesplňují
  - prvky množiny mohou být např. další množiny nějakých prvků, např.
    - $A=\{1,2,3,4\}$
    - $B=\{4,3,2,1\}$
    - $C=\{1,3\}$
    - $D=\{1,5,6,7\}$
  - relace mohou mít čtyři základní vlastnosti:
    - jsou reflexivní
    - jsou symetrické
    - jsou antisymetrické
    - jsou tranzitivní
  - 1. reflexivita - prvek množiny je v relaci sám se sebou
    - např. $A \subseteq A$
    - např. "nebýt podmnožinou" není reflexivní, protože množina nemůže nebýt podmnožinou sama sebe
  - 2. symetrie
    - pokud platí, že v relaci (" $R(.,.)$ ") je jsou např. $R(A,D)$, pak relace platí i pro $R(D,A)$
      - např. relace "obsahuje stejný počet prvků" - $|A|=|D|$ je symetrická
      - naopak
  - 3. antisymetrie
    - jediný případ, kdy platí symetrie je, když je relace na prvku sama se sebou (např. $A=A$)
    - tady jsem trochu vždycky nechápal, kde je to odlišení od symetrie, ale je to v tom, že u symetrie musí to prohození fungovat úplně vždycky ($R(a,b) \Rightarrow R(b,a)$ pro

všechna a,b), zatímco antisymetrie funguje jen pro ten stejný prvek

4. tranzitivita

- když relace platí mezi a-b a b-c, platí mezi a-c
- ekvivalence
  - kategorie relací, které dávají něco jako zobecněnou rovnost - např. "množiny mají stejnou velikost" nebo "předměty mají stejnou barvu"
  - ekvivalence jsou všechny relace, které jsou reflexivní, symetrické a tranzitivní
- (částečné) uspořádání
  - je to něco jako zobecněné porovnávání prvků
  - např. "být podmnožinou" je částečné uspořádání
  - musí splňovat reflexivitu, antisymetrii a tranzitivitu
  - to "částečné" znamená, že nejde porovnat každý prvek množiny s každým
    - např. pro množiny A-C mohu říct, že $A \subseteq C$, ale pro A-D nemůžu říct ani že $A \subseteq D$, ani že $D \subseteq A$
    - například $\geq$ na reálných číslech je úplné uspořádání - pro každá dvě čísla mohu říct, které je větší/rovno tomu druhému
      - rovnost nastane pouze pokud jsou čísla stejná - antisymetrie
- trochu se rozepisuju ... pro mě je důležitý si ty pojmy ujasnit, i když jejich obsah je docela intuitivní...
- ještě je fajn zmínit **Hasseův diagram**, což je zobrazení částečně upořádané množiny, v učebnici v něm ukazovali příklad na množině 1,2,...,10 a relaci "dělitelnost"
- kombinatorické počítání
  - s pojmem kombinatorického počítání souvisí pojmy
    - permutace,
    - variace a
    - kombinace
  - jde o pojmy pro různé typy uspořádaných a neuspořádaných k-tic prvků dané množiny
  - **permutace**
    - na množině (A) jsou všechny uspořádané n-tice prvků A, přičemž $n = |A|$
    - pro $A=\{1,2,3\}$ jsou permutace
      - (1,2,3),
      - (1,3,2),
      - (2,1,3),
      - (2,3,1),
      - (3,1,2),
      - (3,2,1)
    - velikost množiny všech permutací prvků množiny A je $n!$
  - **variace**
    - jsou uspořádané k-tice prvků z množiny (A), $k \leq n = |A|$
    - pro $A=\{1,2,3\}$ a $k=2$ jsou variace
      - (1,2)
      - (1,3)
      - (2,1)

- (2,3)
- (3,1)
- (3,2)
- velikost množiny variací je $\frac{n!}{n-k!}$
- tohle byly variace bez opakování, pro variace s opakováními (každý prvek může být použit i vícekrát) platí vzoreček n^k - pro příklad výše by přibýly ještě (1,1), (2,2), (3,3)
- kombinační čísla,
  - něco jako variace bez opakování, které nejsou navíc uspořádané ($\{1,2\} = \{2,1\}$)
  - vlastně stačí podělit vzoreček pro variaci ještě počtem permutací k prvků, což je $k!$
  - počet prvků v množině kombinací je $\frac{n!}{k!(n-k)!}$, což se značí $\binom{n}{k}$
    - možná je kvůli dalšímu matfyzovému používání lepší znát formulku pro kombinační čísla $\frac{\prod_{i=0}^{n-k} (n-i)}{k!}$
  - pro A jsou kombinace pouze 3
    - {1,2}
    - {1,3}
    - {2,3}
  - pro kombinační číslo platí několik základních vztahů
    - $\binom{n}{0} = \frac{n!}{0! \times (n-0)!} = \binom{n}{n} = \frac{n!}{n! \times (n-n)!} = 1$
    - $\sum_{k=0}^n \binom{n}{k} = 2^n$

=

$\sum_{k=0}^n \binom{n}{k}$

- $\sum_{k=0}^n \binom{n}{k}$

+

$\sum_{k=0}^{n+1} \binom{n+1}{k}$

=

$\sum_{k=0}^{n+1} \binom{n+1}{k}$

- tohle je dobře vidět u [Pascalova trojúhelníku](#)

• binomická věta

- ještě je fajn zmínit, že množinu všech k-prvkových podmnožin množiny (X) značíme $\binom{X}{k}$ a její velikost je pro $n=|X|$ rovna $\binom{n}{k}$
- binomická věta v základu říká, že
  - $(a+b)^n = \sum_{k=0}^n \binom{n}{k} a^k b^{n-k}$

$$\binom{n}{k}$$

$a^k b^{n-k}$

- např. $(a+b)^3 = a^3 \times b^0 + 3a^2b^1 + 3a^1b^2 + a^0b^3$

• princip inkluze a exkluze

- pro množiny s konečným počtem prvků A, B platí, že
  - $|A \cup B| = |A| + |B| - |A \cap B|$
  - tohle se dá zobecnit
    - nechce se mi vzoreček rozepisovat (je v učebnici na str. 84)
    - jde o to, že se pro lichý počet množin průniky lichých k -tic množin přičítají a sudých k -tic odčítají a naopak

2. Teorie grafů. Základní pojmy teorie grafů: grafy a podgrafy, izomorfismus. Stromy a jejich základní vlastnosti, kostra grafu.

- Základní pojmy teorie grafů grafy a podgrafy
  - graf G je dvojice (V, E) , kde V je neprázdná množina a E je množina hran
    - $v_1, v_2, \dots, v_n \in V$ jsou vrcholy
    - dvojice $e_{ij} = \{v_i, v_j\} \in E$, $i, j \in \{1, 2, \dots, n\}$, $i \neq j$ (pro neorientované grafy bez hran sama na sebe) jsou hrany
      - dvoubodové podmnožiny V
  - podgraf $H = (V', E')$ je podgrafem grafu $G = (V, E)$, pokud $V' \subseteq V$ a $E' \subseteq E$
    - hrany E' jsou tvořeny pouze vrcholy z V' ($E' \subseteq E \cap V'$)
    - H je indukovaným podgrafem G , pokud jsou zachovány všechny hrany, které mohly být zachovány ($\{u, v\} \in E \implies \{u, v\} \in E'$)
- izomorfismus
  - dva grafy (G, G') nazveme *izomorfní*, jestliže existuje vzájemně jednoznačné zobrazení $f : V \rightarrow V'$, že platí $\{x, y\} \in E$ právě tehdy, když $\{f(x), f(y)\} \in E'$
- možná se vyplatí i vědět pojmy jako
  - vrcholová souvislost
    - (počet vrcholů, které je potřeba odebrat, aby se graf rozpadl na dvě komponenty)
  - hranová souvislost
  - stupeň vrcholu
    - (počet hran z vrcholu)
- Stromy a jejich základní vlastnosti
  - strom je souvislý graf bez cyklu
  - možná fajn vědět pojmy
    - tah
      - pro $v_0, v_1, \dots, v_t \in V$ a $e_1, e_2, \dots, e_t \in E$ ($e_i = \{v_{i-1}, v_i\}$)
      - pro $i \neq j$ platí, že $e_i \neq e_j$
      - je tah posloupnost $(v_0, e_1, v_1, \dots, e_t, v_t)$
        - v tahu se tedy nemohou opakovat hrany, ale mohou se opakovat vrcholy
        - tah je např., když se kreslí na jeden pokus takovej ten domeček na 5 vrcholech
    - cesta

- jako tah, jen se tam nesmí opakovat ani vrcholy
  - cyklus
    - jako cesta, jenom $v_0 = v_t$
  - délka hrany - funkce dávající každé hraně číselnou hodnotu
  - algoritmus pro nejkratší cestu
    - Dijkstrův algoritmus
- lemma: strom (mající alespoň dva vrcholy) má alespoň 2 vrcholy stupně 1 (koncové vrcholy, říká se jim *list*)
- tvrzení: pokud G je graf a $v \in G$ je list pak G je strom právě tehdy, když $G-v$ je také strom
- věta: charakterizace stromu
  - následující je ekvivalentní:
  - G je strom
  - G je souvislý a vynecháním libovolné hrany vznikne nesouvislý graf
  - pro každé dva vrcholy z G existuje právě jedna cesta
  - G neobsahuje kružnici a když se přidá mezi libovolnými dvěma vrcholy G hrana, tak vzniklý graf bude mít kružnici
  - G je souvislý a platí Eulerův vzorec: $|V|=|E|+1$
- kostra grafu
  - kostra grafu G je jeho podgraf, který je zároveň strom
    - je vidět, že G má kosteru právě tehdy, když je souvislý
      - strom musí splňovat souvislost + vznikne jen odstraňováním hran z G
      - kostra obsahuje jen hrany, které v G už byly, takže protože strom je souvislý tak i G musí být souvislý
    - kostra se docela snadno konstruuje
      - vezmeme vrcholy z G a postupně k nim budeme (v jakémkoliv pořadí) přidávat hrany
      - pokud vznikne přidáním nějaké hrany kružnice, zahodíme ji a pokračujeme s dalšími
      - po projití všech hran máme kosteru grafu G (pokud byl graf souvislý)
    - můžeme řešit problém minimální kostry
      - vtipné je, že na to funguje hladový Kruskalův algoritmus
        - hrany se seřadí podle velikosti
        - provede se výše zmíněný algoritmus na vytváření kostry grafu v pořadí hran od nejmenší do největší
  - počet koster na úplném grafu
    - popisuje Cayleyho formule (asi důležitý vědět)
      - k ní je spousta důkazů
      - pro kompletní graf na n vrcholech $\kappa(n)$ platí, že počet stromů tohoto grafu je roven n^{n-2}
        - říkal jsem si, že bych rád uměl aspoň ten důkaz Cayleyho formule s obratlovcema, tak ho tu zkusím reprodukovat
  - obratlovčí důkaz Cayleyho formule
    - máme úplný graf $\kappa(n)$ o n vrcholech

- obratlovec je kostra grafu s jedním vrcholem označeným čtvercem a jedním jako kolečkem
- množina O označuje všechny obratlovce
- každá jedna kostra má n^2 obratlovců
- počet koster je tedy $\frac{|O|}{n^2}$
- teď se využije lemma, které se dokáže potom
  - mezi zobrazením množiny všech zobrazení vrcholů V sama na sebe (je jich tolik, kolik je variací s opakováním délky n pro n prvků, tedy n^n) a množinou všech obratlovců existuje bijekce (F)
- z bijekce vyplývá, že počet zobrazení vrcholů V na sebe je stejný, jako počet všech obratlovců, tedy $|O| = n^n$
- protože počet koster známe, můžeme dosadit $\frac{|O|}{n^2} = \frac{n^n}{n^2} = n^{n-2}$. $\square$
- hmhm. to lemma je docela velký, nechce se mi to rozepisovat.
- cílem je ukázat, že každý obratlovec dané kostry má k sobě právě jednu permutaci vrcholů a že z každé permutace je možné zpětně zkonstruovat toho obratlovce, přičemž tam platí bijekce
  - důkaz je vlastně konstruktivní, ukazuje se způsob, jak pro každého obratlovce udělat zobrazení
  - postup je takový, že se nejprve udělá zobrazení vrcholů z "páteře", tedy cesty z kroužku do čtverečku, sama na sebe (permutace), a pak se zobrazí každý další vrchol směrem na vrchol co jde k páteři
  - jen se ještě musí dokázat, že teda každé zobrazení má obratlovce, který se z něj dá rekonstruovat

3. Rovinné grafy, barvení grafů. Toky v sítích a aplikace. Souvislost grafů (míra souvislosti), Mengerovy věty."

- Rovinné grafy
  - graf můžeme "nakreslit" do roviny
  - nakreslení je funkce, která každému vrcholu grafu z množiny V přiřadí bod $b(v)$ v rovině a každé hraně $e \in E$ přiřadí v rovině oblouk (křivku?) $o(e)$
  - Kuratowského věta
    - graf je rovinný právě tehdy, když není isomorfní dělení grafu $K_{3,3}$ ani K_5
- barvení grafů
  - rovinné grafy jde obarvit 4 barvami
    - dost složitý důkaz
    - pro 5 barev není důkaz složitý
  - obarvení je funkce, která každému vrcholu grafu přiřazuje prvek z množiny $\{1, 2, \dots, k\}$, žádná hrana nesmí spojovat dva vrcholy stejné barvy
  - barevnost grafu, značí se $k(G)$, je minimální počet barev potřebných k obarvení grafu G
- toky v sítích a aplikace
  - v principu jsou toky definované na orientovaných grafech (hrany mohou být dané v případě potřeby tam i zpátky)
  - kapacita toku je funkce, která dává každé hraně v grafu nezápornou hodnotu

- zdroj a stok jsou dva specifické vrcholy
- tok je funkce, která každé hraně dá hodnotu, která bude mezi 0 a její kapacitou
  - pro každý uzel kromě zdroje a stoku musí navíc platit, že kolik do něj vstoupí, tolik musí i vystoupit
    - tahle vlastnost se jmenuje 1. Kirchofův zákon
    - pro zdroj platí, že z něj vystupuje více/rovno, než do něj vstupuje
    - pro stok platí naopak, že do něj vstupuje více/rovno, než do něj vstupuje
- "Síť" je čtveřice (G, z, s, c)
  - G je orientovaný graf
  - $z, s \in V(G)$
  - $c : E(G) \rightarrow \mathbb{R} \geq 0$
- "Tok" je funkce $f : E(G) \rightarrow \mathbb{R} \geq 0$, která splňuje následující podmínky
  1. pro každou hranu e platí, že $f(e) \leq c(e)$
  2. pro každý vrchol $v \in V(G) - \{z, s\}$ platí, že $\sum_{(x,v) \in E(G)} f(x, v) = \sum_{(v,y) \in E(G)} f(v, y)$
- "velikost toku" je to, co odtéká ze zdroje bez toho, co do něj přitéká
- "maximální tok" - existuje
- řez je množina hran, které rozdělí graf tak, že nevede žádná cesta ze zdroje do stoku
- kapacita řezu
  - kolik je součet kapacit na řezu
- maximální tok grafu je roven kapacitě nejmenšího řezu
- Ford-Fulkersonův algoritmus
  - hledání maximálního toku
  - opakovaně se najde nenasycená cesta a nasytí se
  - pro racionální čísla najde vždy maximální tok
- Souvislost grafů (míra souvislosti)
  - hranový řez je množina hran $F \subseteq G$, jejichž odstraněním z grafu přestane být graf souvislý
    - vrcholový řez podobně pro vrcholy, $A \subseteq G$
  - hranová souvislost
    - velikost minimálního hranového řezu
  - kritická souvislost - odebrání libovolného vrcholu/hrany sníží souvislost (např. stromy jsou hranově kriticky 1-souvislé)
  - $k_v(G) \leq k_e(G)$
  - $k_e(G) - 1 \leq k_e(G - e) \leq k_e(G)$
  - Ford-Fulkersonova věta - pro G t.ž. $k_e(G) = k$ existuje právě k hranově disjunktních cest
- Mengerova věta: G je $k_v(G) \geq t$ vrcholově souvislý právě tehdy, když mezi každými dvěma vrcholy existuje $\geq t$ vrcholově disjunktních cest
  - dokazuje se trikem z Ford-Fulkersonovy věty
    - každý vrchol se nahradí dvěma - jeden vstupní a druhý výstupní - a mezi nimi je hrana kapacity 1
    - tím se problém převede na problém hranové souvislosti

4. Pravděpodobnost a statistika

Náhodné jevy, podmíněná pravděpodobnost, nezávislost náhodných jevů. Náhodné veličiny, střední hodnota, linearita střední hodnoty. Bodové odhady a testování hypotéz.

- literatura
  - používám skripta z předmětu PaSt I. od Roberta Šámala, jsou na [GDrivu](#)
- náhodné jevy
  - tady asi stojí za to definovat pravděpodobnostní prostor
    - Ω je množina elementárních jevů
    - $F \subseteq \Phi(\Omega)$ je prostor jevů ($\Phi(\Omega)$ je potenční množina $\equiv$ prostor všech možných jevů)
    - P je funkce: $P : F \rightarrow [0, 1]$ - zobrazuje prvky z prostoru jevů na reálné číslo od 0 do 1 tak, že
      - $P(\Omega) = 1$ a
      - pravděpodobnost sjednocení po dvou disjunktních jevů je rovna součtu jejich pravděpodobností (jev je množina podmnožina množiny elementárních jevů)
    - pravděpodobnostní prostor je trojice (Ω, F, P)
  - příklady pravděpodobnostních prostorů
    - klasický - konečná množina elementárních jevů, každý elementární jev má stejnou pravděpodobnost
    - diskrétní - konečná množina elementárních jevů, jednotlivé prvky množiny mají různé pravděpodobnosti
    - geometrický - $\Omega \subseteq \mathbb{R}^n$, pravděpodobnost je daná přímo úměrně k velikosti vybrané množiny jevů - např. v dim 1 je to uniformní rozdělení
- podmíněná pravděpodobnost
  - pravděpodobnost jevu A za podmínky, že platí jev B
  - $P(A|B) = \frac{P(A \cap B)}{P(B)}$
  -
- nezávislost náhodných jevů
  - jevy jsou nezávislé, pokud $P(A \cap B) = P(A)P(B) \equiv P(A|B) = P(A)$
- náhodné veličiny
  - diskrétní náhodná veličina
    - funkce $X : \Omega \rightarrow \mathbb{R}$
      - pokud $\text{Im}(X)$ je spočetná a
      - pro všechna $x \in \mathbb{R} : X^{-1}(x) \in F$
        - (F je prostor jevů)
        - ((tady je pro mě trochu confusing to "všechna x" - jakože asi to nechápu, jak to je napsané ve skriptech. Na wiki píšou, že dnv je v praxi definovaná jako funkce, která každému prvku z elementárních jevů dá bod na reálné ose...))

- pravděpodobnostní funkce
  - $px : \mathbb{R} \rightarrow [0, 1]$
    - $px(x) = P(\{X=x\})$
- označení $X=x$ je množina, která pro reálné číslo x obsahuje prvky z množiny elementárních jevů, které se na x zobrazí pomocí náhodné veličiny X $\{x = X\} = \{\omega \in \Omega : X(\omega) = x\}$
  - tohle bylo pro mě na statistice dost confusing zapsání, takže to tu mám potřebu dát explicitně :D
- pravděpodobnost $px(x) = P(\{X=x\})$ se běžně zapisuje pouze jako $P(X=x)$
- Bernoulliho (alternativní) rozdělení
  - náhodná veličina,
  - pro $x=1$ je pravděpodobnost p ,
  - pro $x=0$ je pravděpodobnost $1-p$,
  - pro $x>1$ je pravděpodobnost 0
    - p je parametr $[0,1]$
    - např. pravděpodobnost, že při jednom hodu kostkou padne 6 je $1/6$, tedy $p=1/6$
    - pokud by mince nebyla cinklá, tak číslo kolikrát padne panna při jednom hodu je také dána Bernoulliho rozdělením, $p=0.5$
  - střední hodnota je p
- Geometrické rozdělení
  - $P(X = x) = p \times (1 - p)^x - 1$ pro $x=1,2,3,\dots$
    - pro jiná x je $P(X=x)=0$
  - pravděpodobnost, že v x -tém bodu padla šestka poprvé střední hodnota $1/p$
- Binomické rozdělení
  - pro $x=k=\{0,1,\dots,n\}$ je pravděpodobnost
  - $\$px(k)=$

$$\binom{n}{k}$$

$$p^k \times (1-p)^{n-k}$$
    - p je pravděpodobnost jednoho úspěšného pokusu
    - např. pravděpodobnost k -úspěšných hodů pro n -celkových hodů
    - střední hodnota je np
- hypergeometrické
  - taháme n míčků z krabice, kde je celkem N míčků, z toho K červených
  - jaká je pravděpodobnost, že vytáhneme právě k červených míčků? ($0 \leq k \leq n \leq N, k < K$)
    - $\$p_X(k)=($

$$\binom{K}{k}$$

$$N-K \setminus \text{choose } n-k \text{ } / \binom{N}{n}$$

$$\blacksquare E(X) = \frac{nK}{N}$$

- Poissonovo rozdělení
  - např. kolik přijde emailů za hodinu
  - parametr λ
  - $p_X(k) = \frac{\lambda^k}{k!} e^{-\lambda}$
  - střední hodnota λ
- střední hodnota
  - pro danou diskrétní náhodnou veličinu je definována jako
    - $E(X) = \sum_{x \in Im(X)} x \times P(X = x)$
  - platí pro ní linearita
    - tzn. $E(aX + b) = aE(X) + b$
    - a $E(X+Y) = E(X) + E(Y)$
- rozptyl
  - $var(X) = E((X - E(X))^2)$
    - pro DNV se počítá prakticky pomocí sumy
      - $var(X) = \sum_{x \in Im(X)} (x - E(X))^2$
- směrodatná odchylka
  - odmocnina z rozptylu
- spojité náhodné veličiny
  - podobně jako diskrétní
  - každý bod má samostatně nulovou pravděpodobnost, počítá se s pravděpodobnostmi v intervalu
    - kumulativní distribuční funkce (CDF, značí se většinou F_X) pro danou veličinu je něco jako primitivní funkce, jen k funkci rozdělení dané veličiny
    - CDF je definovaná i pro diskrétní náhodné veličiny
  - funkce pravděpodobnosti se nazývá "hustota náhodné veličiny" (PDF, značí se f_x) a definuje se jako
    - $F_X(x) = \int_{-\infty}^x f_X(t) dt$
  - střední hodnota je definována jako integrál
    - $E(X) = \int_{-\infty}^{\infty} x f_X(x) dx$
  - rozptyl
    - $var(X) = E(X - E(X))^2 = \int_{-\infty}^{\infty} (x - E(X))^2 dx$
      - u rovnosti se využívá "pravidlo naivního statistika", že střední hodnota veličiny v nějaké funkci je přímočaře výpočet střední hodnoty z definice s hodnotami veličiny upravené podle té funkce
- spojitá rozdělení
  - uniformní rozdělení
    - pro interval od a do b je konstantní pravděpodobnost

- PDF je $f(x)=1/(b-a)$
- CDF je
  - $(x-a)/(b-a)$ pro x z $[a,b]$
  - 0 pro $x < a$
  - 1 pro $x > b$
- $E(X) = (a+b)/2$
- exponenciální rozdělení
  - PDF(x)
    - 0 pro $x < 0$
    - $1 - e^{-\lambda x}$
- normální rozdělení (asi nejčastěji využívané)
  - standardní rozdělení
    - $PDF(x) = \phi(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{-x^2/2}$
  - obecné normální rozdělení
    - značí se $N(\mu, \sigma^2)$
      - μ je střední hodnota
      - σ je směrodatná odchylka
      - vlastně se jen přeškáluje obecné normální rozdělení
        - $N(\mu, \sigma^2)(x) = \frac{\phi(\frac{x-\mu}{\sigma})}{\sigma}$
- kvantilová funkce
  - značí se $Q_X(p)$
  - dává pro danou pravděpodobnost nejnižší hodnotu x z X takovou, že $p \leq F_X(x)$
  - u spojitých rozdělení je to inverzní funkce k CDF
  - medián je $Q(0.5)$
  - n -tý kvartil je $Q(n/4)$
  - n -tý percentil je $Q(n/100)$
  - atd.
- nerovnosti
  - Markovova
    - na wiki se jmenuje "Čebyševova nerovnost I. typu"
    - pro náhodnou veličinu X a $\epsilon > 0$ platí
      - $P(X > \epsilon) \leq \frac{E(X)}{\epsilon}$
  - Čebyševova
    - na wiki "Čebyševova nerovnost II. typu"
    - pro náhodnou veličinu X a $\epsilon > 0$
      - $P(|X - E(X)| < \epsilon) \geq \frac{var(X)}{\epsilon^2}$
- statistika
  - náhodný výběr
    - posloupnost n.n.v. $X_1, X_2, \dots, X_n$ se stejným rozdělením
- intervalové odhady nejsou v otázce zahrnuty...
- bodové odhady

- pro náhodný výběr $X_1, X_2, \dots, X_n \sim F_\theta$, parametr θ a funkci g nazveme bodový odhad Θ_n
  - nevychýlený, pokud $E(\Theta_n) = g(\theta)$
  - asymptoticky nevychýlený, pokud $\lim_{n \rightarrow \infty} E(\Theta_n) = g(\theta)$
  - konzistentní, pokud Θ jde k $g(\theta)$ v pravděpodobnosti
- vychýlení - rozdíl mezi $E(\Theta)$ a skutečnou hodnotu parametru θ
- střední kvadratická chyba (MSE)
  - $MSE(\Theta_n) = E((\Theta - \theta)^2)$
- máme tři základní výběrové bodové odhady
  1. výběrový průměr $\bar{X}_n = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i$
  2. výběrový rozptyl 1 - $S_n^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X}_n)^2$
  3. výběrový rozptyl 2 - $\hat{S}_n^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X})^2$
- $\bar{X}_n$ je konzistentní a nestranný odhad střední hodnoty
- $\hat{S}_n^2$ je konzistentní a nestranný odhad rozptylu
- $\hat{S}_n^2$ a S_n^2 jde mezi sebou převádět pomocí tzv. Besselovy korekce - to je pronásobení členem $\frac{n}{n-1}$
- metoda momentů
  - 1. moment je střední hodnota
  - 2. z momentu se počítá rozptyl
  - 3. z momentu se počítá šikmost (skewness)
  - 4. z momentu se počítá špičatost (curtosis)
  - $m_r(\theta) := E(X^r)$ ... r-tý moment náhodné veličiny X
  - $\hat{m}_r(\theta) := \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i^r$ ... r-tý výběrový moment náhodné veličiny
    - $\hat{m}_r(\theta)$ je konzistentní nestranný odhad $m_r(\theta)$
  - pro střední hodnotu se tedy pomocí metody momentů odhadne tak, že vezmeme výběr hodnot, dáme je do vzorečku pro $\hat{m}_1(\theta)$, což je to stejné jako výběrový průměr, tedy $\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n X_i$
  - pro rozptyl využijeme to, že $E(X^2) = var(X) + E(X)^2$
    - to dává, že $var(X) = E(X^2) - E(X)^2$, tedy odhadneme pomocí prvního a druhého momentu ... $\hat{m}_2(\theta) - \hat{m}_1(\theta)^2$ (což mch. je ale výběrový rozptyl 1, $S_n^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (X_i - \bar{X}_n)^2$)
  - upřímně - v téhle fázi jsem nepochopil, proč by mě měla metoda momentů zajímat, ale tak co už
- metoda maximální věrohodnosti (maximal likelihood)
  - z [Wiki](#) jsem pochopil, že je to metoda velmi podobná max. parsimonii, jen je možné nastavit pravděpodobnosti záměn na jednotlivých pozicích / obodovat je
- Studentův t-test
  - intervalový odhad náhodné veličiny
  - věta
    - $X_1, X_2, \dots, X_n$ je náhodný výběr z $N(\mu, \sigma^2)$. Parametr $\theta = (\mu, \sigma)$ neznáme, určíme σ .
    - $\alpha \in (0, 1)$,
    - Studentovo t-rozdělení s $n-1$ stupni volnosti má CDF Ψ_{n-1} , hodnota $t_{\alpha/2}$ je definována tak, že $\Psi_{n-1}(t_{\alpha/2}) = 1 - \alpha/2$

- nechť $\delta = t_{\alpha/2} \frac{\hat{S}_n}{\sqrt{n}}$
- a nechť $C_n'''''' = [\bar{X}_n - \delta, \bar{X}_n + \delta]$
- pak $P(\mu \in C_n') \geq 1 - \alpha$
- testování hypotéz
  - máme dvě hypotézy
    - H_0 ... nulová hypotéza, to, co předpokládáme
    - H_1 ... alternativní hypotéza
  - hladina významnosti (α)
    - pokud je pravděpodobnost naměřeného jevu nižší, než hladina významnosti za nulové hypotézy, tak nulovou hypotézu musíme odmítnout
    - dále se označuje jako $1 - \beta$ "síla testu", tedy pravděpodobnost, že naměřená data nejsou z kritického oboru (to, že máme zamítnout nulovou hypotézu), za předpokladu, že platí alternativní hypotéza (pravděpodobnost, že nebylo přijato to, co mělo být odmítnuto) lol už jsem asi unavenej :D
      - α prostě označuje pravděpodobnost, že vznikne chyba prvního typu
      - β označuje pravděpodobnost, že vznikne chyba 2. typu
  - p-value ... pravděpodobnost, že tak "špatná" pozorovaná data vznikla
  - testy dobré shody
    - už se mi nechce rozepisovat...

4. Algoritmy a datové struktury

- asi na celý použiju knížku ["Průvodce labyrintem algoritmů"](#)
- fajn je pro ujasnění si pustit algoritmy tady: [Visualgo](#)
  - a tady [Algovision](#)

1. Časová složitost algoritmů, rozděl a panuj a dynamické programování

Časová složitost algoritmů. Metoda „rozděl a panuj“ - aplikace a analýza složitosti, dynamické programování.

- časová složitost algoritmů
  - kapitola 2.3 v Průvodci
  - časová složitost se obvykle uvádí v závislosti na velikosti vstupu
  - je zavedené značení složitosti podle tříd složitosti
  - každá ze tříd je definovaná podle nejrychleji rostoucího členu
    - navíc se zanedbávají konstanty
  - např. složitost $3n^2 + \log(n)$ je v třídě $O(n^2)$
  - formálně se to definuje takhle:
    - máme funkce $f, g : \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{R}, c \in \mathbb{R}^{0,+}$
      - říkáme, že $f(n)$ je třídy $O(g(n))$, pokud pro "skoro všechna n " platí, že $f(n) \leq cg(n)$
    - "skoro všechna n " znamená, že může existovat konečně mnoho hodnot n , pro která nerovnost neplatí. Nebo se to může zjednodušit, že existuje nějaké n_0 t.ž. pro všechna $n > n_0$ je $f(n) \leq cg(n)$

- metoda rozděl a panuj
  - kapitola 10 v Průvodci
    - princip - rozdělení problému na části, které už je možné vyřešit jednoduše
  - aplikace - příklady
    - Hanojské věže
      - přenesení celé věže až na největší kámen z 1 kolíku na 3 kolík
      - pak přesunutí hlavního kamenu z 1 kolíku na 2 kolík
      - pak přesunutí celé věže z 3 kolíku na 2 kolík
    - MergeSort
  - analýza složitosti
    - nejjednodušší je vytvořit strom rekurze
      - např. pro MergeSort
        - vytvoření stromu, kde každý uzel je slévání
          - kořen je slévání dvou polí velikosti $n/2$ (n je počet prvků v tříděném poli)
          - $\rightarrow n/2$ porovnávání
        - kořen (a každý další vrchol) má dva syny, které mají poloviční velikost, takže k -tá "hladina" vrcholů bude mít $n/2^k$ vrcholů
        - složitost bude rovna součtu operací v hladině * počet hladin
          - v k -hladině je 2^{k-1} uzlů a každý z nich má $n/2^k$ operací, což se v každé hladině sečte na $n/2$ operací
          - hladin je $\log_2(n)$
          - složitost je $O((n/2) * \log_2(n)) = O(\log(n))$
  - Kuchářková věta
- dynamické programování
  - princip: převedení rekurzivního programování zpravidla do tabulky
    - využívá se toho, že podproblému v rekurzivním algoritmu mají stejná částečná řešení (kešujeme je)
    - příklady:
      - výpočet Fibonacciho čísel pomocí rekurze
      - alignment 2 sekvencí aminokyselin

2. Binární vyhledávací stromy, vyvažování, haldy.

■ Binární vyhledávací stromy, vyvažování, haldy.

- binární vyhledávací stromy
  - kapitola 8 v Průvodci
  - v základu - zakořeněný strom, každý uzel má nejvýše 2 potomky
  - vyhledávací strom
    - levý potomek je menší než rodič a ten je zas menší než pravý potomek
    - výhoda oproti poli - rychlé vyhledávání v třídě $O(\log(n))$
    - problém - přidávání potomků tak, aby byl strom vyvážený
      - ve špatném případě může vyhledávání trvat až $O(n)$
- vyvažování

- binární vyhledávací strom je "dokonale vyvážený", pokud pro každý vrchol v platí, že $|L(v)| - |R(v)| \leq 1$
- důležitější je pojem "hloubkově vyvážený strom" - $|h(l(v)) - h(p(v))| \leq 1$
  - AVL stromy využívají hloubkové vyvážení
  - operace Insert a Delete na stromě budou normálně přidávat/odebírat vrcholy, ale pak ještě ověří, jestli strom zůstal hloubkově vyvážený, příp. udělají vyvážení
    - v každém z vrcholů je kromě hodnoty uloženo znaménko $\{+,0,-\}$ - o kolik se hloubkově liší pravý a levý podstrom
    - vyvážení se dělá dvěma operacemi (Průvodce, str. 193)
      - rotace
      - dvojitá rotace
- AB-stromy
  - více hodnot ve vrcholech
  - jednodušší vyvažování
  - $a \geq 2, b \geq 2a - 1$
  - každý uzel má a až b synů, vrchol může mít 2 až b synů
  - všechny vnější vrcholy jsou ve stejné hloubce (prázdné vrcholy),
  - pro k synů má vrchol $k-1$ hodnot
  - přidávání - vyhledá se místo, kam přidat hodnotu
    - pokud je v uzlu méně ne
- haldy
  - Kapitola 4.2 v Průvodci
  - halda je datová struktura ve tvaru binárního stromu
  - pro každý vrchol platí, že má nejvýše takovou hodnotu, jako jeho synové (směrem k potomkům hodnota stoupá)
  - ve vrcholu je tedy minimum
  - všechny hladiny jsou zaplněné, až na poslední
    - poslední hladina je zaplněná zleva
  - přidávání
    - prvek se přidá na co nejlevější místo v poslední hladině
    - pokud se porušilo haldové uspořádání (syn je větší než rodič), tak se "probublává" - přidaný prvek se prohodí s rodičem, vyzkouší se, jestli rodič není větší - pokud ano, zase se prohodí atd., nejvýše až ke kořenu haldy
    - přidání má složitost $O(\log(n))$ (počet hladin)
  - odebírání
    - zpravidla se halda dělá kvůli rychlému nalezení minima
      - odebírá se minimum v kořeni
      - po odebrání kořene
        - na místo kořene jde poslední prvek v nejnižší hladině
        - probublává dolů - vyměňuje se s menším z obou synů

3. Třídění

■ Třídění - sekvenční třídění, porovnávací algoritmy, přihrádkové třídění, třídící sítě.

- přímé algoritmy
  - select sort
  - bubble sort
  - insert sort
- rychlejší algoritmy
  - merge sort
- přihrádkové třídění,
  - counting sort
    - (započítá se, kolikrát bylo číslo k na vstupu pro čísla od 1 do r)
  - bucket sort
    - jako counting sort, jen pro obecné "klíče" u položek, místo počítadla je tam seznam
  - lexikografický bucket sort
    - pokud klíč není jedno číslo, ale k-tice čísel
    - vlastně se udělá bucket sort pro jednotlivé pozice v k-tici, začíná se s nejméně významnou
  - radix sort
    - upřímně, nechápu rozdíl mezi radix sortem a lexikografickým bucket sortem v myšlence, až na to, že lex-bucket sort třídí obecné klíče a radix sort na místo nich třídí jednotlivé číslovky, kde jedna přihrádka je dolní celá část logaritmu k o základu "z" plus 1
      - (nevím, jak se dělá dolní celá část v LaTeXu)
- třídící sítě
  - komparátorová síť
    - Průvodce, str. 392 (kapitola 15.3)
    - výstup je permutace, setříděný vstup
    - např. pro bubble sort má $O(n^2)$ hradel na n vrstvách -> paralelizace, setřídění v $O(n)$
    - přes bitonické třídičky se výklad stáčí ke slévacím třídičkám
      - síťový merge sort
      - síť hloubky $\Theta(\log^2 n)$
        - $\Theta(n \log^2 n)$ komparátorů

4. Grafové algoritmy

4. Grafové algoritmy - prohledávání do hloubky a do šířky, souvislost, topologické třídění, nejkratší cesta, kostra grafu, toky v sítích. Tranzitivní uzávěr.

- přehled některých grafových algoritmů (abych si nepletl jména)
  - Dijkstrův algoritmus
    - hledání nejkratší cesty
    - Průvodce kap. 6.2
    - nefunguje pro záporné cykly
  - relaxační algoritmy

- zobecnění Dikstry
  - Průvodce kap. 6.3
  - Dijkstra jen vybírá z množiny otevřených vrcholů ten s nejnižší prozatimní délkou cesty od počátku
- BFS
  - hledání do šířky, je trochu analogický s Dijkstrovým algoritmem
  - Průvodce str. 110
- Bellman-Fordův algoritmus
  - jako Dijkstra, jen se z otevřených vrcholů nevezme ten s nejnižším ohodnocením, ale nejdéle přidaný (fronta)
- Floyd-Warshall
  - matice vzdáleností každého vrcholu s každým
  - Průvodce kap. 6.4
- Ford-Fulkersonův algoritmus
  - hledání maximálního toku
- prohledávání do hloubky a do šířky
  - do šířky - BFS (breadth-first search), Průvodce str. 110 (fronta)
  - do hloubky - DFS (deep-first search), Průvodce kap. 5.6 (zásobník)
- souvislost
  - hranová vs. vrcholová souvislost
    - mosty ... hrana není most, když leží na kružnici
    - artikulace ... vrchol, jehož odebráním se graf rozpadne na více komponent
  - komponenty souvislosti (v neorientovaném grafu)
    - v náhodném nenavštíveném vrcholu spustíme BFS
      - pokud jsme navštívili všechny vrcholy -> graf je souvislý
      - jinak jsme objevili celou komponentu souvislosti
      - další komponentu nalezneme tak, že spustíme BFS na dalším dosud nenavštíveném vrcholu
  - jak rozpoznat DAG (directed acyclic graph)
    - např. spouštění DFS, podobně jako u hledání mostů, opakovaně
- topologické třídění,
  - asi ekvivalent topologického uspořádání?
  - Průvodce str. 128
  - vztahuje se na DAGy
    - nejprve se najde "zdroj"
      - ten se umaže a prohlásí za první v uspořádání
      - pak se znovu najde zdroj, druhý v uspořádání atd.
  -
- nejkratší cesta
  - Dijkstrův algoritmus
  - Bellman-Fordův algoritmus
  - Floyd-Warshallův algoritmus
- kostra grafu,

- graf může mít mnoho koster
- algoritmy se mohou lišit v tom, kterou kostru naleznou
- vždy se snaží nalézt minimální kostru (i těch ale může být i víc)
  - Jarníkův algoritmus
    - seřadí hrany podle vah
    - přidává nejmenší hranu do tvořené kostry (právě jeden z vrcholů ale musí být "nový", tj. ještě není přidán)
    - to, že Jarníkův algoritmus dá kostru není zas tak těžké nahlédnout (vždy se přidá "nový" vrchol, takže nevznikne cyklus a každý vrchol (který není v jiné komponentě) bude nakonec přidán)
    - trochu složitější je to s minimalitou, ale to se zase nahlédne z toho, že nejlehčí hrana z nějakého elementárního řezu bude v kostře grafu
  - Borůvkův algoritmus
    - kdyby Jarník pěstoval jeden strom, Borůvka pěstuje mnoho naráz (tolik, kolik je vrcholů)
    - postupně stromy slučuje (spojuje vždy dva vrcholy nejmenší možnou hranou)
  - Kruskalův algoritmus
    - přidává do "lesa" vždy nejmenší hranu, poté, co zkontroluje, že by nevytvořila cyklus
  - Union-Find
    - datová struktura, která pomáhá u Kruskalova algoritmu
    - pro dva vrcholy zjistí, zda leží ve stejné komponentě (FIND)
    - umí přidat hranu a spojit dvě komponenty (UNION)
    - implementováno pomocí "keříků"
      - 1 komponenta = 1 keřík
      - keřík má kořen a ten má ohodnocení hloubkou
      - pokud spojíme dva keříky, přepojíme mělčí keřík pod kořen toho hlubšího
- toky v sítích
  - maximální tok = minimální řez
  - základní algoritmus je Ford-Fulkersonův
    - Ford-Fulkersonův algoritmus
      - hledá zlepšující cestu
      - vždycky selepší cesta o "bottle-neck"
    - FF algoritmus je dobrý i pro hledání maximálního párování v bipartitním grafu
    - Diniciův algoritmus
      - definuje si "průtok hranou"
      - síť rezerv
      - blokující tok
        - pokud je na každé cestě alespoň jedna hrana, která brání zlepšení (dosáhla kapacity)
      - pročišťování
    - Goldbergův algoritmus
- tranzitivní uzávěr

- tranzitivní uzávěr je množina hodnot true/false pro všechny dvojice vrcholů, zda se z prvního je možné dostat do druhého nějakou cestou v grafu
- zpravidla se reprezentuje jako matice
- je možné jej získat pomocí Ford-Fulkersona
- také existuje docela fajn trik
  - když se udělá matice (A), kde jednička na pozici i, j znamená, že z vrcholu i vede do vrcholu j (orientovaná) hrana, tak A^2 je matice, kde na pozici i, j je jednička, když vede z i do j cesta přes dvě hrany
  - pokud je v grafu n vrcholů, tak $A + A^2 + \dots + A^n$ je matice tranzitivního uzávěru na grafu G

5. Další algoritmy

5. Algoritmy vyhledávání v textu - Aho-Corasicková, KMP, sufixový strom, sufixové pole. Algebraické algoritmy - DFT, Euklidův algoritmus. RSA. Aproximační algoritmy. Automaty a gramatiky - typy automatů a gramatik, vztahy, příklady.

- Algoritmy vyhledávání v textu
  - Aho-Corasicková,
    - Průvodce, kap. 13.3
    - textový algoritmus pro vyhledávání mnoha slov najednou
    - FSA, zpětné hrany (failure state), zkratky
    - [Vizualizace](#)
  - KMP,
    - Průvodce, kap. 13.2
    - Knuth-Morris-Pratt
    - textový algoritmus, který vyhledává výskyty pro zadané slovo
      - vytvoří se FSA s přechody mezi písmeny slova a tím se proskenuje celý text
      - oproti Aho-Corasickové dokáže vyhledat jen 1 slovo
        - FSA vypadá jako nerozvětvený řetězec
  - sufixový strom
    - je možné jej v lineárním čase převést na sufixové pole a naopak
    - Průvodce, kap. 13.5
    - trie - složená ze všech sufixů sekvence
    - vyhledáme jehlu v trii (u vrcholů je uvedené, kde mají dané sekvence začátek)
  - sufixové pole
    - asi jsme se to na ADS neučili..
    - Průvodce, kap. 13.4 (za Rabin-Carpem)
    - tabulka na opakované vyhledávání v textu
    - celý text se rozseká na všechny sufixy od pozice 1 do n (pro text délky n)
      - např. rokoko se rozseká na
        - 1. rokoko

2. okoko
3. koko
4. oko
5. ko
6. o
7. $\epsilon = \emptyset$

- sufixy se setřídí abecedně a najdou se pro ně 3 hodnoty
  - $X(i)$ ... původní pořadí v abecedě i-tého sufixu
  - $R(i)$ ... inverzní funkce k $X \rightarrow R(X(i)) = i$
  - $L(i)$ ... nejdelší společný suffix se sekvencí, která následuje v abecedě

i	X	R	L	sufix
0	6	6	0	ϵ
1	4	5	2	ko
2	2	2	0	koko
3	5	4	1	o
4	3	1	3	oko
5	1	3	0	okoko
6	0	0	-	rokoko

- - - pro zadanou "jehlu" je potřeba najít jen začátek a konec oblasti, kde sufixy začínají na tuto jehlu
    - všechny sufixy mezi nimi také začínají na jehlu, takže jejich pozice (hodnota X) vrátíme
    - protože můžeme vyhledávat binárně, časová složitost je logaritmická
    - velikost tabulky je lineární vůči délce sekvence, protože stačí uložit pouze číselné hodnoty, sufixy existují implicitně

- Algebraické algoritmy

- DFT

- Průvodce, kap. 17
- Diskrétní Fourierova transformace je lineární zobrazení vektoru komplexních čísel na jiný vektor komplexních čísel podle vzorce
  - $F : \mathbb{C}^n \rightarrow \mathbb{C}^n$ tak, že
    - $F(x) = y, x, y \in \mathbb{C}^n$
    - $y_j = \sum_{k=0}^{n-1} x_k \times e^{-\frac{i2\pi}{n}jk}$,
      - $e^{-\frac{i2\pi}{n}}$ je jedna z primitivních n -tých odmocnin jedničky
        - také je možné ji zapsat jako
          - $\cos\left(\frac{2\pi}{n}\right) + i\sin\left(\frac{2\pi}{n}\right)$
  - možná by bylo fajn trochu rozepsat FFT (Rychlou Furierovu transformaci)
  - FFT
    - implementace DFT se složitostí $\Theta(n \log(n))$
    - využívá rekurze

- zvolí jako koeficienty pro převedení polynomu do grafového tvaru mocniny nějaké n-té primitivní odmocniny jedničky (komplexní číslo) a pak provádí rekurzivní proceduru
  - v principu - polynom rozdělí na dva, jeden se sudými a jeden s lichými koeficienty - to je možné, protože jsme zvolili hodnoty bodů, kde má být polynom vyhodnocen tak, aby body byly spárované (i-tá hodnota "x" je až na znaménko stejná, jako $i+n/2$ tá hodnota)
  - díky tomu, že hodnoty "x" jsou mocniny primitivního čísla, až na hodnotu " x^0 " tam není jednička
  - je tam dalších několik myšlenek, díky kterým to funguje, ale v principu
  - využívá se rekurzivního převedení polynomu na jeho koordináty tak, že se v každém kroku rekurze zmenší na polovinu
- DFT se dá využít např. pro rychlé násobení polynomu, odpovídá spektrálnímu rozkladu signálu na siny a cosiny - využívá se u MP3 a JPEG a u rozpoznávání řeči
- Euklidův algoritmus
  - GCD (greatest common divisor)
  - Průvodce, str. 30-31
  - odčítací algoritmus
- RSA
  - Zdroj: [Wiki](#)
  - Rivest-Shamir-Adleman
  - algoritmus pro asymetrickou kryptografii, který vygeneruje veřejný a privátní klíč pro kódování/dekódování zprávy
  - jeho "neprolomitelnost" závisí na velké složitosti pro rozklad velkých čísel na prvočísla
  - vytvoření klíčů
    - náhodně se zvolí vysoká prvočísla p, q
    - $n=pq$
    - Eulerova funkce $\phi(n) = (p-1)(q-1)$
      - eulerova funkce dává počet čísel k od 1 do n takových, že $\text{NSD}(k,n)=1$
    - zvolí se celé číslo (prvočísla) e (veřejný klíč) t.ž. $e < \phi(n)$ a $\text{nsd}(\phi(n), e) = 1$ (většinou se používá $e=65537$)
    - najde se číslo d (privátní klíč) t.ž. $(e * d) \bmod \phi(n) = 1$ (to je možné v konstantním čase)
    - a to je všechno, (e,n) je veřejný klíč a (d,n) je soukromý klíč
  - zašifrování
    - m je zpráva
    - zašifrovaná zpráva $c = m^e \bmod n$
  - dešifrování
    - $m = c^d \bmod n$
- Aproximační algoritmy

- Průvodce, kap. 19.6
- hledáme "dostatečně dobré řešení"
- pro nějakou "cenu" řešení hledáme aproximaci, která svojí cenou nebude příliš odlišná od ceny - pro minimalizační algoritmy a $\alpha > 1$, optimální cenu c^* a aproximaci c' bude $c' < \alpha c^*$, obdobně pro maximalizační problémy a $\alpha < 1$
- Automaty a gramatiky
  - (1. přednáška od [Bartáka](#))
  - typy automatů a gramatik,
    - (konečný) automat je pětice
      - množina stavů automatu
      - počáteční stav
      - přechodová funkce
      - vstupní symboly
      - množina přijímajících stavů
  - (6. přednáška od [Bartáka](#)) gramatika je čtveřice - set neterminálních symbolů, set terminálních symbolů, počáteční terminální symbol a produkční systém
    - produkční systém vygeneruje ze zadané n-tice tvořené terminálními a neterminálními symboly jinou n-tici, první n-tice musí obsahovat alespoň jeden neterminální symbol
  - vztahy,
    - gramatika jde převést na automat
      - pravidla gramatiky se přepíší do "hran" automatu (přechodové funkce)
      - vstupní sekvence je podle pravidel v automatu přes neterminály zpracovaná a vyústí v nějakém terminálu
  - příklady.

5. Aplikovaná informatika

1. Objektově orientované a generické programování

1. Principy a základy implementace objektově orientovaných jazyků - třída, dědičnost, polymorfismus, virtuální funkce, atd. Generické programování a knihovny šablony a generika, kompilační polymorfismus.

- trochu mi není jasné, co všechno se po nás chce v téhle otázce, ale prostě si napíšu, co mě k pojmům v základu napadá
- [OOP na Wiki](#)
- Objektově orientované jazyky
  - programovací jazyky, které pracují s "objekty", tzn., všechno je v nich svým způsobem objekt. Objekty mají určité vlastnosti - atributy a metody
  - oproti základnímu imperativnímu programování, které využívá sekvenci příkazů pro provedení určitého algoritmu, má OOP základ v tom, že pracujeme s objekty,

kteře samy v sobě zpracují určitý výsledek a pak jej dají navenek. Spíš určujeme, jakým způsobem se mají objekty chovat a vzájemně interagovat

- třída
  - každý objekt patří do nějaké třídy
  - třída objektu popisuje, jaké bude mít objekt vlastnosti
  - správně by se do vlastností objektů nemělo zasahovat jinak, než skřze např. metody, které jsou právě definované ve třídě (zapouzdřenost)
- dědičnost
  - třídy jsou provázané relací dědičnosti
  - správně by každá třída měla mít právě jednoho předka (stromová struktura relace), až na nějakou obecnou třídu (v Javě třída Object)
  - třída dědí od svých rodičů atributy a metody, které ale může pozměnit
  - je možné vytvářet jen částečně implementované "abstraktní" třídy, které nemají objekty a jejich potomci musí jednotlivé vlastnosti doimplementovat
- polymorfismus
  - polymorfismus označuje to, že třídy v linii dědičnosti sdílejí alespoň část svých vlastností s rodičovskou třídou. Rodičovská třída se všemi třídami ve své linii dědičnosti sdílí celé své rozhraní
  - přestože je potřeba si být vědom, že potomci mohou vlastnosti rodičovské třídy implementovat vlastním způsobem, je možné je využít místo rodičovské třídy
- virtuální funkce
  - [Wiki](#)
  - pokud je funkce virtuální, je její implementace platná jen pro objekt rodiče, objekt potomka bude mít vlastní implementaci
  - nevirtuální funkce naopak je napevno implementovaná v rodiči
  - v Javě jsou funkce implicitně virtuální, v C# a C++ naopak
  - metody třídy nemohou být virtuální
  - tím, jestli je funkce virtuální, či ne, se řeší problém se záměnností tříd v proměnné
    - při kompilaci se ještě neví, jestli bude do proměnné vložen objekt rodiče, nebo potomka, ale už je potřeba mít jasno, jaká metoda se spustí
    - pokud není virtuální, bude se spouštět vždy metoda rodiče, pokud virtuální je, program se před spuštěním funkce podívá, jaký objekt proměnná ve skutečnosti obsahuje
- atd.
- Generické programování
  - [Wiki](#)
  - metoda programování, která umožňuje psát daný objekt/metodu obecně s tím, že to, jak bude výsledek vypadat se určí až dosazením konkrétního typu
  - např. ArrayList v Javě je generický, protože může být určen pro různé typy objektů (ArrayList, ArrayList), ale může být i velmi obecný, pokud jej definujeme pro jakékoli objekty (ArrayList).
  - knihovny

- [Wiki](#)
- v objektově orientovaném programování je knihovna zpravidla třída, která obsahuje různé funkce pro běh programu
- knihovnou může být i prostě jen soubor s různými funkcemi
- u komplexnějších programů jsou knihovny často zřetězené (dependentní), ideálně se stromovou strukturou, ale po čase programování tam vzniknou cykly a pak je to hrozně messy - v Javě
- šablony a generika
  - šablony (*templates*) jsou obecně napsané algoritmy/datové struktury
  - jsou obecné (generické), takže budou fungovat pro jakýkoliv typ, který se jim dá
  - samozřejmě všechny algoritmy nebudou fungovat obecně (např. výpočet NSD je algoritmus specifický pro integery), ale např. pro datové struktury jako list/fronta/halda (pokud dodefinujeme funkci pro porovnávání) to bude fungovat dobře
- kompilační polymorfismus
  - polymorfismus (možnost nahradit jeden typ druhým) má dvě formy
    - kompilační
    - run-time
    - kompilační polymorfismus znamená, že ještě v době kompilace nevíme, jaký typ se použije
    - například v Javě nastává při tzv. overloadingu

2. Databáze

2. Normální formy, referenční integrita. Základy SQL.

- Normální formy
  - [Wiki](#)
  - v kontextu databázových systémů jsou normální formy pravidla pro vytvoření funkční databáze
  - existují základní 3 normální formy, které se ve svých požadavcích na podobu databáze zvyšují (1NF, 2NF, 3NF)
  - 3NF
    - nejlepší norma běžně používaná norma, umožňuje efektivní ukládání dat i práci s tabulkami v SQL
    - existují případy, kdy mohou vznikat duplicity a anomálie při modifikacích dat i v 3NF - existují ještě 4NF a 5NF
    - má 5 pravidel
      1. tabulky neobsahují duplicitní sloupce
      2. každá tabulka obsahuje pouze data jedné kategorie objektů, objekty jsou označeny primárním klíčem
      3. v jednotlivých sloupcích tabulky je jen dále nedělitelná informace
      4. pokud mají data v určitém sloupci stejnou hodnotu (např. adresy lidí, přičemž lidé jsou si příbuzní), tak jsou

data převedena do nové tabulky, která má primární klíč. Původní tabulka se na ní bude odkazovat pomocí cizího klíče

5. v tabulce nejsou sloupce závislé na jiných sloupcích kromě primárního klíče (např. pokud se sloupec s učitelkou kurzu navštěvovaného studentem odvíjí od jména kurzu (jméno učitelky by mělo být někde v tabulce kurzů nebo v tabulce učitelek, ne v tabulce studentů navštěvujících kurzy))

- referenční integrita

- [Wiki](#)

- pro dvě tabulky (T1, T2), které mají definovanou relaci, je potřeba kontrolovat, zda zachovávají integritu

- zpravidla je to realizované tak, že

- jedna tabulka (T1) má jako jednu z hodnot nějaký primární klíč (na základě primárního klíče je záznam jednoznačně odlišitelný od ostatních, čili 2 klíče nesmí být shodné a také nesmí být NULL)

- druhá tabulka (T2) se na tu první odkazuje - má hodnotu označenou jako cizí klíč (foreign key)

- pak mezi cizím klíčem v T2 a primárním klíčem v T1 je definované pravidlo, že v hodnotě cizího klíče T2 musí být hodnota obsažená v primárním klíči T1, nebo NULL, pokud nechceme uvádět relaci

- naopak pro jakoukoli změnu záznamu, či odstranění záznamu v primárním klíči T1 musíme nejdřív zkontrolovat, že se na něj neodkazuje cizí klíč v T2

- T1 se označuje jako master tabulka

- T2 jako slave tabulka

- např. tabulka firem F má jako cizí klíč PSČ pošt, čili se odkazuje na tabulku se seznamem pošt

- tabulka pošt obsahuje jako primární klíč právě PSČ (např. dvě pošty v jednom městě jsou odlišené právě pomocí PSČ)

- pak je vidět, že na jednu stranu nemůžeme přidat do PSČ firmy neexistující poštu (pokud si nejsme jistí, uvedeme NULL)

- na druhou stranu nemůžeme z naší databáze odstranit poštu, dokud firmě nedáme jinou příslušnou hodnotu PSČ

- Základy SQL

- tady trochu nechápu, co se po nás chce

- v základu SQL a SQL-based jazyky jsou asi nejvíc používané jazyky pro práci s databázemi

- SQL umožňuje vybírat a třídit data z tabulek (vyber 10 zaměstnanců s nejlepšími příjmy)
  - vkládat záznamy
  - odstraňovat a modifikovat záznamy
  - definovat relace (primární a cizí klíč)
  - umožňuje definovat závislosti dat na sobě (definovat primární klíč)

3. Unix - základní pojmy (systém souborů, komunikace mezi procesy), shell (syntaxe, programové konstrukty), základní utility.

3. Unix - základní pojmy (systém souborů, komunikace mezi procesy), shell (syntaxe, programové konstrukty), základní utility.

- literatura
  - [Wiki](#)
- Unix
  - rodina operačních systémů
  - založené na principu modularity
  - jednotlivé procesy jsou seřazené do "pipes", předávají si postupně výstupy a na konci vypadne výsledek
- systém souborů,
  - stromová struktura
  - pomocí znaku / jsou oddělené složky
  - root je prostě jen znak /
  - jinak je to dost podobné jako u Windowsů
  - jinak asi nejčastěji se pracuje ve složce /home/[name-of-user]/
- komunikace mezi procesy
  - procesy jsou realizované pomocí pipes
    - tenhle princip je rozdílný oproti běžnému přístupu, kdy jeden program implementuje všechny nástroje, které používá sám (ale dochází tam k častým duplicitám)
  - každý nástroj má jasně daný účel, input i output
- shell (syntaxe, programové konstrukty)
  - může se používat přímo v terminálu, nebo v podobě skriptů
  - základní syntax je [jméno nástroje] [možnosti] [input] >[output], např. cat -T file.txt > output.txt
  - příkazy se můžou řadit za sebe
    - znak | pošle výstup jednoho nástroje do druhého
    - znak && spustí další nástroj, jen když doběhl předchozí proces úspěšně
    - znak || spustí další nástroj naopak, pokud předchozí proces dopadl neúspěšně
- základní utility

- ?? asi už popsané? možná distribuce softwaru / package management system typu APT

Biologie

- literatura
  - asi zkusím jet podle Campbella ([je na Bioinf disku](#))
  - obsah je na str. xxxii (35)
  - nakonec jsem využil i další zdroje (Wikipedii, Wikiskripta, různé přednášky našich vyučujících), v Campbellovi to asi bylo, ale moc rozvlekle a neměl jsem na to čas

1. Složení živých buněk - malé molekuly a makromolekuly, jejich interakce, vlastnosti vody a vodných roztoků důležité pro život, kyseliny, zásady a pufrů, role vody v živých tělech

- složení živých buněk - Campbell str. 29 (včetně vody, asi se počítá hmotnost, ne moly)
  - O ... 65%
  - C ... 18.5%
  - H ... 9.5%
  - N ... 3.3%
  - Zbytek 3.7% (Ca 1.5%, P 1%)
- interakce (Campbell str. 38-39)
  - pro malé molekuly jsou významné
    - vazebné interakce (velmi pevné)
    - nevazebné interakce
      - Van der Waalsova interakce - mezi pozitivně a negativně nabitou částí molekuly
- vlastnosti vody (Cpb str. 45-49)
  - silné nevazebné interakce (H~O, vodíkové můstky, spadá pod VdW interakce)
    - vysoké povrchové napětí
    - kapilární síly (vzlínání vody ve stromech)
  - vysoké specifické teplo
    - 1l vody potřebuje 4.184kJ pro ohřátí o 1°C
      - vodní plochy mají schopnost brzdit výkyvy teplot
  - vysoké skupenské teplo
    - cca 2x vyšší než ethanol či amoniak
    - organizmy se mohou ochlazovat tím, že nechávají odpařovat vodu
  - nižší hustota vody za různých teplot
    - od 4°C výše se voda rozpíná při zvyšování teploty (to je běžné i u dalších kapalin)

- pod 4°C zvláštnost - rozpíná se při snižování teploty
  - při 0°C (změna skupenství na led) je ~ o 10% nižší hustota, než při 4°C
- voda v oceánech nezamrzá celá, vytváří se jen krusta ledu na povrchu
  - život může dál existovat při 4°C pod ledem
- polární rozpouštědlo
  - voda dobře rozpouští polární látky (např. sůl)
  - molekuly vody obalí ionty
  - nerozpouští nepochární látky
  - lipidové membrány (amfipatní molekula, má hydrofilní a hydrofobní část)
- kyseliny a zásady (Cpb str. 51)
  - i voda samotná má vlastnosti kyselin a zásad (spontánní rozpad na H_3O^+ a OH^- , koncentrace toho je 10^{-7})
    - hydroxid OH^- a hydronium H_3O^+
  - voda vytváří s různými prvky kyseliny a zásady
    - poučka, že (cca) když je elektronegativita prvku nižší, než vodíku, vznikne zásada, když vyšší, kyselina
    - ale třeba bor (2.04) vytváří kyselinu, a to má vodík elektronegativitu 2.2
- pufr (Cpb 52)
  - schopnost se chovat jako kyselina i zásada v závislosti na pH
    - nízké pH - přijetí H^+ -> zvýšení pH
    - vysoké pH - odštěpení H^+ -> snížení pH
    - v lidském těle velmi důležitý pufr kyselina uhličitá (vzniká spontánně z CO_2 rozpuštěného ve vodě)
    - krev se udržuje na pH 7.4
- pH (Cpb str. 52)
  - záporný logaritmus koncentrace H^+ iontů v roztoku
  - čistá voda má pH 7 (koncentrace H_3O^+ je 10^{-7})

2. Stavba buňky, funkce buněčných kompartmentů, srovnání buněčné stavby pro- a eukaryot, povrchové struktury buněk, význam specifických struktur rostlinných buněk (buněčné stěny, plastidů, vakuol) pro životní strategii rostlin

- literatura
  - v Campbellovi kapitola 6

Energy and matter transformations

A system of internal membranes synthesizes and modifies proteins, lipids, and carbohydrates.

Chloroplasts convert light energy to chemical energy.

Mitochondria break down molecules, generating ATP.

Interactions with the environment

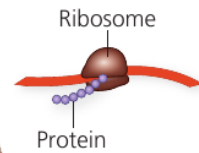
The plasma membrane controls what goes into and out of the cell.

Plant cells have a protective cell wall.

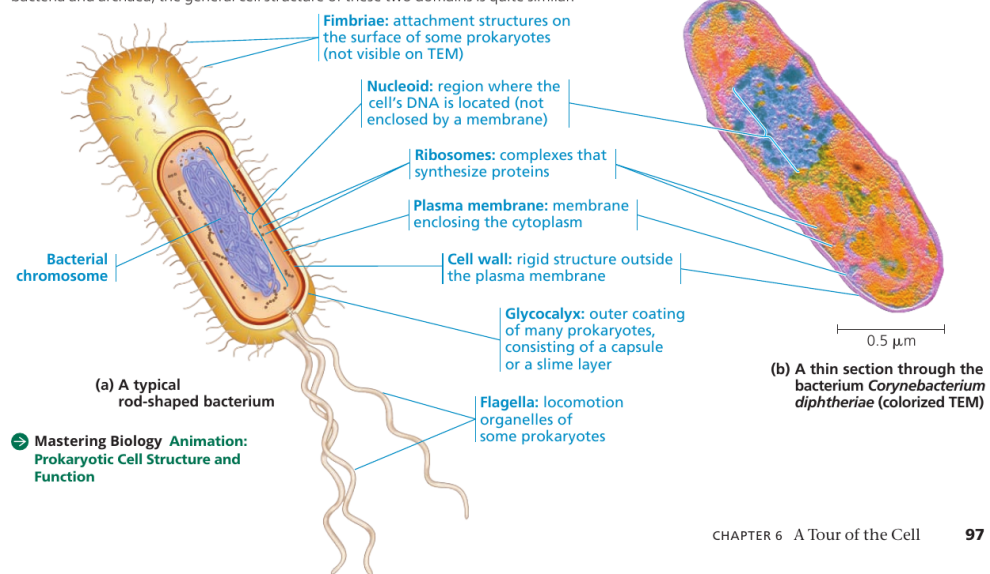
Genetic information storage and transmission

DNA in the nucleus contains instructions for making proteins.

Ribosomes are the sites of protein synthesis.

▼ **Figure 6.5 A prokaryotic cell.** Lacking a true nucleus and the other membrane-enclosed organelles of the eukaryotic cell, the prokaryotic cell appears much simpler in internal structure. Prokaryotes include bacteria and archaea; the general cell structure of these two domains is quite similar.

■ porovnání eukaryot a prokaryot

- obojí mají **plasmatickou membránu**
- membrána obaluje **cytosol**, ve kterém jsou umístěny další struktury
- eukaryota mají DNA v jádře
- prokaryota mají DNA v regionu **nukleoid**, který ale není striktně ohraničený
- eukaryota mají v cytosolu **kompartmenty** (ohraničené membránou)
- prokaryota mají procesy přímo v cytoplasmě
- velikost
  - eukaryota ... $10\text{--}100 \times 10^{-6}\text{m}$
  - prokaryota ... typicky $1\text{--}5 \times 10^{-6}\text{m}$

- prokaryota jsou limitovány tím, že se vrámci jedné buňky všechno potkávat, aby mohl probíhat metabolismus, eukaryota díky kompartmentalizaci můžou mít větší rozměry
- sorry, přijde mi to tak jasný a středoškolský, že to přeskočím - jen doporučuju obrázky jednotlivých typů buněk v Campbellovi na str. 100, 101
- tak jen přehled
- eukaryotická buňka má (skoro vždycky) (viz Cpb 100)
  - jádro
  - hrubé a hladké endoplazmatické retikulum
  - mitochondrie
  - ribozomy
  - plasmatickou membránu
  - Golgiho aparát
  - cytoskelet (taky centrozomy)
  - jadérko (nukleolus)
- prokaryotická buňka má (viz Cpb 97)
  - vždycky
    - membránu
    - nukleoid (1x chromozom)
    - ribozomy
  - často
    - buněčnou stěnu
    - bičíky
    - glykokalyx
- povrchové struktury buněk
  - plasmatická membrána (Cpb, kapitola 7)
    - především lipidy
    - membránové proteiny (receptory, kanálky/přenašeče a další funkce)
    - konkrétněji v otázce 3
  - buněčná stěna (Cpb, kapitola 27.1)
    - může být z peptidoglykanu (bakterie)
    - nebo z celulózy/chitin (rostliny/houby)
  - glykokalyx
    - vrstva z glykoproteinů (buňky střevního epitelu, bakterie)
- specifické struktury rostlin
  - plastidy
    - mají vlastní DNA (buňka v buňce)
    - chloroplast
      - fotosyntéza a s tím spolené procesy (viz otázka 6)
    - chromoplast
      - syntéza a skladování barviv

- leukoplast
  - syntéza a skladování látek (monoterpeny etc.)
  - má podkategorie
    - např. amyloplast (ukládá škrob)
- vakuola
  - organela, která je ohraničená membránou
  - umí se zvětšovat a zmenšovat
  - různé typy - sklad
    - voda
    - malé molekuly
    - odpadní látky
    - proteiny
    - sacharidy
    - může také vyvažovat pH buňky a množství rozpuštěných iontů
- buněčná stěna
  - v rostlinách složená z celulózy, hemicelulózy a pektinu
  - především mechanické vlastnosti - chrání před mechanickým stresem, umožňuje rostlině růst do výšky etc.
  - je spíš elastická než rigidní
  - v daném tvaru je udržována tlakem buňky "zevnitř"

3. Membrány - stavba, biogeneze a funkce membrán, membránové proteiny, membránový potenciál a transmembránový přenos látek

- literatura
  - Asi hlavně Campbell kap. 7
  - přednáška ze základů biochemie o lipidech (BZ-12) na biosouborech
- typy
  - vnější membrána
  - membrána organel
  - membrána jádra
- všechny organely jsou tvořené především lipidy
- částečně cholesterol
- + membránové proteiny
- asi by bylo fajn říct hlavní typy lipidů, co jsou v membránách
  - tady přednáška ze základů biochemie, je to na slidech od 20 dál
  - důležité je dělení na **nasycené a nenasycené**
    - v nenasycené vazbě (dvojná) v mastné kyselině způsobí zalomení molekuly -> membrána je mobilnější
  - glycerolfosfolipidy × sfingolipidy

- 2 zbytky mastných kyselin na glycerolu, pak PO₄ a alkohol
  - vs. sphingosine + 1 zbytek MK a PO₄ + cholin/
mono/oligosacharid
  - typický glycerolfosfolipid - 2x kys. stearová/oleová, PO₄ + ethanol
  - fosfatidylcholin (PC)
  - fosfatidyletanolamin (PE)
  - sfingomyelin (SM)
- lipidové struktury (ve vodě)
  - jsou udržované hydrostatickým tlakem
  - mycely (kuličky, hydrofobní konce dovnitř, hlavičky ven)
  - membrána (bilayer)
  - lypozóm (jakoby membrána obalující uvnitř zase vodu)
  - divná je dvojmembrána u jádra - normálně jsou tam dvě membrány za sebou, mezi sebou mají vodu
- složení lidské buněčné membrány (přednáška z biochemie, slide 34)
  - protein 30%
  - fosfolipid 30%
  - cholesterol 19%
  - další lipidy (galaktolipidy ...)
- biogeneze (Cpb 7.1 str. 131)
  - v endoplazmatickém retikulu se syntetizují proteiny i lipidy
  - pak vesikulárním transportem jdou do Golgiho aparátu, kde
    - se dokončí modifikace glycoproteinů
    - z některých lipidů se vytvoří glykolipidy
  - přesun opět ve váčkách k vnější membráně
  - obsah váčků se exocytuje, co je zakomponováno v membráně váčku jde do vnější membrány
- prostupnost membrány a přenos přes membránu (Cpb str 132)
  - přes membránu mohou přejít pouze hydrofobní malé molekuly (CO₂, O₂)
  - ionty neprojdou, H⁺ neprojde
    - membránový potenciál (svaly, neurony)
      - je možné vypumpovat ionty na druhou stranu membrány - osmotický tlak - je možné depolarizovat otevřením kanálů
  - transportní transmembránové proteiny
    - aquaporiny
      - přenos vody, 4 podjednotky, kanál pro vodu
    - pasivní transport
      - otevření kanálu pro specifickou molekulu
      - na principu osmózy (rozdíl v koncentraci iontů)
    - aktivní transport

- např. výměna 3Na za 2K atd. Na-K ATPázou (antiport)
- protonová pumpa - zvýšení koncentrace H⁺ mimo buňku, symport H⁺ s glukózou
  - podobně Na⁺ pumpa

4. Struktury proteinů a nukleových kyselin - primární, sekundární, terciální a kvartérní struktury, motivy a domény, supramolekulární komplexy (ribosom, spliceosom, proteasom...); princip komplementarity bází, primární a sekundární struktury DNA a RNA

- primární struktura - sekvence AA/NK
- sekundární struktura - lokální prostorová konformace
  - spontánně vzniká ještě před sbalením celé molekuly
- terciální struktura - globální prostorová konformace (celá molekula)
- kvartérní struktura - více molekul dohromady
- proteiny (Cpb str 129)
  - primární struktura
    - aminokyseliny - polymerované aminokyseliny, backbone + sidechains, výjimka je prolin (rovnou "zalamuje" řetězec), jednotlivé typy aminokyselin (je jich 20(21 se selenocysteinem))
    - (deoxy-)ribonukleová kyselina - polymer (deoxy-)ribózy, jsou spojené fosfátovou skupinou, jednotlivé báze (ACGT)
  - sekundární struktura
    - především alpha-helixy a beta sheety, občas se do toho počítají nějaké fragmenty ve stylu motivů (motifs)
    - význam zde mají Van der Waalsovy síly (elektrostatická interakce) mezi aminoskupinou a COO- skupinou u aminokyselin -> stáčení molekuly, nebo krabatění
  - terciální struktura
    - sbalená molekula, velkou roli v tom hraje hydrofobní kolaps (má následek, že jsou hydrofilní AA na povrchu a hydrofobní uvnitř molekuly)
    - asi by se mezi to počítala dvojšroubovice DNA, RNA má občas fakt divný struktury
      - třeba jedna podjednotka jednotka ribozomu by se do toho taky počítala
  - kvartérní struktura
    - velká část proteinů i ribozomy mají různé modifikace (glykosilace atd.)
    - více podjednotek dohromady (hemoglobin ~ 4 podjednotky hemu s železem)

- celý ribozom
- motivy a domény
  - motivem se rozumí nějaká lokální struktura, která se objevuje u nepříbuzných proteinů, které mají ale podobnou funkci, resp. ten motiv má podobnou funkci
  - doména je část proteinu s nějakou danou funkcí
    - proteiny často fungují tak, že mají více docela jasně oddělených domén, kdy každá má nějakou funkci
- ribosom (Cpb kap. 6.3, Cpb kap. 17, str 335, [wiki](#))
  - komplex rRNA a proteinů
  - dvě podjednotky (30S a 50S)
    - 30S je hlavně dekodující
    - 50S je hlavně katalytická
  - mRNA je dopraveno k ribozomu a je zahájena translace
  - v závislosti na tripletech RNA jsou "přitahovány" tRNA nesoucí aminokyseliny
  - syntetizuje se vlákno proteinu, které opouští ribozom a skládá se
  - ribozom může být volně v cytosolu i nasedlý na "pór" v endoplasmatickém retikulu a syntetizovat protein do něj
- spliceosom ([wiki](#))
  - ribonukleoprotein
  - struktura pro "sestřihávání" pre-mRNA po jeho transkripci (vystřihávání intronů, spojování exonů)
  - nachází se v jádře eukaryotických buněk
  - 5 krátkých snRNA (U1-U6 bez U3) je v komplexu s mnoha proteiny
- proteasom ([wiki](#))
  - proteinový komplex, který degraduje proteiny
  - především kvůli nepotřebným proteinům (recyklace)
  - také špatně složené proteiny
  - 3 jednotky (2x cap, 1x tube)
  - degradovaný protein musí projít skrz "caps" část, která rozpoznává polyubiquitinové značky na něm
    - -> protease-ubiquitin system
- princip komplementarity bazí
  - AG je komplementární s T(U)C
  - purin s pyrimidinem
  - A (purin) má na 1- pozici parciální záporný náboj na N a na 6- pozici NH₂ skupinu (kladně nabitou)
  - T (pyrimidin) má na 2- pozici O-, na 3- pozici NH a na 4- pozici O ... páruje 3,4 pozicí s 1,6 pozicí adeninu
    - Uracil je stejný, jen thymin má ještě na 5-pozici methyl- skupinu
  - G (purin) má na 1 pozici kladné NH, na 2 pozici kladné NH₂ skupinu a na 6 pozici zápornou O skupinu

- C (pyrimidin) má na 2 pozici O, na 3 pozici záporné N a na 4 pozici kladnou NH₂ skupinu
  - C-G párují 2-1, 3-2, 4-6
- DNA vytváří dvojšroubovici ([wiki](#))
  - běžné tedy dsDNA, viry a výjimečně ssDNA
  - sense a antisense strand
  - A-DNA
    - pravotočivá, jakoby stužka smotaná do válce
  - B-DNA
    - pravotočivá, nejčastější
    - jakoby vrtule, ale není symetrická - jeden "žlábek" je větší než druhý
  - Z-DNA
    - levotočivá, spíš divnost, vzniká, když je DNA hodně metylovaná
- RNA struktura
  - většinou v ss formě (single strand)
  - existuje i ds (double strand), především u virů

5. Enzymy a jejich vlastnosti - mechanismy katalýzy, regulace enzymové aktivity, názvosloví enzymů

- enzymy jsou proteinové biokatalyzátory (další jsou např. ribozymy)
- katalýza má většinou 3 části
  - binding reagované molekuly (substrátu)
  - katalýza
  - vypuštění koncové molekuly, restart funkce
- binding je specifický, díky velmi přesně komplementární struktuře enzymu k substrátu, vč. komplementárních parciálních nábojů etc.
- katalýza má více mechanismů - obecně
  - stabilizace
    - zastabilizování molekuly v jejím nižším energetickém stavu
  - destabilizace
    - krátkodobé vyhození substrátu z jeho stavu nízké energie (např. přiblížení OH skupiny na tyrosinu)
  - usměrnění průběhu reakce
    - krátkodobé navázání substrátu proteinem, které vytvoří jiné než běžné podmínky pro reakci
- enzymy mají aktivní místo - active site - kde je prováděna katalytická reakce, regulace in situ
- také mají alosterické místo, pomocí kterého jsou regulovány (např. glykolitické proteiny jsou inhibovány nízkou hladinou glukózy)

- názvosloví - řekne se, na co působí, příp. jaký typ akce to dělá a pak se řekne "áza"
- glokoza-1-fosfatáza
- DNA-polymeráza
- atd.

6. Energetický metabolismus - makroergní fosfátové sloučeniny, glykolýza a citrátový cyklus, fermentace, oxidativní fosforylace a transport elektronů, fotosyntéza - celkový přehled, dílčí reakce a komplexy, jejich lokalizace

- literatura
  - zkouším z hlavy + Campbell + wikiskripta
- makroergní fosfátové sloučeniny
  - především ATP a GTP
    - Adenosin/guanosin trifosfát
  - ATP je využíván skoro všude, kde je potřeba udělat endotermickou enzymatickou reakci
  - GTP má většinou speciální využití - G-proteiny
  - existuje i CTP, TTP a UTP, ale jen velmi minoritní využití
- glykolýza
  - zpracování glukózy (ostatní cukry jsou převedeny na glukózu)
  - kaskáda postupných fosforylací,
  - přeměna na ribózu 1-6difosfát
  - rozštěpení na 2 pyruváty
  - pyruvát → PDH (pyruvát dehydroxyláza) → acetyl-CoA
    - alternativně může být na pyruvát připojena molekula CO₂ pyruvát karboxylázou za vzniku oxaloacetátu - výchozí molekula citrátového cyklu
  - acetyly jdou do citrátového cyklu (citrátový cyklus, protože kys. citronová = citrát)
  - za běžných podmínek je výtěžnost 1 glukózy 30-32 ATP, za anaerobních funguje jen právě glykolýza a výtěžnost je pouze 2ATP/glukózu
- citrátový cyklus
  - sled 8 reakcí, které "spálí" acetyl CoA
  - vznikne během něj 20ATP
  - teď bych mohl vyjmenovat reakce, ale dám [odkaz na wikiskripta](#)
  - energie z něj se odebírá přes nabíjení NAD⁺ na NADH+H⁺ - to se nabíjí protonový gradient na vnitřní membráně mitochondrie a pohání ATP syntázu
  - FADH₂ se také převádí na NADH+H⁺
  - vytvoří se rovnou GTP

- fermentace
  - proces anaerobního metabolismu pyruvátu
  - metabolizuje se na kyselinu mléčnou
  - za spotřeby $\text{NADH} + \text{H}^+$ se mění pyruvát na kyselinu mléčnou
- oxidativní fosforylace
  - má 5 komplexů
  - I,III,IV přenáší protony na vnější stranu za spotřeby $\text{NADH} + \text{H}^+$ na NAD^+
    - přenese se 10 protonů
  - II spotřebovává FADH_2 - elektrony posílá do dalších komplexů
    - přenese se 6 protonů
  - V je protein s rotujícími podjednotkami, za přenosu 4 protonů vytvoří 1 ATP
- fotosyntéza (Cpb kap. 10)
  - proces, kdy se za pomoci energie z fotonu syntetizuje glukóza z CO_2 a H_2O ($\text{C}_6\text{H}_{12}\text{O}_6 = 6\text{CO}_2 + 6\text{H}_2\text{O} - 6\text{O}_2$ (z vody se produkuje O_2))
  - probíhá v chloroplastech
  - má dvě fáze - světlou a tmavou, ke světlé je potřeba světlo
  - světlá fáze
    - v thylakoidech (na vnitřní membráně chloroplastu) se nabíjí ATP a NADPH
      - rozkládá se voda za vzniku kyslíku
  - tmavá fáze
    - Calvin cycle
    - mezi membránami chloroplastu (ve stromě)
    - spotřeba ATP, NADPH a CO_2 , produkce glukózy
  - víc konkrétně
    - světlá fáze
      - ve chlorophyl (a,b) nebo karotenové barvivo zachytí foton, excituje se a uvolní elektron s vysokou energií
      - fotosystém
        - komplex
          - reakčního centra (přijímá excitovaný e^-)
          - light harvesting complex (má molekuly chlorofylu a/b nebo karotenů)
        - rostliny používají zároveň fotosystémy II (P680) a I (P700)
      - ve P680 se excituje elektron
      - chybějící elektron je doplněn elektronem z H_2O - ta se štěpí na 2H^+ a O (elektrony si bere P680)
      - elektrotransportní řetězec získá excitovaný elektron a vyrobí ATP
      - elektron jde dál do P700
      - ve P700 se elektron znovu excituje

- je zachycen v NADPH (za spotřeby H^+)
- temná fáze
  - $CO_2 + NADPH$ se předělá na cukr
  - CO_2 se v RuBP (ribulose-biphosphate) carboxylase-oxygenase (rubisco) fixuje na zmíněnou ribulózu
  - syntéza glukózy probíhá podobně, jako glykolýza, ale v opačném pořadí
  - 2bisfosfoglyceráty $\rightarrow$ 2 glyceraldehydy bisfosfáty
  - to probíhá v kelvinově cyklu
    - dobré je počítat uhlíky v jednotlivých fázích cyklu
    - $3 * (5C + 1C) \rightarrow 3 * 6C$
    - $3 * 6C \rightarrow 6 * 3C$
    - $5 * 3C + 3C$ (jeden glyceraldehyd bisfosfát se může využít)
    - $5 * 3C \rightarrow 3 * 5C$
  - popsáný postup probíhá v C_3 rostlinách, protože do další fáze jdou molekuly C_3
  - ještě jsou C_4 rostliny - produkt z navázání CO_2 má 4 uhlíky
    - nemají rubisco, ale PEP karboxylázu
  - pak jsou ještě CAM rostliny, které jsou fajn do suchých podmínek
    - ananas to umí
    - přes noc skladují CO_2 do vakuol (organických kyselin)
    - přes den zavrou průduchy a jen fotosyntetizují

7. Zpracování genetické informace. Centrální dogma molekulární biologie, struktura virových, pro- a eukaryotických genomů. Vertikální a horizontální přenos dědičné informace. Transpozony, viry, epigenetická dědičnost, priony

- centrální dogma molekulární biologie
  - DNA transkripce RNA translace protein
    - RNA může být reverzně transkribováno do DNA
    - nikdy ale nemůže dojít k přenosu informace z proteinů přímo do DNA (to, že proteiny např. přepisují DNA a mohou v něm dělat i programové chyby, se nepočítá)
      - nefunguje Lamarckismus
  - virová (deoxy-)ribonukleová kyselina
    - více typů virů
      - I. dsDNA
      - II. ssDNA
      - III. dsRNA

- IV. +ssRNA
  - V. -ssRNA
  - VI. retroviry (RNA → DNA → RNA)
  - VII. dsDNA → RNA → DNA
- většinou genetická informace uložena v kapsidě, která je tvořena proteiny a někdy lipidy
- prokaryota
  - cyklická DNA + plasmidy
    - dělení - "ori" úsek - zde začíná replikace
  - plasmidy - horizontální přenos gen. informace
- eukaryota
  - DNA je organizována v jádře buňky
  - poměrně složitá struktura
  - chromozomy
  - haploidie/di/tetra/polyploidie
  - organizace přes histony
  - methylace histonů je jednou z hlavních epigenetických regulací
  - plastidová DNA
- co je možné najít v DNA
  - hlavně non-coding DNA (junk)
    - inaktivovaná/jinak nefunkční DNA
    - transpozony/LongTerminalRepeat (LTR) sekvence
  - regulační DNA (důležité pro regulaci transkripce ostatních úseků)
  - RNA-coding DNA - především pro rRNA a tRNA
    - velmi konzervované
  - coding RNA
    - vrámci toho ještě introny/exony - introny jsou vystřihávány
- vertikální genový přenos
  - jde přes germinální linii (linie pohlavních buněk)
  - z generace na generaci
- horizontální genový přenos
  - mezi dvěma jedinci/dvěma buňkami
  - může být zprostředkováno např. retroviry
  - u prokaryot pomocí F-plasmid pilů
- transpozony
  - DNA transpozony
    - často se ani nereplikují
    - jen se přesouvají vrámci DNA z místa na místo
  - retrotranspozony
    - mají vlastní RNA polymerázu (II, III)
    - rozkopírovávají se
    - v lidském genomu až 45%

- v rostlinách ještě hojnější
  - LTR/non-LTR transpozony
  -
- viry
  - zmíněné kategorie virů
  - obecně
    - přichytí se na buňku, pomocí jejích receptorů se dostane dovnitř
    - využije buďto vlastní nebo buněčné proteiny, aby rozkopíroval svoje DNA/RNA
    - vytvoří nové proteiny virové kapsidy
    - kapsida se (vč. genetické informace) složí
    - vir nějak opouští buňku
  - retroviry
    - specifické pro obratlovce
    - nejprve RNA překopírována v cytoplasmě na DNA
    - DNA může být reverzní transkriptázou zapsáno do jaderné DNA buňky (horizontální přenos!)
    - pomocí RNA jsou vytvořené kapsidové proteiny
    - virus opouští buňku a vezme s sebou část její membrány
    - infekce retrovirem je doživotní (zůstává v jaderné DNA)
- RISC complex & argonaut
  - proti dsRNA v jádře (viry a retrotranspozony)
  - rozseká dsRNA na malé kousky (~asi 8bp, už si to moc nepamatuju, učili jsme se to v povinně volitelné genetice)
  - tuším, že argonaut si vezme tu "small interfering" RNA a pak s ní umlčuje komplementární sekvence v DNA a transkribované mRNA
- priony
  - infekční patogenní komplex bílkovin
  - neurony savců obsahují bílkovinný prionový komplex
  - pokud se dostane do patogenní konformace - ztratí původní účel, přeměňuje ostatní komplexy také do patologické konformace
  - nemoc kuru (lidský kanibalismus)
  - BSE (krávy), TSE (kozy, ovce)
- epigenetická dědičnost
  - epigenetické modifikace histonů i DNA se doplňují
  - i při replikaci DNA se velká část z nich zametluje, jak byla (metylace DNA indukuje metylaci histonů a naopak)

8. Základy genetiky - Mendelovy zákony, základní pojmy, různé verze definice genu. Intra- a intergenové interakce, genová vazba, genetické aspekty sexuality, chromozomové

určení pohlaví, pohlavně vázaná dědičnost, mimojaderná dědičnost.

- mendelovy zákony
  - fenotypové zákony
    1. při křížení dominantního homozygota s recesivním homozygotem v F0 generaci mají všichni jejich potomci v F1 generaci znaky dominantního homozygota (víme, že jsou všichni heterozygoti)
    2. při křížení potomků v F1 generaci (heterozygoti) jsou v F2 generaci znaky rozloženy v poměru 3:1 (dominantní:recesivní znak), (víme, že 25% jsou dominantní homozygoti, 50% jsou heterozygoti, kteří mají fenotyp dominantní alely a 25% jsou recesivní homozygoti)
  - genotypové zákony
    1. zákon o samostatnosti alel (každý znak je určen dvojicí samostatných alel)
    2. zákon o segregaci alel (do gamet jde jen jedna alela)
    3. zákon o volné kombinaci alel (v jednom jedinci může být libovolná kombinace alel)
- pojmy
  - gen
    - více definic, v mendelovské genetice je to částice obsažená v organizmu, která určuje 1 konkrétní znak
  - alela
    - varianta genu (varianta znaku)
  - homozygot
    - má dvě stejné alely
  - heterozygot
    - má dvě různé alely
  - dominantní/recesivní znak
    - pokud jsou v organizmu 2 různé alely téhož genu, bude fenotyp organizmu určen dominantní alelou
  - lokus a chromozom
- Hardy-Weinbergův zákon
  - 2 alely (A,a), mají frekvence (p,q)
  - musí platit $p+q=1$
  - ohledně frekvence jednotlivých jedinců v populaci musí platit, že frekvence
    - AA je p^2
    - aA je $2pq$
    - aa je q^2
- morganovská genetika
  - zavádí do hry chromozomy

- geny na jednom chromozomu jsou vazebná skupina
- funguje crossing over, který může promixovat chromozomy jedince při tvorbě gamet
- morgany - uvádí se pro dva geny na jednom chromozomu
  - počet potomků, u nichž proběhl crossing over / celkový počet potomků
  - také vazebná vzdálenost
- intra a intergenové interakce
  - gen může určovat daný znak samostatně, nebo v souvislosti s jinými geny
    - barva květu hrachu je samostatná
    - výška člověka je souhra různých genů
    - často může být "kumulativní" vliv genů (každý přidává trochu)
    - na fenotyp může mít vliv i prostředí
- určení pohlaví je často zajištěno chromozomy
  - u vyšších obratlovců jde o XY a WZ (ptáci) systém
  - XX ženské
  - XY mužské
  - WZ ženské
  - ZZ mužské
- pohlavně vázaná dědičnost
  - některé geny jsou jen na chromozomu X u lidí
  - všichni muži mají jen 1 alelu
  - i skryté alely pro barvoslepost se u muže projeví statisticky mnohem častěji
- mimojaderná dědičnost
  - u lidí především mitochondrie
  - dědí se od matky (Eva mitochondriální DNA - cca 140000let)

9. Mutace a mutageneze - mutace genové, chromozomové a genomové, molekulární podstata mutací, mutageny, reparace poškozené DNA

- **mutace**
  - na nukleové kyselině
  - vlivem záření
  - toxických látek, mutagenů
  - virů
  - spontánně při replikaci
  - chybnými opravami DNA
- více typů

- genové mutace - jednotlivé nukleotidy jsou zaměněny za chybný nukleotid
- chromozomové - celé úseky chromozomu mohou být vzácně přehozeny (translokace, inverze, nehomologní cross-over)
  - u vyšších obratlovců letální
  - u rostlin se to stává a občas to ta kytka přežije
  - s tím také souvisí polyploidizace u rostlin
- mutace mohou a nemusí ovlivnit proteiny
  - aby mutace měla vliv, tak
    - musí být v oblasti coding-DNA
    - musí být v exonu
    - nesmí být synonymní (musí změnit aminokyselinu, která je translatována)
    - aminokyselina musí ovlivnit protein - např. v active site nebo v místě alosterické regulace
    - aby měla vliv i na evoluční procesy, tak musí proběhnout v germline
- molekulární podstata mutací
  - změna v sekvenci nukleotidů
  - nejčastěji změna purinu za purin a pyrimidin za pyrimidin (tranzice)
    - méně častý purin za pyrimidin (transverze)
  - nejčastější je mutace methylovaného C za T (G-T mutace)
- opravy DNA
  - z UV světla - spojení pyrimidinů vazbou - fotolyáza, u lidí nucleotide excision repair (při mutaci z UV záření)
  - pokud se mutace týká jen jednoho řetězce
    - nejprve odstranění poškozených částí - exonukleáza, poté dosyntetizování pomocí DNA polymerázy (template je druhý strand)
  - dvouvláknová poškození
    - někdy se prostě nepoznají
    - zlomy v obou vláknech jsou nebezpečné - hrozí chromosome rearrangement
      - nehomologní napojení - DNA ligasa může vlákna znovu napojit na sebe
      - template indukované napojení - může být mutagenní, probíhají vždy delece - nejdřív exonukleáza a pak napojení
      - homologní napojení
        - docela složitý proces - podobně jako crossover, využije se uspořádání genomu v homologním chromozomu

10. Exprese genů a její regulace na úrovni transkripční, posttranskripční, translační a posttranslační, genetický kód, syntéza a distribuce proteinů v buňce, folding a účast chaperonů, posttranslační modifikace, regulace stability proteinů

- literatura
  - Cpb kap. 18
- na úrovni transkripce
  - negativní a pozitivní regulace
    - negativní regulace se dělí na
      - represivní a
      - indukující
    - pozitivní regulace
      - operon je naopak neaktivní a potřebuje regulaci, aby byla RNA polymeráza schopna se navázat
  - represivní regulace
    - např. u E. Coli - inhibice trp operonu
    - když je v buňce moc tryptofanu, ten se váže na konstantně produkováný inhibiční protein - aktivace trpR (represoru) - inhibice trp operonu - zastavení produkce tryptofanu
  - indukující regulace
    - např. u lac operonu také u E. Coli
    - když do buňky přijde laktóza, její část se mění na allolaktózu (izomer laktózy)
    - lac operon je inhibovaný lac represorem
    - na lac represor se váže allolaktóza, represor se deaktivuje
      - je produkována galaktosidáza, která umožňuje zpracovat laktózu
  - pozitivní regulace
    - u lac operonu je ještě potřeba CRP (cAMP receptor protein)
    - lac operon je aktivní jen když je v buňce málo glukózy
    - málo glukózy -> produkce cAMP -> aktivace CRP -> aktivace lac operonu
  - u eukaryot jsou ještě před (upstream) i za (downstream) samotným genem enhancing elementy, které zvyšují afinitu sekvence pro nasednutí RNA polymerázy a kontrolní elementy před promotorem, které mohou zabránit nasednutí RNA polymerázy - to umožňuje komplexnější regulaci exprese
- modifikace chromatinu
  - acetylace histonů - rozvolnění chromatinu - možnost transkripce
  - metylace histonů - kondenzace chromatinu - zastavení transkripce
- modifikace DNA
  - metylace - umlčování

- alternativní sestřih
  - 90% genů u člověka má možnost alternativního sestřihu
  - u Drosophily je gen pro membránový protein, který má 19000 možností alternativního sestřihu
- proteiny jsou posttranslačně modifikovány
  - methylace na lysinu/argininu
  - fosforilace (aktivace/deaktivace)
  - ubiquitinace (malý peptid ubiquitin), označení pro zničení ve proteasomu

11. Dynamika a funkce buněčných kompartmentů - endoplasmatické retikulum, Golgiho komplex, vezikulární transport, endo- a exocytóza, sekreční dráha a nitrobuněčné adresování proteinů, lyzosom, vakuoly, peroxisom, hydrogenosom

- literatura
  - Cpb 6.4
  - přijde mi, že to je v té učebnici názorný, ale trochu rozvláčně psaný, jdu si to hledat na wikiskriptech a wikipedii
- **endoplasmatické retikulum**
  - navazuje (je součástí) zdvojené membrány buněčného jádra
  - hladké a hrubé
  - hladké slouží pro různé chemické procesy (např. zpracovávání toxinů v jaterních buňkách, syntéza triacyl glycerolů, vysoká koncentrace Ca iontů (svalový stah), polysacharidy...)
  - hrubé - vypadá jako naskládaný pita chleba
    - nasedlé ribozomy do něj syntetizují proteiny (které mají být dále zpracovány/ mají jít do membrány buňky/ syntetizují membránové lipidy)
  - z hrubého jde vezikulární transport látek do cis Golgiho aparátu
- **Golgiho aparát**
  - cis/střední/trans
  - do cis přichází váčky z endoplasmatického retikula
  - mezi cis a trans jsou ještě např. proteiny upraveny (v cisternách - uzavřených váčkách)
  - z trans odchází váčky směrem k membráně
- **lyzosom**
  - typ "vakuoly" - váček nesoucí trávicí enzymy a má malé pH
    - pH má účel, aby enzymy nezničily buňku např. při náhodném jednorázovém vylití váčku do cytosolu buňky
- fagocytóza

- obalení potravy membránou buňky, následné ztrávení
- umí jednobuněčné organizmy, u člověka makrofágy
- **transport vesicles**
  - tvoření váčků
    - (rough) endoplasmatické retikulum -> cis Golgi - COat Protein komplex II (COPII)
    - cis Golgi -> (rough) ER - COPI
    - clathrin ... endosomatické váčky (mimo buňku do buňky), trans Golgi -> cytoplasmatická membrána
  - dockování váčků
    - SNARE (t,v-) - merge membrán, pak ponechání na fyzikálních procesech
- **nitrobuněčné adresování proteinů**
  - při translatování proteinů na membráně ER je nejprve nasyntetizován krátký peptid, který má signální funkci
  - ribozom se díky této sekvenci naváže na správný membránový protein na membráně ER (SRP - signal recognition particle)
  - endoplasmatické retikulum pak pošle (translokuje) proteiny na správné místo
  - k správnému nasměrování proteinů slouží i glykosilace proteinu (signální značka)
- **vakuoly**
  - běžně u rostlin
    - taková trochu skládka
    - zásobní a odpadní produkty, většinou nižší pH
    - může ovlivňovat tlak buňky a tak ovlivňovat její tvar
  - u živočichů u adipocytů (tuková tkáň), v širším slova smyslu mají vakuoly buňky mléčných žláz a sekreční buňky v trávicím systému, které pouštějí např. do lumen střeva trávicí enzymy ~ v kůži mají melanin atd.
- **peroxisom**
  - tvoří se v endoplasmatickém retikulu
  - obsahuje H₂O₂
  - redukcí způsobem degraduje jinak pro buňku toxické látky
  - má dvojitou membránu
  - rozkládá puriny, vytváří žlučové kyseliny, velmi dlouhé mastné kyseliny
- **hydrogenosom**
  - nálevníci, trichomonády a houby
  - dvojitá membrána
  - produkuje ATP
  - podobná mitochondrii, ale neobsahuje DNA a funguje v anaerobních podmínkách

12. Funkční anatomie buněčného jádra - stavba jádra, jaderný obal, organizace genetické informace, chromozomy, chromatin, jadérko

- literatura
  - Cpb 6.3 (str. 151)
- jádro
  - obsahuje většinu DNA eukaryotické buňky
  - je obaleno dvojitou membránou
- membrána
  - vrstvy jsou od sebe vzdáleny 20-40nm
  - skrz celou membránu pronikají *pore complexy* - 100nm široké "dírký" skrz obě vrstvy membrány
  - vnitřní strana membrány je podpořena nukleární laminou
    - u živočichů se proteiny nazývají intermediální filamenta
- chromozomy jsou tvořeny jednou dlouhou molekulou DNA + asociovanými proteiny - především histony
  - DNA + proteiny = **chromatin**
  - chromatida - jedna větev dělicího se chromozomu
  - centromera - část, kde jsou chromatidy propojeny
  - kratší a delší rameno
- jadérko - nukleolus
  - hustější a kompaktnější část jádra, kde je produkováno ribozomální RNA
- ups, to je nějak krátký - jakože asi by se dalo mluvit třeba o nějakých částech chromozomů etc. Taky že jsou třeba neuspořádaný, dokud se buňka nedělí
  - pak se teprve uspořádají do těch hezkých mašlí

13. Semiautonomní organely - evoluční historie, stavba, funkce, replikace a exprese organelového genomu

- literatura
  - Cpb 6.5 str 158
- semiautonomní organely vznikly endocytózou symbiotického prokaryota (wiki)
- slouží k přeměně energie - cukr na ATP a světlo na cukr
- patří mezi ně mitochondrie a chloroplast
- mitochondrie

- 2 membrány
- mezimembránový prostor
- uvnitř vnitřní membrány (v matrix) je DNA, proteiny atd.
- jsou velké 1-10 mikrometrů
- velmi dynamické - tvoří provazce, přeskupují se a dělí
- mají křivky - výběžky vnitřní membrány, které umožňují efektivnější produkci ATP
- krebsův cyklus probíhá uvnitř matrix
- při produkci ATP jdou H⁺ ionty z mezimembránového prostoru do matrix - zvenku dovnitř
- chloroplasty
  - vnitřní membrána má vychlípeniny - thylakoidy
  - okolo thylakoidů je stroma (podobně jako matrix mitochondrií
  - cca 2-10 mikrometrů
  - obsahuje DNA), probíhá tam calvinův cyklus
  - thylakoidy jsou uspořádány do gran - palčinky na sobě

14. Cytoskelet - cytoskeletální proteiny, molekulární motory a jiné asociované proteiny, interakce s dalšími buněčnými strukturami, úloha v morfogenezi buňky a buněčném cyklu, růst a pohyb buněk

- literatura
  - Cpb 6.6 161
- mikrotubuly
  - složené z dimerů - alpha/beta tubulin
  - 25nm, 15nm průměr dutiny
  - přítomen ve všech eukaryotických buňkách
  - má + a - konec
    - je dynamičtější - přidávání nových dimerů = růst i jejich odbourávání = zkracování
  - centrozom & centriola
    - centrozom je oblast v buňce živočichů, ze které vyrůstají mikrotubuly, obsahuje 2 centrioly
    - centriola je speciální struktura 2 válců z mikrotubulů, ze které vyrůstají mikrotubuly
    - ostatní eukaryota často centrozom nemají a mikrotubuly organizují jiným způsobem
  - cilia a flagela
    - mikrotubuly obsahující útvary pro aktivní pohyb
    - cilium jsou řasinky - člověk je má např. v hrtanu a dalších částech na epitelu v dýchací soustavě, podle wiki prý i ve vejcovodu - pohybují vajíčkem
    - flagela - bičíky - hadovitý pohyb - např. spermie

- u prvoků obě tyto struktury slouží pro pohyb
- pohyb je zajišťován dyneiny
- vždy 9 párů mikrotubulů v kruhu, 2 uprostřed (říká se tomu 9+2 pattern a mají ho skoro všechna eukaryota)
- mikrofilamenta jsou tvořena aktinem - dvě vlákna omotaná okolo sebe
  - 7nm
  - mikrotubuly "tlačí" vnějšek buňky
  - mikrofilamenta naopak táhnou
  - funguje s různými typy myozinů
    - cpb zmiňuje jen ten svalový, ale existuje více typů
    - i rostliny mají myozin - zajišťuje např. cirkulaci organel v buňce
    - myozin I - monomer - např. váčkový transport
    - myozin II - polymer, např. svalový stah
- intermediální filamenta
  - 8-12nm
  - velmi odolná síť vláken, statická
  - podpora tvaru buňky - např. jádro u živočichů
  - obsahuje keratinová vlákna, která se smotávají dohromady
- dynein
  - mikrotubulární transportní protein, vždy směřuje k - konci
- kinezin
  - mikrotubulární transportní protein, zpravidla jde k + konci
-

15. Mezibuněčné spoje a mezibuněčná hmota –napojení buněk na mezibuněčnou hmotu, složení a význam mezibuněčné hmoty; buněčná stěna u prokaryot a eukaryot

- literatura
  - https://www.wikiskripta.eu/w/Mezibuněčná_hmota
  - <https://www.wikiskripta.eu/w/Mukopolysacharidy>
  - https://www.wikiskripta.eu/w/Buněčná_spojení
  - https://www.wikiskripta.eu/w/Gap_junctions
  - https://www.wikiskripta.eu/w/Zonula_occludens
  - https://www.wikiskripta.eu/w/Zonula_adherens
  - https://cs.wikipedia.org/wiki/Buněčný_spoj
  - https://cs.wikipedia.org/wiki/Bazální_lamina
  - <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hemidesmozom>
  - https://cs.wikipedia.org/wiki/Buněčná_stěna#Prokaryotická_buněčná_stěna
  - <https://cs.wikipedia.org/wiki/Peptidoglykan>

- <https://cs.wikipedia.org/wiki/Peptidoglykan>
- mezibuněčné spoje
  - 3 typy spojení:
    - těsná spojení (tight junction)
    - komunikační spojení (gap junction)
    - adhezní spojení (desmozomy, hemidesmozomy, fokální kontakty)
  - těsná spojení
    - pásy bodového propojení dvou buněk
    - využívá se tam, kde je potřeba zabránit propustnosti vody
    - v řádce jsou seskládány proteiny, které propojují membrány jednotlivých buněk
      - membrány se ale neslijí
    - čím víc "proužků" těsného spojení, tím nepropustnější spoj je -
      - > např. ledviny propouští více, než močový měchýř
    - záměr je, aby látky např. ze střeva neprocházely z jeho apikální části do bazolaterální přímo, ale výhradně přes cytoplasmu buněk
    - proteinový komplex zajišťující bodové propojení sestává z *klaudinu*, *okludinu*, *kadherinu* a dalších proteinů vč. aktinu
  - komunikační spojení - gap junctions
    - neslouží k adhezi buněk
    - buňky si skrze ně mohou posílat malé molekuly - ionty, chemické posly, ATP atd.
      - ale probíhá to spíš samovolně, difuzí látek
    - několik "kanálů" - dutých proteinových komplexů, které propojují membrány buněk
    - zajišťují komplexy proteinů, tzv. *konexony*
      - konexony jsou složeny se šesti *konexinů*
  - adhezní spojení
    - zonula adherens
      - buňky mají "políčko" na membráně, které je vyztuženo proteinovým komplexem (aktin, kadherin atd.)
      - ven z buňky pronikají kadherinová vlákna, která se propojují s vlákny dalších buněk
      - komplex se nazývá *desmozom*
    - hemidezmozom
      - napojení buňky na bazální laminu - na extracelulární protein laminin
      - intermediální filamenta - oproti aktinu desmozomu
      - integriny
    - fokální adheze
      - pojivová tkáň - *fibronektin*
      - napojení na aktinová filamenta buňky

- mezibuněčná hmota
  - proteiny - např. bazální lamina
  - glykosaminoglykany
  - glykoproteiny
  - slouží k větší odolnosti tkání, uspořádání buněk v tkáních, k homeostáze
- glykosaminoglykany
  - především kyselina hyaluronová
    - opakující se disacharidová podjednotka
  - z centrálního vlákna kyseliny hyaluronové vychází "jako kartáč" vlákna proteinů - proteiny jsou glykosylovány -> ještě větší hustota vláken
- bazální lamina
  - velmi tenká vrstva v některých tkáních - epitelální a svalové buňky
  - tloušťka - desítky nanometrů
  - 2 části
  - tzv. *lamina densa* - kolagen, taková "pevnější část" bazální laminy
  - tzv. *lamina lucida* - laminin, přiléhá přímo na tělo buněk - za ní se drží hemidesmosomy
- buněčná stěna
  - prokaryota
    - ochrana před prostředím a před osmotickou lyzí
    - gram pozitivní bakterie - tlustá buněčná stěna z peptidoglykanů, je barvitelná genciánovou violetí
    - gram negativní mají jen tenkou peptidoglykanovou vrstvu
      - pak lipopolysacharidy a druhá membrána
      - modrou barvu je z nich možné vymýt alkoholem
  - archaea
    - buněčná stěna z (pseudo-)peptidoglykanu
  - houby
    - chitinová stěna
    - funkce - vnější opora buněk, ochrana před osmotickou lyzí
  - rostliny
    - buněčná stěna navíc funguje oproti prokaryotám a houbám i jako místo pro ukládání některých látek
    - je tvořena celulózou, hemicelulózou a pektiny
      - beta-D-glukóza
    - má 2-3 části
      - střední lamela
        - při dělení buněk, první vytvořená část
      - primární buněčná stěna
        - celuloza, hemiceluloza, pektiny, umožňuje růst buněk

- sekundární buněčná stěna
  - obohacená dalšími organickými i anorganickými látkami
  - vlákna uspořádána pravidelně a souběžně
  - dřevnatění - může vést k odumření buňky
  -
- peptidoglykan
  - podobně jako glykosaminoglykany i peptidoglykan obsahuje n-acetylglukosamin, kromě toho obsahuje kyselinu muramovou
  - polysacharid

16. Buněčný cyklus a programovaná buněčná smrt - porovnání cyklu prokaryotní a eukaryotní buňky, fáze cyklu, replikace DNA, u eukaryot jaderné dělení, mitóza a meióza, rekombinace DNA, cytokineze, apoptóza, buněčná onkogeneze

- literatura
  - Cpb 12 (The cell cycle)
  - Cpb 13.3 Meióza
  - https://cs.wikipedia.org/wiki/Replikace_DNA#U_prokaryot
  - <https://www.wikiskripta.eu/w/Apoptóza>
  - https://www.wikiskripta.eu/w/Poruchy_signalizace_apoptózy_v_nádorových_buňkách
- Buněčný cyklus
  - asi budu popisovat eukaryotickou buňku
  - s prokaryotickou to pak porovnám
- fáze cyklu
  - Interfáze
    - G1 buňka roste
    - S fáze (nejdelší) buňka replikuje DNA ($2N \rightarrow 4N$)
    - G2 buňka zase roste
  - Mitóza
    - profáze
      - chromozomy se seskládávají do kompaktních chromatid
      - formuje se mitotické vřeténko
    - prometafáze
      - rozpouští se obal jádra na fragmenty
      - dva centrosomy začínají napojovat chromozomy za kinetochor
    - metafáze
      - dokončuje se napojování chromozomů
      - formuje se rovinný útvar z chromozomů
    - anafáze

- chromozomy se odtrhují od sebe
  - jsou přitahovány k opačným pólům buňky
- telofáze
  - buňka začíná citokinezi - dělí se
  - obnovuje se jaderná membrána z fragmentů původního jádra
- replikace DNA
  - eukaryota
    - mají asi 15 typů DNA polymeráz
    - mají řádově stovky až tisíce replikačních počátků (ARS)
    - **obrázek DNA polymerázového komplexu**
    - nejprve je potřeba rozvinout DNA
      - suprahelikální struktury ... gyráza
      - dvoušroubovice ... helikáza
      - na leading strandu - kde se polymeruje od 3 k 5 konci - probíhá polymerace nepřerušeně (leading strand) ... Pol-delta
      - na 5 k 3 konci probíhá polymerace pomocí Okazakiho fragmentů
        - RNA primáza dělá tzv. očka - jeden nukleotid RNA na DNA řetězci
        - Pol-alpha nasedne na očko a dosyntetizuje fragment
        - DNA ligáza pospojuje Okazakiho fragmenty do souvislého řetězce
  - prokaryota
    - 5 DNA polymeráz
      - polymeráza 3 je určena k replikaci DNA
      - princip vypadá dost podobně - jen je zapojena DNA polymeráza 3 a částečně DNAPol 1
      - jen jeden začátek (ori), ale 4 terminační sekvence
  - mitochondrie a plastidy - spíš prokaryota
  - archea - podobné spíš eukaryotám
- u eukaryot jaderné dělení
  - karyokineze
  - jádro se celé rozpustí
  - jaderná membrána se fragmentuje na takové váčky
  - asi už je to popsáno v mitóze...
- mitoza a meioza
  - mitóza byla popsána, tak spíš jak se odlišuje meioza
  - meioza má dvě fáze (I,II)
  - v první fázi se již z dřívějších namnožené chromozomy rekombinují a vytvoří se 2 buňky (2N) s rekombinovanými chromozomy

- ve druhé fázi se tyto páry chromozomů dále oddělí a vytvoří další 2 buňky (1N)
- každá fáze má
  - profázi
  - metafázi
  - anafázi
  - telofázi + cytokineze
- přehledně popsané na Cpb str. 309, 310
- profáze I
  - těsně před profází ještě dojde ke crossing overu
    - crossing over se provádí v regionu odděleném tzv. chiazmaty - spoje připomínající centromeru - oba páry chromozomů jsou tam přitisknuté k sobě
  - rozpouští se jádro
  - začínají se napojovat mikrotubuly na kinetochory chromozomů
- metafáze I
  - formuje se zase metafázová rovina
  - příprava na anafázi I
- anafáze I
  - chromozomy se rozestupují
- telofáze I
  - znovu se formují 2 jádra
  - cytokineze
- nyní neprobíhá replikace DNA
- profáze II
  - znovu se rozpouští jaderná membrána
  - ...
- teď bych copy-pastoval meiózu I
- prostě stejný proces, jen teď nejsou 4 chromatidy, ale jen 2
- do další fáze se dostane jen jedna sada chromozomů, vznikají gamety
- kohezin
  - protein, který drží pohromadě dvě (čtyři) chromatidy
- rekombinace DNA
  - chromatidy jsou plně seskládané a spojené koheziny
  - dojde k dotyku - synapse
  - místa, kde dojde ke crossing overu, se nazývají *chiazmata*
- cytokineze
  - dělení probíhá jinak u organismů s buněčnou stěnou a bez ní
  - u živočichů vzniká jakoby po obvodu buňky aktinový prstenec
  - pomocí myozinů se prstenec stahuje, až buňku zaškrtní
  - u rostlin vzniká "cell plate" - přibližně v polovině buňky se vylévá obsah váčků z původního golgiho aparátu, který obsahuje celulozu další látky buněčné stěny

- jsou směřované mikrotubuly fragmoplastu - ty později tvoří základ pro plazmodezmata
- programovaná buněčná smrt
  - také apoptóza (apoptóza je zároveň hlavní typ programované buněčné smrti (PCD) a zároveň se používá i jako synonymum PCD)
  - jsou aktivovány kaspázy (cysteinové proteázy, které štěpí za aspartátem)
  - následně jsou aktivovány endonukleázy - štěpí jadernou DNA
  - má dvě "dráhy" - vnitřní a vnější
  - vnitřní dráha
    - nerovnováha v apoptotických regulátorech na vnější membráně mitochondrií
      - způsobené nerovnováhou látek v cytoplasmě, poškozením DNA, nefunkční mitozou, defektem ER, či kyslíkovými radikály
    - formace kanálů - únik cytochromu C do cytoplasmy
    - cytochrom C se váže na APAF1 - formace komplexu apoptozomu s prokaspázou 9
    - apoptozom aktivuje kaspázu 9 plně - zahájení proteolýzy v efektorové fázi apoptózy
  - vnější dráha
    - imunitní buňky mají na svém povrchu ligandy k receptoru TNF nebo Fas, které mají všechny buňky organismu
    - aktivuje se tzv. dead doména -> aktivace kaspázy 8
  - efektorová fáze
    - kaspázy 8 a 9 aktivují efektorové kaspázy 3,6,7
    - štěpení některých, především reparačních, proteinů buňky
    - aktivace endonukleázy - fragmentace DNA
-
- buněčná onkogeneze
  - často ruku v ruce s blokací regulace apoptozy
  - další disregulace, např. cyclin různých typů
    - obejít "checkpointů"
  - po "změně" na rakovinnou buňku - snaha zamezit napadení buňkou imunitního systému
    - snížení množství vystaveného MHC I. atd.
- porovnání cyklu prokaryotní a eukaryotní buňky
  - u prokaryot je cyklus mnohem jednodušší, řádově cca 3x kratší než u eukaryot (20 minut v průměru oproti 1h 20 minut u *Saccharomyces cerevisiae*)

17. Komunikace uvnitř buněk a mezi buňkami, mezibuněčný a intracelulární přenos signálu, membránové a intracelulární receptory, vybrané příklady signálních drah

- disclaimer: obecně mi přijde signalizace docela jasná, budu sem zapisovat jen příklady signálních drah, které je možné se naučit nějak víc konkrétně
- literatura
  - Cpb 11
- mezibuněčný přenos signálu
- intracelulární přenos signálu
- membránové receptory
- intracelulární receptory
- vybrané příklady signálních drah
- lokální signalizace
  - parakrynní
    - může probíhat difuzí signální molekuly do prostředí, nebo i skrz gap junctions/plazmodezmy
    - synaptická signalizace - neurotransmitery
- globální signalizace
  - endokrinní
  - hormony
  - *quorum sensing* - akce se provede až po dosažení určité hladiny / koncentrace signální molekuly v prostředí
    - formace biofilmu bakterií až při dostatečné koncentraci bakterií
- kvasinky
  - pohlaví a *alpha*
    - fúzuje se
    - poznají se na základě *alpha* faktoru
    - každá buňka má receptor pro opačné pohlaví
- růstový faktor
  - parakrynní signalizace
  - pro danou tkáň
- ethylen v rostlinách
  - šíří se skrz jednotlivé buňky i vzduchem
  - zrání/růst
- receptory na buněčné membráně
  - adrenalin=epinephrin (receptor typu GPCR, sekundární posel cAMP)
    - hormon, šíří se krevním řečištěm
    - fight/flight reakce
    - aktivace (mj.) glykogenu v játrech a ve svalech

- v něm typický příklad signalizace
  - přijetí signálu receptorem
  - přenos signálu - receptor změní svojí konfiguraci, aktivuje sekvenci následujících proteinů (pathway)
  - odpověď buňky - aktivace glykogen fosforylázy
- receptor je GPCR - G-protein coupled receptor
- vazba ligandu (mch., adrenalin může být nahrazen kofeinem) změní konfiguraci receptoru
- aktivuje se G-protein na vnitřní straně membrány
- ten musí v krátkém čase aktivovat efektorový enzym (než se GTP vymění opět za GDP)
- efektorový enzym je adenylil cykláza - mění ATP na cAMP
- v řádu sekund se koncentrace cAMP zvýší až 20x
- signál je ale potlačován - phosphodiesteráza konvertuje konstantně cAMP na AMP
- cAMP aktivuje protein *serine/threonin kinázu A* a ta dále aktivuje další enzymy v závislosti na typu buňky
- receptor typu tyrosin kináza (RTK)
  - na signální molekulu reagují změnou konfigurace
  - musí se potkat dvě tyrosin kinázy se změněnou konfigurací
  - pak aktivace pomocí 6 molekul ATP - fosforylace tyrosinů
  - fosforylace dalších signálních proteinů
  - spustí najednou více signálních drah
  - např. růst a reprodukce buněk, jejich mutace může vést k rakovině (např. aktivita i bez signalizace)
- receptor ~ iontový kanál
  - na signální molekulu reaguje změnou konformace
  - otevření iontového kanálu - Na⁺ nebo Ca²⁺ atd. - ty spustí nějakou reakci v buňce přímo
    - např. nervový systém, svaly
- vnitrobuněčné receptory
  - molekula musí být dostatečně malá/hydrofobní, aby prošla cytoplasmatickou membránou
    - molekula NO (oxid dusnatý)
    - steroidní hormony
    - thyroidní hormony
  - aldosteron
    - produkují nadledvinky
    - buňky ledvin mají receptor
    - receptor po aktivaci může z cytosolu buňky přejít do jádra a aktivovat expresi genů pro regulaci vody a sodíku v moči
- kinázový přenos signálu
  - proteiny v pathways jsou aktivovány tím, že je nějaká kináza (receptor nebo předchozí "vrstva") fosforyluje
  - ty samotné mohou také být kinázami

- protože jedna kináza zvládne fosforylovat často mnoho proteinů v dalším sledu, signál se dobře amplifikuje
- tzv. fosforylační kaskáda
- second messenger
  - first messenger je signální molekula, která se dostane k buňce
  - second messenger zajišťuje šíření a přenos signálu uvnitř buňky
    - např. cAMP od epinephrinu
    - (nebo cyt-C u apoptozy aktivuje APAF1 a prokaspázu 9 a vede ke vzniku apoptozomu)
    - nebo Ca^{2+} ionty (zvýšení koncentrace)
- cGMP
  - relaxace svalových buněk ve stěnách cév
  - vyšší průtok krve
  - Viagra - blokáce enzymu, který mění cGMP zpět na GMP
  - zvýšený průtok krve cévami -> mj. erekce
- Ca^{2+}
  - nízká koncentrace v cytosolu
  - vysoká v ER a v matrix mitochondrie
  - v ER - receptory na Inositol 3-fosfát a diacyl glycerol -> sekundární poslové G-proteinového receptoru na membráně (GPCR)
  - zvýšená koncentrace Ca^{2+} - více funkcí
- scaffolding proteins - rozvojky v pathways
  - scaffolding protein tvoří komplex s různými kinázami, takže když je aktivován, např. receptorem, tak spouští více pathways naráz

18. Principy základních metod molekulární biologie - metody analytické separace makromolekul, PCR, sekvenování, molekulární klonování, genomika, proteomika, transkriptomika. Modelové organismy v molekulární biologii a genetice a jejich krátký popis a srovnání. Nejvýznamnější sekvenační projekty

- metody analytické separace makromolekul
  - https://en.wikipedia.org/wiki/Gel_electrophoresis
  - jako asi je myšlená elektroforéza? jinak mě asi nic nenapadá
  - gelová elektroforéza
    - potřeba je
      - vzorek (směs nukleové kyseliny)
      - standardizovaná směs řetězců DNA/RNA (ví se kolik mají bp)
      - gel (agaróza/polyakrylamid)
      - voda
      - elektrody (rovnoměrné)

- pufr (buffer) - poskytuje ionty
  - barvivo na vzorek (ethidium bromid)
- postup
  - na okraj gelu se dají vzorky a standardizovaný vzorek
  - pustí se jednosměrný proud
  - gel se obarví
  - zjistíme, kolik tam čeho bylo
    - existuje i varianta, kdy se takto rozdělený vzorek vyndá a použije se k něčemu dalšímu - snadné oddělení molekul DNA
- SDS-PAGE ... variace elektroforézy pro proteiny
  - <https://en.wikipedia.org/wiki/SDS-PAGE>
- PCR - polymerase chain reaction
  - https://en.wikipedia.org/wiki/Polymerase_chain_reaction
  - potřeba je
    - amplifikovaná sekvence
    - primery - komplementární jak k 3' tak 5' konci sekvence
    - DNA polymeráza
    - dNTP - trifosfátové nukleotidy
  - proces probíhá v cyklech, kdy se 20-40x směs zahřeje a schladí - při každém cyklu provedou DNA polymerázy polymeraci, ta se pak rozdělí a nasedne na ní nový primer, načež DNA polymeráza zase nasedne a tímhle stylem se exponenciálně zvyšuje množství DNA
  - RT-PCR real time PCR
    - https://en.wikipedia.org/wiki/Real-time_polymerase_chain_reaction
    - díky fluorescenci monitoruje množství polymerované DNA ve vzorku **během** polymerace
- sekvenování
  - https://en.wikipedia.org/wiki/DNA_sequencing
  - existují víc jednoduché a víc složité metody (next generation)
  - jednoduché metody
    - Maxam-Gilbert
      - https://en.wikipedia.org/wiki/DNA_sequencing#Maxam-Gilbert_sequencing
      - používalo se jen chvíli, brzy přetlačeno Sangerem
      - radioaktivní labeling fragmentů DNA na základě toho, čím končily
    - Sanger
      - https://en.wikipedia.org/wiki/Sanger_sequencing
      - <https://www.youtube.com/watch?v=FvHRio1yyhQ>
      - potřeba je
        - velmi přesné zařízení na elektroforézu (s přesností na 1bp)
        - PCR

- dNTP a ddNTP (když se přisyntetizuje s ddNTP, tak se reakce syntézy zastaví)
  - 4 zkumavky :D
  - primery
- postup
  - nejprve se namnoží potřebná sekvence
  - pak se přidá dNTP, ddNTP a polymeráza
  - pak se udělá syntetizující cyklus (jako při PCR)
  - do každé zkumavky se dají všechny dNTP, ale jen jeden typ ddNTP
  - tak se v tom velkém množství vzorků udělají různě dlouhé sekvence dsDNA, které ale vždy končí na tom nukleotidu, jaký typ jsme přidali do zkumavky jako ddNTP
  - na elektroforéze se zjistí, z jaké zkumavky nám vznikly jak dlouhé molekuly
  - z toho se určí, na jaké pozici je jaký nukleotid
- Syntetická sekvenace
  - https://en.wikipedia.org/wiki/DNA_sequencing#Sequencing_by_synthesis
  - základ pro některé Next Generation postupy
  - při syntéze se postupně přidávají a odebírají jednotlivé typy nukleotidů
  - sleduje se, jestli byly přidány ke vzorku, nebo ne
- shotgun sequencing
  - sanger je neúčinný pro dlouhé fragmenty
  - https://en.wikipedia.org/wiki/DNA_sequencing#Shotgun_sequencing
  - DNA je rozdělena na mnoho fragmentů z mnoha kopií
  - fragmenty jsou jednotlivě sekvenovány pomocí Sangerova
  - posléze jsou sekvenované sekvence znovu seskládány dohromady
- high throughput
  - asi bych nenapsal nic než co je na wikipedii...
  - https://en.wikipedia.org/wiki/DNA_sequencing#High-throughput_methods
-
- molekulární klonování
  - pomnožení vektoru v hostitelském organismu
  - https://en.wikipedia.org/wiki/Molecular_cloning
  - vybere se vektor a organismus, ve kterém se to pomnoží
  - např. se používá kvasinka
  - vektor se namnoží
  - vloží se do organismu
    - např. elektroporace membrány, nebo díky virovému vektoru
  - otestuje se, že v organismu skutečně je (poté, co se např. pomnoží)

- genomika
  - tyjo co tady napsat konkrétně?
  - prostě věda o tom, jak je postavený a co obsahuje genom, přičemž se často bere jaderná DNA/mitochondriální DNA
  - <https://en.wikipedia.org/wiki/Genomics>
  - oproti genetice studuje genom víc jako celek
  - využívá metody jako sekvenace
- proteomika
  - věda o proteinech - jaké má buňka proteiny, jak ji ovlivňují atd.
  - https://en.wikipedia.org/wiki/Proteomics#Methods_of_studying_proteins
  - proteiny se dají detekovat např. pomocí protilátek
    - ELISA
  - nebo třeba na SDS-PAGE
- transkriptomika
  - https://en.wikipedia.org/wiki/Transcriptomics_technologies
  - studium toho, co buňka reálně využívá
  - izoluje se samostatná RNA z buňky
  - sekvenace
  - hodně komplexních informací o organismu - ukazuje např. i v jaké fázi života organismus byl, co řešil za problémy etc.
- Modelové organismy v molekulární biologii a genetice a jejich krátký popis a srovnání.
  - Obecné vlastnosti ideálního modelu:
    - vhodný pro řešení námi položené otázky, tedy pro typ experimentu (výzkumu), který hodláme provádět
    - krátká generační doba
    - lehce kultivovatelný a množitelný
    - s dobrým (známým) genetickým pozadím
    - maximálně probádaný (nabídka experimentálních technik, mutantů, kmenů, fyzikální a genetické mapy atd.)
    - s možností kontroly párování
    - s možností využití genetického inženýrství
    - ve středu zájmu společnosti - tj. umožňující získání finančního prostředků
- velikosti genomu:

Skupina	Druh	Česky	Velikost genomu
Řasy	Pyrenomonas salina	~ Rhodomonas salina	6,6 x 10e5
Mykoplasmata	Mycoplasma pneumoniae	dělá třeba bronchytidu	1,0 x 10e6

Skupina	Druh	Česky	Velikost genomu
Baktérie	Escherichia coli	střevní bakterie	4,6 x 10e6
Kvasinky	Saccharomyces cerevisiae	kvasinka pekařská	1,3 x 10e7
Hlenky	Dictyostelium discoideum	prostě druh hlenky, žije v půdě	5,4 x 10e7
Nematoda	Caenorhabditis elegans	hadátko octové	8,7 x 10e7
Krytosemenné	Arabidopsis thaliana	huseníček rolní	1,3 x 10e8
Hmyz	Drosophila melanogaster	octomilka obecná	1,4 x 10e8
Ptáci	Gallus domesticus	kur domácí	1,2 x 10e9
Obojživelníci	Xenopus laevis	drápatka vodní	3,1 x 10e9
Savci	Mus musculus	myš domácí	idk x 10e9

- modelové organizmy
  - Pyrenomonas salina
    - jednobuněčná mořská řasa
    - <https://en.wikipedia.org/wiki/Rhodomonas>
  - Mycoplasma pneumoniae
    - umí mimikovat povrch buňky hostitele
    - anglická wiki ji řadí mezi bakterie a mycoplasmata jako kmen
    - https://en.wikipedia.org/wiki/Mycoplasma_pneumoniae
  - Escherichia coli
    - střevní bakterie
    - gram negativní
    - https://en.wikipedia.org/wiki/Escherichia_coli
  - Saccharomyces cerevisiae
    - kvašení chleba, vína, piva
    - množí se dělením i "pohlavně" - splynutí dvou pohlavních buněk do jedné
      - diploidní forma umí ve stresu udělat 4 haploidní spory, ty se pak umí spojit opět do diploida
    - může způsobovat infekci, pokud má člověk podlomenou imunitu
    - https://en.wikipedia.org/wiki/Saccharomyces_cerevisiae#A_human_pathogen
  - Dictyostelium discoideum
    - hlenka

- žije jako améba
- shlukuje se do mnohobuněčného organismu
- ~ kvete (vytváří "fruiting body")
- spory
- má tři pohlaví (projeví se ve fázi améby)
  - každé může s dalšími dvěmi vytvořit haploidní améby
- zkoumá se, protože má některé geny homologní s člověkem a protože je to velmi jednoduchý organizmus, který ale prodělává buněčnou diferenciaci
- https://en.wikipedia.org/wiki/Dictyostelium_discoideum
- Arabidopsis thaliana
  - https://en.wikipedia.org/wiki/Arabidopsis_thaliana
- Caenorhabditis elegans
  - hadátko octové
  - má XO pohlavní systém (hermafroditi a samci)
  - žije v půdě a žere bakterie a obecně organickou hmotu (hnijící ovoce, kvasinky...)
  - studuje se kvůli nervové soustavě (má cca 300 neuronů), chemotaxi, termotaxi, mechanotransdukci (převod tlaku na nervový signál) atd.
  - https://en.wikipedia.org/wiki/Caenorhabditis_elegans#Use_as_a_model_organism
- Drosophila melanogaster
  - ekologie asi jasná
  - má trochu divnej systém na určení pohlaví
    - X a Y chromozomy, ale pohlaví se určuje poměrem chromozomu X k autozomálním chromozomům - Y pouze kóduje produkci spermií, ale nemá na určení pohlaví vliv
    - každá buňka se rozhoduje nezávisle, jestli bude samčí nebo samičí
  - má zmapovaný konektom - nervovou soustavu
  - https://en.wikipedia.org/wiki/Drosophila_melanogaster#Connectome
- Gallus domesticus
  - kur domácí má ZW systém pro sex determination
  - má docela rychlý reprodukční cyklus
  - je dostupná atd.
- Xenopus laevis
  - drápatka
  - evoluční blízkost k člověku
  - klade vajíčka během roku - snadné množení
  - https://en.wikipedia.org/wiki/African_clawed_frog
- Mus musculus
  - velmi podobná s člověkem
  - https://en.wikipedia.org/wiki/House_mouse

- Nejvýznamnější sekvenační projekty
  - 1982 GeneBank
  - <https://www.nature.com/immersive/d42859-020-00099-0/index.html>
  - 2000 A. thaliana a D. melanogaster
  - 2001 Human genome (shotgun sequencing)
  - 2002 Mus musculus
  - 2005 next generation sequencing
  - 2012 Encode
  - 2008 - 2012 1000 genomes
    - https://en.wikipedia.org/wiki/1000_Genomes_Project

19. Evoluce, různá její pojetí, významné události v dějinách teorie evoluce.

- <https://en.wikipedia.org/wiki/Evolution>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Evolution#History_of_evolutionary_thought
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Modern_synthesis_\(20th_century\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Modern_synthesis_(20th_century))
- teorie evoluce vznikla v reakci na otázku po původu druhů
- nejprve se řešila na úrovni znaků (fenotyp)
- z toho vznikly dvě větve - darwinistická a lamarckistická
  - darwinistická odvozuje, že vývoj znaků probíhá nahodile a skrz selekci jedinců s nejlepší fitness
  - lamarckistická cca 1808 předpokládá nějaký mechanismus, který potomkům jedince předá znaky, které se mu nejvíce hodily pro jeho fitness
- 1857 Ch. Darwin publikoval "O původu druhů", kde popisuje podrobně jeho teorii evoluce
  - teorie je podložena tím, že
    - jedinci produkují více potomků, než kolik se zvládne samo rozmnožit
    - i potomci jednoho jedince mají různé znaky
    - znaky se ale přesto dědí - málokdy se objeví znak, který se nevyskytuje u předků
    - některé znaky dávají lepší šance na přežití -> vyšší šance, že přejdou do další generace
- Gregor Mendel objevil zákony dědičnosti - jak se znaky předávají do dalších generací
- Dva vzájemně komplementární přístupy (genetika a teorie evoluce fenotypu) byly sloučeny do jednoho frameworku v první polovině 20. století
  - Julian Huxley 1942 - Evolution: The modern synthesis ~ neodarwinismus
- Molekulární biologie - zkoumá molekulární principy vč. dědičnosti znaků na molekulární úrovni
- popsání molekuly DNA - Watson&Crick 1953
- centrální dogma molekulární biologie - Crick 1957

20. Lamarckismus, darwinismus, neodarwinismus

- lamarckismus tyjo nevím co sem napsat víc než v předchozí otázce
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Lamarckism>
  - prostě jedna z užitečných, ale slepých uliček vývoje teorie o vývoji druhů
  - vychází z toho, že organismům se mění znaky i během života a potomci často mají také takové znaky
  - není to koherentní s tím, jak chápeme mechanismus evoluce na molekulární úrovni
  - nějaké prvky lamarckismu vykazuje epigenetika - reakce savců na hlad -> vyšší míra obezity v další generaci a např. zvýšená míra mutace u T-lymfocitů, které se snaží najít vhodnou kombinaci na produkci protilátek s co nejvyšší afinitou k antigenu
  - jinak jsou např. fyziologické změny při cvičení atd. nepřenosné
- darwinismus
- taky už jsem zmiňoval
- neodarwinismus
  - https://en.wikipedia.org/wiki/Neo-Darwinism#Current_meaning
  - většinou označuje teorii, jak propojit genetiku vycházející od G. Mendela a evoluci Ch. Darwina
  - někdy se do neodarwinismu zahrnuje Moderní syntéza
  - např. R. Dawkins a jeho teorii sobeckého genu je také možné zařadit do neodarwinismu
- R. Dawkins a teorie sobeckého genu
  - https://en.wikipedia.org/wiki/Gene-centered_view_of_evolution
  - 1976
  - díky poznání molekulární podstaty evoluce se pohled posunul k samotným genům
  - teze: aktéry nejsou jedinci, ale pouze geny - množí se komponenty evoluce nejnižší úrovně
  - genu "jde o to" se co nejvíc namnožit
  - např. rekombinace způsobuje, že se geny distribuují na sobě nezávisle -> další podpora teorie zacentrované na gen jako aktér evoluce

21. Mechanismy evoluce - drift, draft, evoluční tahy, genový tok, selekce

- drift
  - přenos alel jednotlivých genů probíhá v reálných konečných populacích nenáhodně (výběr na základě fitness) i náhodně -> drift

- do driftu spadají např. všechny jevy typu "na superfit alfa jedince stáda spadl meteorit" apod. (kdyby byla populace nekonečně velká, určitě by existovali ještě další jedinci nesoucí dané alely a ty by se tak neztratily a dokonce by se ani nezměnil poměr alel v populaci)
  - nebo se prostě náhodně dostane do další generace méně gamet nesoucích danou alelu...
- to vede k tomu, že časem nějaká alela dosáhne 100% v populaci a tím pádem se "zafixuje"
- čím větší "efektivní velikost populace", tím delší dobu trvá, než se (skoro) neutrální mutace zafixuje
- pokud je efektivní velikost populace velmi malá, např. u vymírajícího druhu či při kolonizaci nového prostředí několika jedinci, je síla driftu velmi velká -> malý význam selekce na základě fitness
- genetický draft / genetic hitchhiking
  - pokud je neutrální alela na chromozomu s pozitivní mutací, šíří se spolu s ní do dalších generací (zahrnout rekombinaci)
  - u velmi výhodné mutace může na úrovni chromozomu dojít i k tzv. selektivnímu vymetení - silně pozitivní mutace přetlačí vliv i mírně negativních mutací
    - selectivní vymetení (selective sweep) velmi snižuje genetickou variabilitu v populaci -> cokoli bylo na alternativních chromozomech je z populace ztraceno
- evoluční tahy
  - přirozené tendence, které na molekulární úrovni vychylují pravděpodobnost určitých mutací z očekávané hodnoty
  - např. vyšší pravděpodobnost tranzice oproti transverzi u nukleotidů
  - [wiki](#) uvádí 4 typy
    - mutační tah
      - asi hlavní, že methylovaný C jde reparací na T (deaminace) -> adaptace, pokud je dvojice TG, prioritně se opraví T -> C
    - reparační tah
      - reparace prioritně opraví TG pár na CG. Pokud ale TA pár mutuje na TG, opraví se na CG
    - molekulární tah
      - genová konverze - reparace vlákna pomocí druhého chromozomu -> přenos genů napříč chromozomy
      - nelegitimní rekombinace - např. rekombinace chromozomu sama se sebou, nebo na špatném místě - jeden chromozom se zkrátí, druhý prodlouží
      - sklouznutí templatu - když je hodně stejných nukleotidů (AAA), polymeráza může "sklouznout" a začít celý úsek znovu -> ten se tak pomnoží v genomu
      - patří sem i retrotranspozony - transpozony s reverzní transkriptázou - vpisují se na nepůvodní místa v genomu

- meiotický tah
  - při vytváření vajíčka - určité geny (známý je t-lokus drosophily)
    - 3 pólová tělíska -> neobsahují t-lokus, ostatní obsahují
- genový tok
  - přesun genů z populace do populace
  - v teoretické panmiktické populaci probíhá náhodně (každý jedinec má stejnou pravděpodobnost páření s jakýmkoliv dalším)
  - reálně existuje mnoho bariér, které odchyľují populaci od rovnoměrné náhody
  - např. fyzická bariéra (oddělení subpopulací), pohlavní výběr
- selekce
  - selekce je proces, který "určuje" zda jedinec postoupí geny do další generace, či nikoliv
  - má hodně podkategorií
    - tvrdá a měkká
      - tvrdá selekce - všichni jedinci s negativní mutací jsou např. neplodní
      - měkká selekce - pozitivní alela zvedá šanci, že se jedinec rozmnoží, negativní snižuje
      - specifická - např. srpkovitá anémie, může být prospěšné být heterozygot, rezistence vůči malárii
    - přirozený výběr (na úrovni jedince)
      - přírodní výběr - dokáže se jedinec obstarat dost potravy etc., aby se dožil reprodukce?
      - pohlavní výběr - dokáže najít partnera ke zplození potomstva?
      - rodičovský výběr - jsou do něj jeho rodiče ochotni investovat svou energii?
    - skupinový výběr - je daná smečka schopna obstát?
  - směr selekce
    - disruptivní - průměrný jedinec je znevýhodněn
    - stabilizující - průměr je zvýhodněn
    - směřovaná - určitý znak je zvýhodněn (např. schopnost se potápět u kachen)

22. Mutace jako zdroj evolučních novinek, typy mutací, náhodnost mutací co do místa, času a směru

- mutace
  - na molekulární úrovni jde především o substituce, inserce a delece nukleotidů
  - substituce
    - tranzice - A <-> G, C <-> T

- transverze - A <-> C/T, G <-> C/T
- inserce - může být zprostředkována i transponibilním elementem či virem
- náhodnost
  - existují místa, tzv. "hot-spots", která jsou k mutacím náchylnější
    - CpG ostrovy
    - souvisí s metylací C -> častější mutace na T (deaminace)
  - častěji dojde k mutaci během replikace DNA
  - tranzice častější než transverze
  - reparační tah na mutaci AT -> GC (GT -> GC)
  - rychlost ovlivňují další faktory
    - mutageny
    - fyziologická aktivita buněk
    - záření
    - četnost replikací etc.
    - reparační mechanismy
    - absolutní hodnotu také ovlivňuje velikost genomu
  - germline buňky mají obecně větší investice do zamezení mutací
    - Drosophila má 4.65 oproti 390 mutacím u germline vs somatic cells
    - u mužů jsou u člověka mutace častější než u žen

23. Selektce - mechanismus, typy, úrovně

- tyjo doufám, že už jsem to popsal u 21. otázky, kdyžtak pls doplňte :D

24. Pohlavní výběr - intrasexuální a intersexuální selektce, epigamní znaky, evoluce

- pohlavní výběr umožňuje vysvětlit i z hlediska přírodního výběru nepravděpodobné znaky
  - jde o to, že jedinec musí dojít k úspěšnému předání genů do další generace
- intrasexuální pohlavní výběr
  - https://en.wikipedia.org/wiki/Intrasexual_competition
  - wiki uvádí jen u samců
  - samci mezi sebou svádí souboj o samičky
  - často je vítězství v souboji i součástí větší atraktivity pro intersexuální výběr
  - při malém množství samců se navzájem vybírají samec a samice s největší fitness
  - při velkém množství samců to často selhává na několika krocích

- neúspěšní samci mohou vyvíjet postranní taktiky, např. jak oplodnit nečekaně vajíčka, aniž by vyhráli souboj
- samice také nejsou tlačeny do vysokých investic do rozmnožení - budou vybrány i samice s malým fitness, protože samců je moc
- intersexuální pohlavní výběr
  - [http://web.natur.cuni.cz/~fleggr/prezentace/13-pohlavní výběr.ppt](http://web.natur.cuni.cz/~fleggr/prezentace/13-pohlavní_výběr.ppt)
  - např. výběr samečka samičkou a naopak
  - podle Flegra se geny pro preferenci určitých znaků vytvořily přirozeným výběrem
  - druhé pohlaví se tomuto tlaku muselo přizpůsobit (např. pávi s kratším ocasem nebyli preferováni)
  - hypotéza dobrých genů & hypotéza dobrých rodičů
    - samice si vybírají znaky, které signalizují zdraví nositele
    - tou hypotézou dobrých rodičů si nejsem jistý, ale asi že samice preferují toho, o kterého se rodiče dobře postarali??
  - handicapová hypotéza
    - i když má nějaké např. zranění, samec byl přesto schopen se dožít reprodukčního věku -> pravděpodobně má v jiné oblasti extrémně dobré geny -> je samicemi nepravděpodobně preferován
  - indikátory
    - např. kvalita ontogeneze jedince
    - sociální postavení
      - samičky preferují samce, který je mezi samci vysoko v hierarchii
    - kvalita zimoviště ..?
  - handicap musí být takový, aby za něj samec geneticky "nemohl" - nedědí se
  - naopak indikátor se má dědit
  - Zahaviho hypotéza výkladní skříně
    - epigamní znaky jsou poměrně složité - vyžadují množství genů
    - snadno se na nich navíc odhalí přítomnost parazitů (nevím actually, jestli ty parazity si tam jen nepřidal Fleggr, z jehož prezentace tohle čerpám :D)
  - epigamní znaky musí být nákladné - barevnost peří - karoten je drahý
    - hřiva lvů
    - vyšší hladina steroidních hormonů -> nižší imunita (hypotéza imunokompetičního handicapu)
- epigamní znaky
  - asi prostě znaky, které zvyšují atraktivitu jedince pro intersexuální výběr? Do toho by mohly spadat primární a sekundární pohlavní znaky, ale asi i další, které např. indikují dobrou ontogenezi?

25. Speciace: mechanismy a typy speciací

- speciace = vytvoření nového druhu
- https://web.natur.cuni.cz/zoologie/biodiversity/prednasky/EvolucniGenetika/prezentace_2022/07-Speciace-2022.pdf
- druh ... více definic, např.
  - druh = soubor jedinců, kteří se mohou spolu pářit a plodit potomstvo (ideální definice, často se mohou pářit a plodit potomstvo i s dalšími druhy = hybridizace)
  - nebo druh = soubor jedinců obývajících stejnou ekologickou niku
  - etc.
- proti směřování druhů stojí reprodukční bariéry:
  - [https://www.wikiskripta.eu/w/Druh_a_speciace#Reprodukčně_izolační_mechanismy_\(RIM\)](https://www.wikiskripta.eu/w/Druh_a_speciace#Reprodukčně_izolační_mechanismy_(RIM))
  - prekopulační bariéra
    - jedinci ze dvou druhů nejsou sexuálně přitahováni
    - nemají kompatibilní pohlavní orgány
  - postkopulační bariéra
    - pohlavní buňky nesplynou
  - postzygotická bariéra
    - nový jedinec není schopen rozmnožování (sterilní, nebo se ani nedostane do reprodukční fáze)
- speciace
  - geografická
    - populace jsou fyzicky oddělené, vyvíjejí se nezávisle na sobě - vyvinou si nové znaky
    - alopatriká - malá část populace se oddělí od mateřské a vyvíjí se nezávisle
    - extinkční - vymře populace, která by propojovala dvě okrajové populace
    - peripatriká - skrze osidlování nového prostředí se nová populace přizpůsobí na nové podmínky
  - negeografické modely
    - parapatriká - mezi oddělenými populacemi probíhá genová výměna
    - sympatriká - uvnitř populace vznikne odlišně se vyvíjející subpopulace
    - stasipatriká - náhlá změna, která vytvoří reprodukční bariéru
      - např. závornatka - ulita je pravotočivá místo levotočivosti
  - na úrovni molekulární biologie vede k vytvoření nového druhu
    - hromadění odlišných alel
    - podivná rekombinace
    - chromozomální přestavba
    - polyploidizace

- bariéra sterility
  - Haldaneovo pravidlo
    - pokud je jedno pohlaví sterilní po mezidruhovém křížení, zpravidla je to to heterogametické
  - chromozom X/Z je zpravidla ten, který způsobuje sterilitu hybridů
    - možná je tento efekt propojen s meiotickým tahem - velmi rychlá fixace genů pro meiotický tah
  - sterilita může vzniknout i na úrovni mitochondrií - mitonukleární nekompatibilita
  - chromozomové translokace
  - aktivace transpozonů - otec může předat transpozony, na které není maternálně děděné piRNA "připraveno"
  - přesun genů z chromozomu na jiný chromozom - sterilita/omezená životaschopnost jedince
- mezidruhový genový tok - může přinášet žádanou genetickou variabilitu

26. Evoluce pohlavního rozmnožování

- http://natur.cuni.cz/~flegre/eb/evbiol_evolute_sexuality.ppt
- nevýhody sexuality
  - rozpad osvědčených kombinací
  - je drahá - samci jakoby neprodukují potomstvo, jen existují
  - je drahá II - meióza je náročný proces
  - když jedinec žije sám, nemůže se rozmnožit
  - mohou se přenášet paraziti
  - pro organizmy je těžké se zkoordinovat
- výhody sexuality
  - z hlediska evoluce
    - větší rozmanitost - teorie životem kypícího břehu
      - prostředí je komplexní, hodí se mít možnost udělat potomka, který není 100% kopie rodiče
      - teorie božích mlýnů - vyšší plasticita, která není vykoupěna ztrátou některých alel v prahové hodnotě
    - zpomalení evoluce (zamrzlá plasticita - druh se v podstatě nevyvíjí, dokud nedojde do bodu hrdla láhve, spíše funguje "elasticky" a reaguje na prostředí, přičemž alely jsou zachovány)
    - výhodné mutace nejsou závislé na ostatních
    - obrana proti nevýhodným mutacím (nezávisle na ostatních alelách je možné vylučovat ty negativní) - proti Mullerově rohatce
    - udržení diploidie - možnost ponechat si takový testovací prostor pro mutace, aniž by to jedince vážně ohrozilo
  - z hlediska jedince
    - reparace mutací

- hypotéza vlastního pokoje
  - z jiného pohledu podobné jako hypotéza kypícího přehu
  - jedinec se rozmnoží, ale potomci mohou být přizpůsobeni i na trochu jiné niky než rodič
  - vede k nižší vnitrodruhové konkurenci
- hypotéza loterie
  - v homo i heterogenním prostředí si pravděpodobněji nějaký potomek najde místo v každé nise
- hypotéza červené královny
  - vývoj přizpůsobení musí běžet co nejrychleji, aby linie alespoň přežila
  - pohlavně se rozmnožující druh má vyšší variabilitu a možnost mutovat, aniž by jej to ohrozilo

27. Homologie, analogie, plesiomorfie a apomorfie v evoluci organismů

- trochu nechápu, jak ty pojmy vyloženě vztáhnout k evoluci organismů, ale tak zkusím je definovat a třeba z toho něco vyjde
- tyto pojmy se vztahují buďto ke genům, nebo ke znakům (orgánům, funkčním jednotkám etc.)
- homologie
  - stejný původ, stejná funkce
- analogie
  - stejná funkce, různý původ (konvergentní evoluce)
- plesiomorfie
  - znak, který má předek
  - tento znak se může projevit u potomků zdánlivě náhodně - neposkytuje důkaz o tom, že jsou si příbuzní
  - např. pra-savec měl zuby a více savců "linií" má také zuby - to, že mají zuby ale neznamená, že jsou si vzájemně příbuznější, než s jakýmkoliv savcem, který zuby nemá
    - lasička si s vakoveverkou (která má zuby) není nutně více příbuzná než s mravenečníkem, který má zuby
- apomorfie
  - apomorfie je znak, který je společný dceřiným liniím, ale ne předkovi
  - napovídá příbuznost linií
    - původní savec neměl placentu
    - část savců má placentu -> to napovídá, že jsou si příbuznější než s bezplacentými savci
- <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC138949/#:~:text=Here%2C orthologs are defined as,not catalyze the same reaction.>

- ortolog
  - homolog, který má zachovanou funkci
- paralog
  - homolog, který nemá zachovanou funkci
- ohnolog :D
  - není potřeba, jen to měl jednou Marian v prezentaci
  - homologní geny, které ale vznikly celogenomovou duplikací (při polyploidizaci) - speciální typ paraloga

Bioinformatika

---

1. Obor "bioinformatika"

- 1. definice oboru- historie bioinformatiky – oblasti bioinformatiky- biologická data

"Bioinformatika je souborem metod, které slouží k třídění, analýze a interpretaci biologických dat (především *in silico*)." (Janet Thornton)

- literatura
  - [Evžen - zápisky](#)
  - [Marian - základy bioinformatiky](#)
  - [Wiki: Bioinformatics](#)
- definice oboru
  - bioinformatika se zabývá zpracováním biologických dat
    - sběr,
    - archivace,
    - organizace,
    - interpretace
- historie bioinformatiky
  - 1707 - 1778 Carl Linne, první "bioinformatik"
  - 1951 Fred Sanger, sekvence proteinu insulinu
  - 1957 Perutz, Kendrew, první struktura proteinu
  - 1965 Margaret Dayhoff, první sekvenční databáze
  - 1970 Needleman - Wunsch, algoritmus sekvenčního srovnávání
  - 1971 první strukturní databáze
  - 1988 "HUGO project" ([HUMAN Genome Organization](#))
  - 1990 Altshul, Lipman et al., BLAST
  - 1992 NCBI - GenBank
  - 1995 První osekvenovaný celý genom, Haemophilus influenzae
- oblasti bioinformatiky
  - sekvenční (informační biopolymery, proteiny)

- strukturní (Struktura DNA, RNA, proteinů)
- signální dráhy v buňkách (stará definice bioinformatiky)
- regulace exprese genů (signalizace, epigenetika)
- biologická data
  - v základu jakákoli data (délky motýlých křídel)
  - každopádně i další data
    - genomická data
    - sekvence (proteiny, RNA, DNA)
    - interakce
    - příbuzenské vztahy etc.
  - rozsah dat?
    - EBI 2015 - 60PB dat

2. Sekvenční bioinformatika

- literatura
  - [Wiki CZ: Dot plot](#)
  - [Základy bioinformatiky na Drivu](#)
  - [Bioinformatické algoritmy na GDrivu](#)
- dotplot
  - vizuální metoda pro alignment 2 sekvencí
  - postup:
    - jedna sekvence jde do řádku, druhá do sloupce
    - z teček (identita na jednotlivých pozicích) vidíme, jaké vzory se vyskytují
      - čára diagonálně zleva nahoře doprava dolů značí identický úsek
      - kolmo na tuto čáru vidíme inverzi
  - tento postup je možné použít i pro analýzu jedné sekvence
    - dáme do řádku i do sloupce tu stejnou sekvenci
      - samozřejmě bude nepřerušovaná čára na diagonále (identita)
      - mimo diagonálu uvidíme opakující se subsekvence a kolmo na ně inverzní opakující se subsekvence
  - nevýhoda dot-plotu je, že generuje mnoho šumu (např. pro DNA sekvenci je pravděpodobnost $1/4$, že dojde k identitě na pozici u dvou náhodných sekvencí)
- substituční tabulky ([Algoritmy - 4](#))
  - při vytváření alignmentu dvou sekvencí je možné použít různé typy skórujících funkcí
    1. Hammingova vzdálenost (Hamming Distance, HD)
      - pro sekvence stejné délky!
      - identita na pozici -> 1
      - neidentita -> 0

2. Editační (Levensteinova) vzdálenost (ED)

- minimální Hammingova vzdálenost pro alignment dvou sekvencí
- je možné ji spolehlivě získat pomocí dynamického programování (DP) (taková ta tabulka dvou sekvencí) a následným backtrackingem

3. OWED (Operation-Weighted Editation Distance)

- zobecněná ED
- jsou zavedeny hodnoty, které mohou být upraveny pro potřeby dané situace
  - d ... penalizace za mezeru
  - e ... skóre, pokud je na pozici identita
  - r ... skóre, pokud na pozici není identita
- je definovaná rekurzivně, ale počítá se pomocí dynamického programování

4. AWED (Alphabet-Weighted Edit Distance)

- OWED upravené pro specifické hodnoty d, e, r pro každou kombinaci znaků
  - znak×mezeru,
  - znak sám se sebou,
  - znak×jiný znak
- z AWEDu vychází většina skórujících tabulek, jen je většinou ještě nastavená jiná hodnota pro první gap a pro následující gapy (otevřít mezeru je "dražší" než ji prodloužit)

▪ Skórující tabulky

- není problém vytvořit alignment dvou sekvencí, problém je najít vhodnou skórující tabulku, aby nám nevyšla blbost
- Probabilistic models
  - počítání skóre na základě pravděpodobnosti, že se budou dané páry znaků ve dvou sekvencích (např. aminokyselin) vyskytovat na stejné pozici
  - dva přístupy
    1. Random Model
      - jde přes všechny kombinace pozic ve dvou sekvencích
      - (jakoby for cyklus přes *i* ve for cyklu přes *j*)
      - předpokládá, že sekvence jsou unrelated
    2. Match Model
      - jde přes shodné indexy
      - (jakoby jen jeden for cyklus přes *i* pro obě sekvence naráz)
      - pravděpodobnost, že na dané pozici pochází daná rezidua ze společného předka
      - match model předpokládá, že sekvence jsou si příbuzné

- Odds Ratio je podíl výsledku Match modelu a Random modelu
  - podíl pravděpodobnosti, že na pozici je daná kombinace znaků (např. aminokyselin) za předpokladu, že sekvence jsou příbuzné a že sekvence nejsou příbuzné
  - když vyjde vyšší než 1, daný alignment dvou pozic je pravděpodobně nějak evolučně spřízněný
  - když vyjde nižší než 1, pravděpodobně není spřízněný
- Log Odds Ratio
  - logaritmus Odds Ratio, vyhodí použitelné hodnoty do skórovací tabulky (nespřízněné -> menší než 0, spřízněné -> vyšší než 0, $((\log(1)=0))$)
- tenhle přístup má 2 problémy
  1. je potřeba dávat pozor, aby pro nějakou obecnou skórovací matici nebyly vybrány příliš příbuzné sekvence
  2. je potřeba chytrě zvolit pravděpodobnost pro Match Model - u sekvencí s evolučně bližším společným předkem bude pravděpodobnost záměny na dané pozici nižší než pro sekvence se vzdálenějším (čas po který sekvence mutovaly)
- Substituční matice PAM (Point/Percent Accepted Mutation (Dayhoff et al.)) a BLOSSUM (BLOCKS SUBstitution Matrix (Henikoff et al.))
  - při tvoření matic se využívá pravděpodobnostních modelů viz výše
  - pro evoluční studie jsou běžně používány matice PAM 250 a BLOSSUM 62
  - PAM
    - vytvoří se matice PAM 1 (velmi podobné sekvence)
    - znalost o pravděpodobnostech v PAM 1 se použije pro evolučně vzdálené sekvence (PAM n)
    - dvě sekvence jsou 1 PAM vzdálené, pokud série mutací přeměnila jednu sekvenci na druhou pomocí 1 přijaté mutace na 100 aminokyselin (point accepted mutation)
      - přijaté (accepted) znamená, že mutace není letální a není umlčená (silent)
    - dvě sekvence vzdálené 200 PAM mají cca 25% identitu (jsou to proteinové sekvence)
    - pro *ideální* konstrukci PAM n matice je potřeba
      1. vzít set n PAM vzdálených sekvencí

2. manuálně udělat jejich alignment (ještě nemáme skórovací matici, abychom to udělali automaticky)
3. spočítat pomocí pravděpodobnostního modelu skóre v matici: $PAM_n[i, j] = \log\left(\frac{f(i, j)}{f(i) \times f(j)}\right)$
  - *reálně* se PAM dělá pomocí markovovských modelů
    - z toho vyplývá, že PAM n se vyrábí umocněním PAM 1 na n -tou
- BLOSSUM
  - Na bázi PROSITE
    - BLOCKS
      - bloky motivů derivované z PROSITE knihovny
    - podíl spatřených identit a očekávaných identit
    - BLOSSUM n se vytvoří tak, že z BLOCKS se odstraní sekvence s identitou vyšší než $n\%$
- metody dynamického programování
  - optimalizace rekurzivních algoritmů
  - je potřeba zjistit, jaká část předpočítaných výsledků se shoduje
  - nějak chytře je potřeba vytvořit tabulku s těmito shodujícími se tabulkami a začít od začátku, nikoli od konce...
  - příklady: Fibonacciho číslo ... začne se od 0, 1 -> pak se pokračuje v řadě, až se dojde k n -tému číslu
  - v sekvenční bioinformatice ... Needleman-Wunsch algoritmus -> pro dvě sekvence se vytvoří tabulka s dvěma dimenzemi ...
    - definují se hodnoty na začátku, pak si algoritmus na každé pozici vybere minimum z předchozích pozic
    - backtrackingem se zjistí, jak "alignment" postupoval
- lokální a globální alignment
  - jde především o biologický pohled - zarovnání sekvencí tak, aby odpovídaly evoluční příbuznosti
  - je možné vytvořit alignment i ručně s biologickou intuicí
  - automatizace -> infromatický pohled
    - jde o to najít alignment s nejlepší skórovací funkcí (AWED)
      - potřeba vhodné skórovací matice
  - globální alignment hledá alignment pro celou sekvenci
  - lokální alignment hledá alignment jednotlivých podsekvencí - předpokládá příbuznost kratších úseků, které mohou být i proházené mezi sebou
  - algoritmus pro globální alignment je možné upravit na lokální tak, že místo záporných hodnot se do tabulky pro dynamické programování vkládají nuly
    - backtracking se pak dělá pro jednotlivé podoblasti

- algoritmus pro globální alignment (GA) se jmenuje Needleman-Wunsch
- dtto pro lokální alignment (LA) se jmenuje Smith-Waterman
- pairwise versus multiple sequence alignment
  - párový - jednoduše pomocí DP
  - u multiple sequence alignmentu stoupá složitost exponenciálně pro n sekvencí
  - skórování MSA (multiple sequence alignmentu)
    - používá se skórování přes sloupce MSA
    - dvě metody
      - ME (Minimal Entropy) - počítá pravděpodobnost, že je reziduum x na pozici i , skóre je záporně zlogaritmované, aby byla 0 nejvyšší možné skóre
      - SP - Sum of Pairs
        - v podstatě se udělá skórování pomocí PAM / BLOSSUM přes všechny dvojice v každém sloupci MSA
  - spoustu heuristických algoritmů pro MSA
    - Progressive iterative methods
      - Feng&Doolittle
      - ClustalW, Clustal Omega
    - Consistency based
      - T-Coffee
    - Iterative refinement
      - Barton&Sternberg
    - Block-Based
      - DIALIGN
    - Mix
      - MAFFT,
      - MUSCLE

3. Hledání podobných sekvencí v databázích

hledání podobných sekvencí – Blast versus FASTA - statistické zhodnocení významnosti nálezu - profilové metody (PSI-BLAST) – HMM metody

- literatura
  - [Bioinformatické algoritmy na GDrivu](#), přednášky 6(, 7) a 8
- úvod
  - obří databáze - potřebujeme je efektivně prohledávat
    - v nejhorším případě lineární složitost, spíš lepší
    - optimální algoritmus má kvadratickou složitost pro sekvence
    - je potřeba využít heuristiky
  - využívá se hashování
    - list pro všechny sekvence a k -tice (všechny možné?)

- kde v sekvenci se daná k-tice nachází
- pomocí dvou listů, jeden (b) obsahuje pro všechny k-tice jejich první výskyt,
- druhý (a) pro celou sekvenci dává pointer na tu další k-tici
- lepší vysvětlení v 6. přednášce na 6. slidu
- Blast versus FASTA
  - FASTA
    - 4 kroky
      1. pro query a databázovou sekvenci se najdou všechny matchující k-tice (v tabulce podobné jako u NW algoritmu)
      2. k-tice se pospojují (za gapy mezi nimi se dává penalizace)
      3. vybere se 10 nejlepších spojených subsekvencí a oskórují se pomocí PAMu nebo BLOSSOM, z nich se započítají ty nejlépe skórující, součtem skóre subsekvencí se ohodnotí celá sekvence
      4. mezi nejlépe skórujícími sekvencemi se udělá Smith-Waterman
  - BLAST (Basic Local Alignment Search Tool)
    - algoritmus má 5 kroků, stejně jako ve FASTA jde o to najít malé množství sekvencí, které pak už budou oskórovány pomocí SW algoritmu
      1. pro query sekvenci jsou zjištěny všechny její k-tice (typicky $k=3$)
      2. pro každou k-tici z kroku 1. jsou vygenerovány všechny teoreticky možné k-tice, které s ní budou skórovat nad určitou hodnotu (T), skóruje se pomocí PAM, či BLOSSUM
      3. pro množinu všech těchto k-tic se udělá "finite state automata (FSA)", kterým se proskenují všechny sekvence v databázi. FSA zaznamená pozici jednotlivých (hledaných) k-tic v sekvencích
      4. krok 4 má dvě varianty
        1. ve starší verzi se rozšiřují nalezené k-tice do obou směrů, dokud skóre subsekvence nespadne pod určitý limit (X_u), rozšířená k-tice se nazývá "high scoring pair (HSP)"
        2. v novější verzi BLASTU musí HSP obsahovat na konci rozšiřování alespoň 2 k-tice, čímž se sníží nějaká náhodnost toho procesu
      5. je stanovena hodnota S_g , nad kterou dosáhne skóre jen 2% HSP. Sekvence těchto vybraných HSP pak jsou

normálně zalignovány pomocí SW algoritmu

- zatímco FASTA spojuje k-tice, které jsou nalezeny v databázových sekvencích a ty se pak oskórují, BLAST pomocí všech k-tic podobných s k-ticemi v zadané sekvenci vytvoří FSA, tím najde všechna stejná místa v databázových sekvencích, tato místa pak nechá rozšířit (HSP) a ty se pak oskórují
- statistické zhodnocení významnosti nálezu
  - E-value
    - E-value rovno 1 znamená, že v prohledávané databázi se dá očekávat pro dané skóre 1 sekvence prostě náhodou
    - čím menší je E-value, tím menší je šance, že by např. vyhledaná sekvence byla vyhledána náhodně.
    - ve velkých databázích by krátké sekvence měly vysoké E-value, i kdyby byly třeba velmi podobné vstupní sekvenci
    - E-value je definovaná pomocí Gumbelova (extrémového) rozdělení
      - E-value je pravděpodobnost, že dobrý alignment nějaké sekvence v databázi má vyšší skóre, než skóre daného hitu
        - Gumbelovo rozdělení má CDF definovanou jako $\exp(-e^{-\lambda(x-\mu)})$, λ je rozptyl a μ střední hodnota
        - E-value je pak $1 - \exp(-e^{-\lambda(x-\mu)})$
        - tohle E-value je trochu jiné, než databázové E-value
          - FASTA to vypočítané E-value pronásobí počtem sekvencí v databázi
          - BLAST počítá s tím, že delší sekvence mají větší šanci na to být hitnuté
            - pronásobí E-value $\times \frac{N}{n}$, kde N je počet reziduí v sekvenci a n je délka nalezené sekvence
  - profilové metody (PSI-BLAST) (lecture-09, první polovina)
    - hledají se konzervovaná místa (např. Prosite databáze)
    - přístupy mají různou komplexitu, dávají různé množství informací
    - konsenzus sekvence ("úplně jednoduchý grep"), jen aminokyselina a jeden wild-card - *
    - patterns - grep patterns,
      - má trochu upravenou syntax
        - wildcard ... X
        - [] místo ^ etc.
    - PSSM (Position specific scoring matrix)
      - Hoksza o PSSM říká, že na nich většina studentů u státnic zbytečně pohoří!!! :// Creepy
      - také se nazývá profil

- pro daný MSA se spočítají frekvence jednotlivých typů aminokyselin na určitých pozicích
- video [přednášky Hokszy](#) od Matěje Zátka je pure gold, na 20:00 kočka Hokszy ničí mikrofon u sluchátek :D
- PSSM hodnoty pro jednotlivé aminokyseliny se ještě upraví pomocí pseudo-countů, aby se trochu oslabil vliv toho, co vidíme a měly šanci i jiné aminokyseliny - dává se to kvůli tomu, aby se oslabil vliv toho, že jsem neviděl všechny sekvence z celé té rodiny, v některé sekvenci by třeba nějaká jiná aminokyselina byla.
  - tato hodnota se v PSSM pro danou aminokyselinu na dané pozici se tedy spočítá takto:
    - n ... počet reálných výskytů aminokyseliny v alignmentu
    - k ... počet sekvencí v alignmentu
    - a ... počet aminokyselin (jo jde to určitě i pro nukleotidy?)
    - ps ... pseudocount
    - $f_{ij} = \frac{n+ps}{k+a*ps}$
- pak se to celé ještě prožene log-likelihood ratio nulového modelu
  - $s_{ij} = \log\left(\frac{f_{ij}}{q_i}\right)$
    - kde f_{ij} je ta pseudocountovaná hodnota
    - q_i je pravděpodobnost, že na i -té pozici by daná aminokyselina byla náhodně
- hodnoty tabulky pak říkají, kolikrát je pravděpodobnější, že hodnota v sekvenci pochází z match modelu než random modelu (pokud je vyšší než 0), nebo kolikrát je pravděpodobnější random model než match model (pokud je nižší než 0)
- s PSSM se pak jede přes všechny pozice ve zkoumané sekvenci a pro každou pozici se zapisuje skóre
- nevýhoda, neumožňuje inserce a delece
- nechce se mi teď zpětně přepisovat ještě poznámky, ale rád bych líp shrnul postup pro PSSM
  1. vytvoření dobrého MSA sekvencí s motivem
  2. vytvoření PSSM
    1. zaznamenání počtu výskytů jednotlivých reziduí na daných pozicích
    2. volba hodnoty pseudo-countu
    3. spočtení f_{ij} - pseudocountované pravděpodobnosti výskytu reziduí na daných pozicích
    4. log-likelihood ratio (převedení pravděpodobnosti na skóre, využívá se znalosti random a match modelu)

3. použití PSSM na dané sekvenci

1. oskórování všech pozic pomocí PSSM

- PSI-BLAST (Position Specific Iterated Basic Local Alignment Search Tool)
  - je to docela super v tom, že se naleznou vzdálenější homologové než jen pomocí BLASTu, ale může to občas vyhledat něco dost mimo - přidá to do PSSM nějakou nesouvisející sekvenci (profile drift)
  - využívá to metod BLASTu (P) a PSSM
    1. pro zadanou sekvenci se vyhledají pomocí BLASTP podobné sekvence
    2. z nejlepších vyhledaných se udělá MSA
    3. z MSA se vytvoří PSSM
    4. profil (PSSM) se použije pro další vyhledávání v databázi pomocí BLASTP
    5. pokud jsou nové hity, přidat do MSA a vytvořit nový profil
    6. opakovat 4. a 5., dokud jsou nalézány nové hity
- HMM metody (v přednáškách 07, 08, 09)
- HMM metody (lecture-09, druhá část, cca slide 25)
  - PSSM má nevýhodu, že neumí inzerce a delece
  - např. Viterbi algoritmus
    - zjišťuje nejpravděpodobnější variantu (nikoli nejpravdivější), jak by mohla být jakoby zalignovaná zkoumaná sekvence za předpokladu, že patří do příbuzné skupiny k určitému motivu
  - sestavení FSA, kde jsou tři typy průchodů pro každou pozici
    - *match*
    - *insert*
    - *delete*
  - jde o to najít pravděpodobnosti přechodů
  - ty se vypočítají podobně jako u PSSM z poměrů toho, jak jdou jednotlivé "matche", "inzerce" a "delece" v MSA a plus se to ještě pseudo-countuje

4. Domény a motivy

hledání domén a motivů – predikce transmembránových proteinů – predikce buněčné lokalizace a postranlačních modifikací

- literatura
  - [Bioinformatické algoritmy na GDrivu](#)
- hledání domén a motivů
  - to je docela dost pokryté ve 3. otázce
  - možná by bylo fajn tu sepsat databáze, které se toho týkají
    - Prosite

- [webovky](#) (od SwissProtu)
- motivy, proteinové domény, rodiny a funkční místa
- dobře se v tom vyhledává - generalized profiles, Pftools
- CDD
  - [webovky](#)
  - Conserved Domains Database
  - obsahuje předvytvořené MSA (PSSM)
  - poskytuje variantu PSI-BLAST
- Pfam
  - [webovky](#)
  - kolekce domén a families,
  - pro vyhledávání jsou použity HMM
  - V SOUČASNOSTI JE PROVOZ UKONČEN A PŘEVEDEN NA INTERPRO
- InterPro
  - [webovky](#)
  - sdružuje členské databáze, které je možné prohledávat z jejich interfacu...
- predikce transmembránových proteinů
  - TODO Nemůžu najít přednášku?
- predikce buněčné lokalizace a postranlačních modifikací
  - TODO Materiály

5. Databáze

databáze – vlastnosti databází – formáty dat- validace dat – významné bioinformatické databáze

- literatura
  - [Bioinformatické algoritmy na GDrivu](#), přednáška 2
- vlastnosti databází
  - trochu nechápu otázku, jakože vyjmenovat obecně vlastnosti bioinformatických databází?
- formáty dat (skoro všechny mají wiki stránku)
  - FASTA
    - prostě jen název sekvence a sekvence (DNA i proteiny)
  - Formáty dat ze sekvenačních experimentů
    - GenBank Flat File Format ([sample](#))
    - FASTQ
      - podobné jako FASTA, obsahuje ještě data o kvalitě sekvenování
    - SAM

- obsahuje data ze sekvenátoru, ještě více informace, než FASTQ
- BAM
  - binární verze SAM filu
- VCF
  - variant calling format
    - obsahuje varianty v genomických datech
- BED
  - Browser Extensible Data
    - obsahuje informace o genomických regionech...
- soubory v PDB databázi
  - PDB file
    - human readable
    - pozice jednotlivých atomů
    - proteinová sekvence
    - zastaralý
  - mmCIF
    - macro-molecule crystallographic information file
    - modernější PDB soubor, hůře čitelný, ale obecně lepší pro software a má neomezenou kapacitu (PDB format se vyvinul asi z dřevných štítků)
- validace dat
  - TODO Trochu netuším, co sem dát :D Asi jsme se to neučili nebo nevím, nevím jakým směrem by to mělo jít.
- významné bioinformatické databáze
  - RefSeq, GeneBank
    - obojí pro genomická data
    - RefSeq je "curated", vybírá existující data a pak je teprve přidává, také má jen modelové organizmy
  - PDB
    - struktury proteinů
    - anotace etc.
    - konsorcium
      - rcsb-PDB, PDBe, PDBJ
      - v každé z poboček jsou stejná data
      - interface si řeší každá pobočka sama
    - web interface, FTP, API
    - každý protein má čtyřznakový permanentní kód (číslo a tři písmena)
    - formáty - PDB a mmCIF
      - ukládají se nejen proteiny, ale i ligandy a DNA

- [SCOP](#) - Structural Classification of Protein Structures
  - human curated
  - hierarchická klasifikace proteinů
    - podle funkční a strukturní blízkosti
- [CATH](#)
  - podobně jako CATH, ale automatizovaná
- UniProt
  - zahrnuje i SwissProt
  - UniProtKB
    - SwissProt
      - reviewed
    - TrEMBL
      - unreviewed
  - UniRef
    - 3 databases of clustered proteins
  - UniParc
    - sbírá data z veřejných databází a třídí je tak, aby nebyly redundantní
- NCBI
- PIR
- PROSITE, Pfam (InterPro), Silva

6. Alignment struktur

■ strukturní srovnávání – hledání podobných struktur

- Literatura
  - [Bioinformatické algoritmy na GDrivu](#), přednášky na (11) "Protein structure similarity"
- strukturní srovnávání
  - strukturní podobnost - podobný fold etc.
    - global similarity
    - local similarity
      - globálně odlišné proteiny mohou sdílet stejnou funkci -> stejná vazebná/aktivní místa
  - algoritmy pro hledání proteinových struktur
    - zpravidla pracují s párem proteinových struktur, které jsou reprezentovány souřadnicemi atomů (např. mmCIF formát)
    - vyhodí nějaké číslo
  - RMSD
    - Root Mean Square Deviation
    - pro dvě dané struktury (stejný počet atomů)

- $RMSD(S_1, S_2) = \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \sigma_i^2}$
  - σ_i je euklidovská vzdálenost mezi i-tými atomy
- aby RMSD mělo nějakou hodnotu, je potřeba struktury nejprve zarovnat (i identické, ale posunuté struktury budou mít nenulové RMSD)
- superposition-based similarity
  - hledá ideální superpozici dvou struktur
  - obecně má 4 kroky
    1. pro dvě zadané struktury (P1, P2) jsou extrahovány jejich vlastnosti (pro struktury jsou vygenerované množiny vektorů jejich vlastostí)
    2. na množinách vlastností je vytvořen alignment (podobnost dvojic)
    3. vytvoření strukturní superpozice
    4. skórování alignmentu
  - spoustu přístupů
    - jen v PDB je jich hned několik
      - DALI
      - CE
      - MAMMOTH
    - dále např. FATCAT, PROSUP, STRUCTAL
- DALI
  - distance matrix alignment
    - 2D reprezentace 3D struktur
      - vytvoření 2D matice, nezávislá na koordinátech
      - zajímá nás matice intrareziduálních vzdáleností
      - čím blíže jsou rezidua blíže u sebe, tím je v matici vyšší skóre
      - relativně jednoduché odhalování helixů etc.
      - ve 2D maticích jsou postupně nalézány stejné patterny
      - vytvoří se alignment na začátku
      - alignment se seeduje (přidávají se postupně dvojice aminokyselin), monte carlo metoda, využívá se rozdíl ve skóre alignmentu
      - skóre - rigidní a elastická podobnost
  - CE
    - postupně hledá podobné strukturní (AFP, aligned fragment pair) úseky jdoucí v sekvencích po sobě
    - kombinatoricky vyhledává optimální AFP s ohledem na minimalizaci RMSD

- PROSUP, STRUCTAL
  - opakovaný alignment struktur
    1. vytvoří se první seed - alignment
    2. na základě tohoto alignmentu se zarovnají struktury (nová superpozice)
    3. v rámci této superpozice se vytvoří matice vzdáleností
    4. tato matice je použita pro vytvoření nového alignmentu pomocí dynamického programování
    5. vznikne nový alignment, takže se jde na krok 2 - opakuje se až do konvergence
  - SSAP
    - založené na 2 úrovních dynamického programování
      - pro každou kombinaci aminokyselin se struktury zalignují a vznikne tedy n tabulek dynamického programování se vzdálenostmi aminokyselin
      - ve druhém kroku se tabulky sečtou a ze skóre se určí optimální alignment
- hledání podobných struktur
  -

7. Predikce struktury makromolekul

▮ predikce struktury makromolekul

- literatura
  - [Bioinformatické algoritmy na GDrivu](#), přednáška 12
- v motivaci stojí především to, že znalost struktury makromolekul nám pomůže objasnit jejich funkci (platí dvojnásob u proteinů)
  - a dá nám to i spoustu dalších informací, jako jak mohou být funkce regulovány, chování v roztoku etc.
- struktura makromolekul může být zpravidla experimentálně určena, ale pro např. drug design by bylo mnohem praktičtější umět vlastnosti biopolymerů simulovat na počítači
- pro určení struktury makromolekul se používá
  1. **rentgenová** krystalografie (difrakce X-ray paprsků)
  2. NMR spektroskopie (**nuclear magnetic resonance**, dá hodnoty vzdáleností různých typů atomů od sebe, zpětně se konstruuje struktura)

3. **3D cryo elektronová mikroskopie** (mnoho 2D snímků naráz po megarychlém zchlazení -> 3D mapa hustoty částic -> konstruování modelu z mapy)

- pro odhad struktury se používají 2 typy metod
  - **de novo**
  - **homologní** modelování
- je fajn do začátku zmínit, že pro proteiny do určité míry platí tzv. **Anfinsenovo paradigma**, které říká, že struktura proteinu závisí pouze na primární struktuře (čili že nám naše snažení o odhad struktury reálného proteinu nekaží např. nějaké zlovolné posttranslační modifikace)
- de novo metody
  - mají několik podkategorií
    - tak trochu fyzikální metody, které napodobují folding proteinů třeba v buňce
      - nejhojněji je dneska používána metoda **molekulové dynamiky**, která pro každý krátký časový krok v simulačním čase konstruuje pro každou částici silová pole, která na ní působí a na jejich základě pak pohne s částicí
      - u de novo metod je možná fajn říct, jaké používají různé potenciály
        - mezi každými dvěma částicemi je nevazebný potenciál
        - další potenciál je pro délky vazeb (vazebný potenciál)
        - pak je úhlový potenciál pro tři po sobě jdoucí částice
        - nakonec dihedrální potenciál, který se týká úhlu, který svírají 4 po sobě jdoucí částice v řetězci
        - daly by se najít i další potenciály, které se týkají dalších specifických věcí, např. potenciál pro S-S můstky, elektrostatický potenciál atd.
    - conformation space exploring (prozkoumání možností, jaké má protein na sbalení)
      - za zmínku stojí i Monte Carlo metody, které nějakým způsobem (zpravidla trochu náhodně) hýbají řetězcem proteinu a na základě energie (potenciální energie $\Leftrightarrow$ potenciálu) v systému pak přijímají nebo zahazují nové stavy. to se opakuje zpravidla do ustálení systému
        - je to docela vhodná strategie pro prozkoumávání celého prostoru všech konformací proteinů - všechny prozkoumat nejdou (viz **Levinthalův paradox**)
    - **fragment-based** approaches

- jednotlivé podsekvence mohou být docela dobře definované (motivy)
- toho je možné využít a už je jen vhodně poskládat, aby vytvořili správnou strukturu
- **template-based** metody
  - obecně se dá postup těchto metod shrnout do 7 kroků
    1. pro zadanou sekvenci aminokyselin najít podobné se známou strukturou -> vytvoření templatu
    2. alignment zadané sekvence s nalezenou sekvencí
    3. pro konzervované regiony (aktivní místa etc.) rovnou použít pozice atomů u známé struktury pro zadaný protein
    4. vytvořit model pro ostatní regiony
    5. modelovat v těchto regionech postranní řetězce aminokyselin
    6. optimalizovat model
    7. vyzkoušet kvalitu získaného modelu
  - pro výběr templatu se dá použít BLAST, FASTA nebo PSI-BLAST
  - alignment je dobré udělat s více sekvencemi najednou - lepší odhalení reálně konzervovaných regionů
  - dobře konzervované úseky pro překopírování jsou zpravidla nějaké sekundární struktury
  - velmi obtížné modelování loopů - zpravidla nejsou dobře konzervované, změna jedné aminokyseliny v tomto úseku většinou neovlivní funkci proteinu
  - optimalizace
    - zkoušení rotace jednotlivých postranních řetězců a drobné změny v C_α backbonu struktury
    - dále zpravidla něco na způsob molekulové dynamiky
      - silová pole dokončí nuance ve vzájemných polohách atomů
  - threading a profile-based metody - když chybí blízký homolog, ale existují alespoň podobné struktury (podrobně popsán v přednášce 12, slidy 49-53)
  - **vyhodnocení se dělá zpravidla pomocí RMSD a GDT-TS**
    - RMSD je fajn, ale kvadratické -> hodně ošklivé RMSD i pro velmi hezky namodelované struktury
    - RMSD je kvadratické - i jedna velmi vzdálená subsekvence RMSD silně zvýší
    - **GDT-TS**
      - nevím jak vysvětlit, je to na slidu 57, 12 přednáška
  - je spousta nástrojů, které tento přístup používají
    - MODELLER, ROSSETA, **SWISS-MODEL** etc.
    - budu se spíš věnovat **AlphaFoldu 2**, který je v současnosti zdaleka nejlepší (vyhrál CASP 14 (2020) s ohromným předstihem)
      - ... v přednášce

8. Fylogenetika

fylogenetika – stavba stromů – základní metody tvorby stromů (ML, MP, NJ, Bayes) – bootstrap analýza

- literatura
  - [Bioinformatické algoritmy na GDrivu](#), přednáška 10, v podstatě ta přednáška pokrývá celou otázku
- fylogenetika
  - věda o evoluční spřízněnosti
  - je možné dělat fylogenetiku např. na základě fosilií a porovnávání znaků organismů
  - bioinformatika vidí genové sekvence jako molekulární "fosilie"
    - rozdíl mezi sekvencemi je výsledkem v čase se hromadících mutací, což zpětně dělá rozdíl i ve fenotypu organismů
  - předpoklady pro zkoumání fylogenetiky na sekvencích
    - zkoumané sekvence jsou homologní (předpokládá se společný předek)
    - jednotlivé pozice v sekvencích se vyvíjely nezávisle na sobě navzájem
- stavba stromů
  - nejdřív něco o stromech
    - stromy jsou grafy, každý uzel grafu znamená jednu zkoumanou sekvenci
    - mohou být zakořeněné -> pak dávají sekvence hierarchii
    - pokud nejsou zakořeněné, tak jsou si všechny sekvence jakoby rovné
    - hrany stromu mohou a nemusí být ohodnoceny funkcí vzdálenosti sekvencí
    - pojmy
      - taxa
        - jeden druh
      - clade - monofyletická skupina
        - skupina s jedním společným předkem
      - lineage
        - větev, která ukazuje vztah ancestor-descendant
      - fylogeneze
        - topologie fylogenetického stromu
  - jak rekonstruovat strom?
    - unresolved tree
      - všechny listy jsou připojeny ke společnému předku
    - multifurcation -> strom, kde jeden taxon má více než dva potomky (chceme získat bifurkace)
    - vytvoření stromu má dvě fáze

1. vytvoření nezakořeněného stromu (topologie) (pro N uzlů jich je (2N-5))
2. zakořenění stromu
  - dvě možnosti
    - middleway
      - vezmu dvě nejvzdálenější taxy a přesně mezi ně ve stromě dám kořen
      - předpokládá, že jsou evoluční hodiny (rychlost mutací) konstantní, což často neplatí
    - outgroup
      - přidám taxu vzdáleně příbuznou se zkoumanými sekvencemi (má s ostatními společného předka, ale mimo zkoumanou skupinu a se všemi steného)
- stromy
- Cladogram ... délky hran nemají žádný význam
- Phylogram ... délky hran označují evoluční odlišnost mezi uzly
- Newick format ... jsou reprezentovány v textové podobě, jako uzávorkované skupiny
- postup
  1. výběr sekvencí
  2. MSA sekvencí
  3. výběr modelu evoluce - získání evolučních vzdáleností
  4. vybudování stromu
  5. vyhodnocení
- výběr sekvencí
  - podle rychlosti evoluce
    - nejpomalejší ribozomální RNA
    - kódující DNA
    - nekódující DNA
    - mitochondriální DNA
- měření rychlosti mutace
  - p-distance
    - $p = \frac{D}{L}$
      - počet změněných mutací děleno délkou sekvence
      - nevýhody: často dojde ke změně na jedné pozici vícekrát
      - u krátkých sekvencí udělá i jen pár změn velký rozdíl v p-distance
  - poisson-corrected distance
    - zkombinujeme pozorovaný počet mutací (p-distance) a aktuální počet mutací
      - předpoklad, že pravděpodobnost výskytu k událostí se řídí poissonovým rozdělením

- v přednášce je vysvětlen postup, jak se k tomu dostat
    - vzoreček je $d_p = -\ln(1 - p)$
  - Jukes-Cantorův model
- základní metody tvorby stromů (ML, MP, NJ, Bayes)
  - distance-based metody
    - UPGMA a Neighbor join (NJ)
  - character based
    - maximum parsimony (MP)
    - maximum likelihood (ML)
  - UPGMA
    - Unweighted Pair Group Method with Arithmetic Mean
    - předpoklad konstantních molekulárních hodin
    - jednoduchá metoda
    - spočítá se vzdálenost všech sekvencí mezi sebou
    - ti nejbližší jsou prohlášeni za sousedy
    - update vzdáleností
      - pokud bych spojil sekvenční A a B, pak sekvenční C bude mít k A-B vzdálenost vzdálenosti $(A - C + B - C)/2$
    - UPGMA funguje úplně správně, jen když je strom ultrametrický
  - Neighbor Join
    - pokud jsou vzdálenosti mezi listy *aditivní*
    - postup
      - máme multifurkaci
      - postupně vybíráme, které taxony propojíme novým uzlem
      - vytvoříme vzdálenostní matici mezi uzly
      - matici modifikujeme (vznikne nová matice "D") ... úplně jsem nepochopil proč, ale má se od vzdáleností odečíst ještě průměr vzdáleností k ostatním uzlům
      - z uzlů i, j definujeme nový uzel "k" se vzdálenostmi k ostatním uzlům m
        - $d_{km} = 1/2(d_{im} + d_{jm} - d_{ij})$
      - takhle postupujeme až dokud nemáme nezakořeněný strom
      - strom zakořeníme (ideálně neighbor-join)
  - parsimonie
    - snaha vysvětlit evoluci sekvencí
    - včetně snahy o nalezení pravděpodobného předka
    - tradiční parsimonie
      - 1 substituce má hodnotu 1
    - modifikovaná parsimonie
      - různé záměny mají různou hodnotu
    - **TODO: Maximum Likelihood není pokrytý v přednášce**
  - bootstrap analýza
    - jde o to zjistit, jestli jsou fylogenetické stromy vygenerovány správně

- generování podobných sekvencí, jako byl vstupní dataset
  - např. vynechání malé části, či prohození sloupce
  - může se udělat třeba 1000 replik a pro každou z nich se udělá strom
  - udělá se konsenzus strom - z těch 1000 replik
  - změří se, kolikrát můj původní strom byl obsažen v tom konsenzus stromě
-